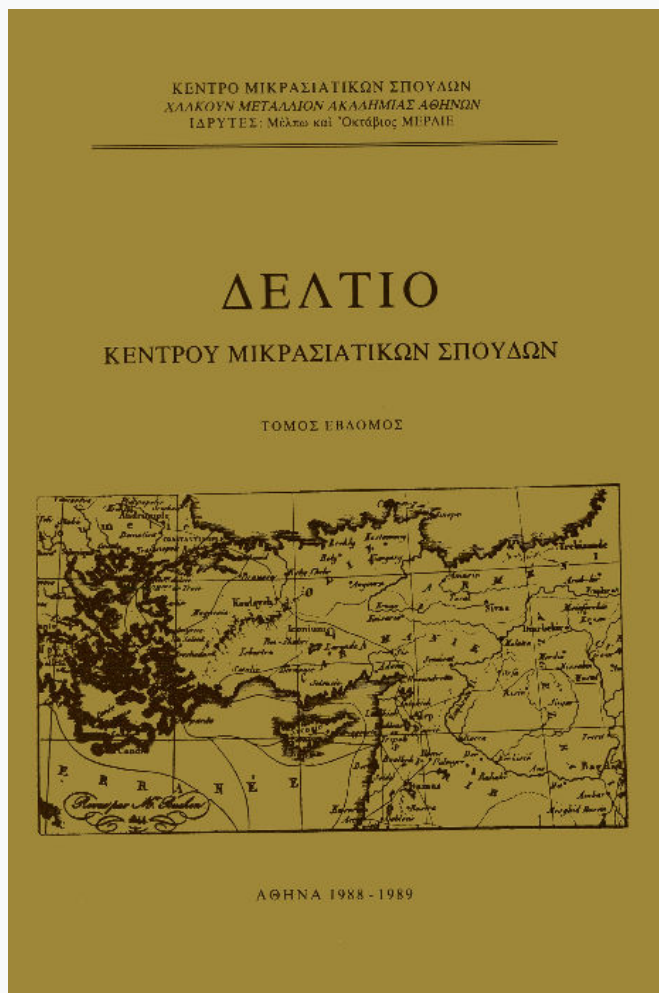

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 7 (1988)

Ο εξελληνισμός-εξαρχαϊσμος των ονομάτων στην Καππαδοκία τον δέκατο ένατο αιώνα

Ιωάννα Πετροπούλου

doi: [10.12681/deltiokms.191](https://doi.org/10.12681/deltiokms.191)

Copyright © 2015, Ιωάννα Πετροπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πετροπούλου Ι. (1988). Ο εξελληνισμός-εξαρχαϊσμος των ονομάτων στην Καππαδοκία τον δέκατο ένατο αιώνα. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 7, 141–200. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.191>

ΙΩΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ - ΕΞΑΡΧΑΪΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ ΤΟΝ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ ΑΙΩΝΑ

Μνήμη Ἀλκῆς Κυριακίδου-Νέστορος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ συνήθεια τοῦ ἐξαρχαΐσμοῦ τῶν ὀνομάτων, φαινόμενο προεπαναστατικό, ἐμφανίζεται στὰ χρόνια τοῦ Διαφωτισμοῦ, σὲ διάφορες ἐστίες διάδοσης τῆς «ἡμετέρας» παιδείας.

Στὴν Ἀνατολὴ ὅμως, καὶ πιὸ εἰδικὰ στὴν Καππαδοκία, θὰ παρουσιαστεῖ ἀργότερα: θὰ τοποθετούσαμε τὶς ἀπαρχές τῆς μετὰ τὴν ἱδρυση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους καὶ τὸν καθορισμὸ τῆς καινούργιας πρωτεύουσας.

Ἡ τομὴ δὲν εἶναι συμβατική. Προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ δύο, πιά, ἐθνικῶν κέντρων —τῆς Κωνσταντινούπολης ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀθήνας—, ἀπὸ τὶς καινούργιες συνθήκες ποὺ δημιουργήθηκαν γιὰ τὸν ἑλληνισμό. Πιὸ συγκεκριμένα, ἡ συνήθεια τοῦ ἐξαρχαΐσμοῦ τῶν ὀνομάτων σηματοδοτεῖ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἐνοποιητικῆς ιδεολογίας, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ νέο βασίλειο πρὸς τοὺς ἀλύτρωτους τῆς Ἀνατολῆς, τείνοντας νὰ συμπεριλάβει στοὺς κόλπους του, μὲ τὴ διαμεσολάβηση τῆς Πόλης, τοὺς ὀρθόδοξους ἀλλὰ ἑτερογενεῖς πληθυσμούς, στὸ πλαίσιο ὀργανωμένων κινήσεων γιὰ τὴν καλλιέργεια ἐθνικῆς συνείδησης. Ἐγκαθιδρύονται μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο νέες σχέσεις καὶ νέοι θεσμοί: τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἀρχίζουν νὰ πυκνώνουν γύρω στὰ μέσα τοῦ αἵωνα —καὶ πάντως ἔπονται τοῦ 1844, χρονολογίας τῆς ἐπίσημης διατύπωσης τῆς μεγάλης ιδέας στὴν ἑλληνικὴ βουλή.

«Μόνον διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ πολιτίζεται ἡ Ἀνατολὴ καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ ἐτοιμάσητε τὴν ἡμετέραν παιδείαν», παρατηρεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος τὸ 1856¹.

1. Κων. Ἀσώπιος, Λόγος ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ πρυτανείας τῇ κε' Σεπτεμβρίου 1856, ἐκ νέου νῦν μετὰ εἰκονογραφίαν ἐκδομένου, Ἀθήνα 1858, στί: Ἐλλή Σκοπετεά, *Τὸ πρότυπο*

Το υπέδαφος της εργασίας αυτής διατρέχεται από την άποψη ότι οι ιδεολογικές τάσεις και συμπεριφορές της καππαδοκικής λογιοσύνης, που βρίσκονται εδώ στο επίκεντρο, δεν μπορούν παρά να ερευνηθούν ιδωμένες σε συσχετισμό με τις δραστηριότητες των δύο εθνικών κέντρων —θα λέγαμε μάλιστα πώς δε μπορούν να βοηθούν, στα χρόνια που εξετάζουμε, έξω από το τριπολικό αυτό κύκλωμα.

Οι εισαγωγικές αυτές σκέψεις, σε πολύ γενικές γραμμές, οδήγησαν και στην τριμερή διάρθρωση της εργασίας αυτής. Η δομή της υπαγορεύτηκε από την ανάγκη τόσο της διαχρονικής σύνδεσης του έθνιμου με τον προεπαναστατικό κόσμο και τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν —πράγμα που αναλύεται συνοπτικά στο πρώτο μέρος— όσο και της διερεύνησης του πνευματικού ρόλου της Κωνσταντινούπολης, ως κέντρου, μέσω του οποίου ή περιφέρεια (οι εσχατιές της Καππαδοκίας) έγκολλώθηκε μιá ιδεολογία, έκεινθη του εθνικισμού —θέμα που απαρτίζει το δεύτερο μέρος. Στο τέλος, το τρίτο, το κυρίως ζήτημα, ή Καππαδοκία. Η συνήθεια εδώ εισάγεται άργοπορημένα: το έγγενές στοιχείο της τουρκοφωνίας συνεπιφέρει ισχυρές αντιστάσεις. Η έρευνα θα περιοριστεί στη γένεση του φαινομένου, στη μικρή ομάδα των αποφοίτων των μεγάλων σχολών της Πόλης, που εκείνοι πρώτοι μετέφεραν το έθιμο στη γενέτειρά τους· δεν θα επεκταθούμε στην εξάπλωσή του. Ο πολλαπλασιασμός των περιπτώσεων με την πάροδο του χρόνου θα μάς οδηγήσει έξω από τα όρια που θέσαμε εξαρχής: ο κύκλος των μετονομασιών κλείνει τον εικοστό αιώνα, στο έλλαδικό κράτος, όταν οι ανάγκες ένσωματωσης στο νέο, άξιο κοινωνικό περιβάλλον οδήγησαν τους πρόσφυγες στην εξαλείψη των τουρκογενών ονομάτων. Αυτό όμως συνιστά ένα άλλης τάξεως φαινόμενο^{1α}.

Ο εξαρχαϊσμός, διευρυνόμενος αριθμητικά, παρουσίασε μιá νοηματικά φθίνουσα πορεία και δεν κράτησε πολλά από το αρχικό του σφρίγος.

I. ΤΑ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ. Ο ΕΞΑΡΧΑΪΣΜΟΣ «ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΔΙΕΛΛΗΝΙΚΟ»

Η ανάδυση του αρχαίου κόσμου μέσα από τη μελέτη του πολιτισμού του είναι μιá κίνηση που άνθισε στα χρόνια του έλληνικού διαφωτισμού, έπηρε-

βασίλειο και ή μεγάλη ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880), Αθήνα 1988, σ. 138.

1α. Προσχέδιο μιās έκτεταμένης εργασίας, ή οποία πρόκειται να ολοκληρωθεί αργότερα, δημοσιεύει ο Βάσος Ή. Βογιατζόγλου, «Τουρκικά και Τουρκογενή Έπώνυμα στην Ελλάδα», που αναφέρεται στην περίοδο της προσφυγικής εγκατάστασης στην Ελλάδα. Δημοσιεύθηκε στον σύμμεικο τόμο *Όνόματα*, Revue Onomastique, Έτήσια Έπιστημονική Έκδοση της Έλληνικής Όνοματολογικής Έταιρείας, τ. 12, Αφιέρωμα στον Γιάνκο Α. Θωμόπουλο, Αθήνα 1988, σσ. 96-106.

ασμένη από τις ιδέες που είχαν επικρατήσει στη Δύση και με τη γαλλική επανάσταση ήρθαν ξανά στο προσκήνιο. Ἡ ἀρχαιολατρία ἐκδηλώθηκε στο χώρο τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἀλλὰ συμπαρασύρε καὶ τὴν ἴδια τὴν καθημερινὴ ζωὴ σὲ κάποιες ἐκφάνσεις της. Μία ἀπὸ αὐτὲς στάθηκε καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ καθιέρωση ἐκείνων ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς μυθολογίας καὶ τῶν ἡρώων, ἀπὸ τὴν κληρονομιά τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Βέβαια, ἡ προτίμηση αὐτὴ εἶναι γνωστὸ πὼς ἔχει ἀναγεννησιακὴ προέλευση, δὲν εἶναι πρωτοφανέρωτη, καὶ ἀποτελεῖ ἔμπνευση καὶ κτῆμα τῆς εὐρωπαϊκῆς λογιόσύνης ἤδη στὰ χρόνια τοῦ Ἑρασμου, ὁ ὁποῖος, στὴν αὐγὴ τοῦ 16ου αἰῶνα, τὸ 1509, ἀναφερόμενος στὰ ἀρχαιοπρεπῆ βαπτιστικὰ παρατηρεῖ: «Συχνὰ τοῦτα τὰ ὀνόματα εἶναι φτιαχτὰ ἢ παρμένα ἀπὸ παλιὰ βιβλία. Τὸ ἐνὸς τοῦ ἀρέσει νὰ λέγεται Τηλέμαχος, τοῦ ἄλλου Σθένελος ἢ Λαέρτης ἢ ἀκόμα Πολυκράτης ἢ Θρασύμαχος»².

Γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε ὁμοῦ στὸν ἐλληνικὸ χώρο, γνωρίζουμε ὅτι στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια θὰ ἐκφραστοῦν ἀντιστάσεις ἀπέναντι στοῦ φαινομένου· ἰδιαίτερα τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα τὸ συλλογικὸ σῶμα θὰ εὐαίσθητοποιηθεῖ τόσο ἀπέναντι στὴ γενικὴ τάση στροφῆς πρὸς τὸν ἀρχαῖο κόσμο, μὲ τὰ εἰδωλολατρικὰ στοιχεῖα ποὺ ἐκείνους περικλείει, ὅσο καὶ σὲ ἓνα ἐπιφαινόμενο του: ἐκεῖνο τῆς ὀνοματοδοσίας, στίς περιπτώσεις ποὺ δὲν τηρεῖ τὸ χριστιανικὸ ἀγιολόγιο. Οἱ ἀντιδράσεις καλύπτουν ἓνα εὐρὺ φάσμα, ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἀποδοχὴ τῆς ἀπὸ τοὺς διαφωτιστὲς ἢ τοὺς ξένους περιηγητὲς ἕως τὴ σθεναρὴ ἀποδοκιμασία τῆς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο.

Στὰ 1815 κιόλας, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς, ὡς πρὸς εὐαίσθητος δέκτης τῶν ἱστορικῶν μηνυμάτων τῆς ἐποχῆς του, ἐπισημαίνει ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύει ἱστορικὰ τὸ φαινόμενο· κατὰ τὴν ἀποψὲ του, ἀν γιὰ τὸ ἐλληνικὸ γένος ἡ προτίμηση τῶν ρωμαϊκῶν ὀνομάτων δὴλωνε παρακμὴ, ἀντίθετα, σημάδι ἀναγέννησης, στίς μέρες του, «πρέπει νὰ λογίζεται ὁ ζῆλος τῶν ἐλληνικῶν ὀνομάτων»³. Παράλληλα ὑπογραμμίζει πὼς τὰ ὀνόματα αὐτὰ ἀνήκουν σὲ

2. Ἑράσμου, *Μωρίας Ἑγκώμιον*, μετάφραση Στρατῆ Τσίρκα, Ἀθήνα 1970, σσ. 106-107. Τὸ ἔργο γράφτηκε τὸ 1509 καὶ κυκλοφόρησε τὸ 1511 στὸ Παρίσι. Ὁ Ἑράσμος «στὰ νιάτα του ὀνομαζόταν Γκέερτ Γκέερτς, ὄνομα ὀλλανδικό, ποὺ σημαίνει Γεράρδος γιὸς Γεράρδου. Ὄντας νόθος γιὸς, δὲν εἶχε οἰκογενειακὸ ὄνομα. Θὰ πάρει [...] ἀργότερα τὰ ψευδώνυμα τοῦ Ντεζιντέριους Ἑράσμου, τὸ πρῶτο λατινικὸ, τὸ δεύτερο ἐλληνικὸ, ἀπὸ τὸ ἐράσμιος». Φ. Μπρεντάνο, *Ἡ Ἀναγέννηση*, μετάφραση Σ. Μαργέτη, Ἀθήνα χ.χ., σ. 95. Ἀλλὰ καὶ στὸ πατρικὸ στὸ ὄνομα ὑπάρχει στὰ ὀλλανδικὰ ἡ ρίζα «γκιέρν» = ἐπιθυμῶ· πρβλ. τὴν ἐλληνικὴ ἐκδοχή, ὁ.π., σ. 163.

3. «...ἐν ἀπὸ τῆς παρακμῆς τοῦ ἐλληνικοῦ γένους τὰ σημεῖα ἦτο καὶ ἡ ἀγάπησις τῶν ρωμαϊκῶν ὀνομάτων, ἐξεναντίας ἐν ἀπὸ τὰ σημεῖα τῆς ἐνεργουμένης σήμερον ἀναγεννήσεως αὐτοῦ πρέπει νὰ λογίζεται καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἐλληνικῶν ὀνομάτων». Γιὰ νὰ προσθεῖαι ἀμέσως μετὰ πὼς πρόκειται γιὰ ὀνόματα «Ἑλλήνων ὄχι τῶν τυχόντων ἀλλὰ τῶν ἀξιεπαίων, ἢ κἀν τῶν ἀμέμπτων». Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, Α', Παρίσι 1815. Ἀνατύπωση στὸ: Ἀδαμάντιου Κοραΐ, *Προλεγόμενα στοὺς ἀρχαίους ἑλληνες συγγραφεῖς*, τ. Β', πρόλογος Ε. Ν. Φραγκίσκου, Ἀθήνα 1988, σσ. 237-238.

ενδόξους και όχι τυχαίους Έλληνες.

Για τὸ ποιὸν εἶδους ὀνόματα πρόκειται, δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς οὔτε τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκφράζει τὶς ἀνησυχίες του· σίγουρα κατὰ ἐτοιμάζεται⁴. Εἴμαστε στὶς παραμονὲς τῆς ἐπανάστασης, στὸ 1819. Ἀλλὰ καὶ ὁ ξένος περιηγητὴς Ambroise Firmin Didot, ποὺ περιηγεῖται, λίγο νωρίτερα, τὰ μικρασιατικὰ παράλια, θὰ βρεθεῖ ἀντιμέτωπος, στὸ Ἀἰβαλί, μὲ ὀργανωμένους ἐξαρχαϊστικὲς τάσεις· ἡ ἐμβέλειά τους ὁμως ἐξαντλεῖται στὸν περίβολο τῆς σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν. Θὰ μᾶς δώσει μιὰ ὡραία περιγραφή τοῦ ἐγχειρήματος ποὺ συντελεῖται, ὅταν οἱ τρόφιμοι τῆς σχολῆς, μὲ ψήφισμα ποὺ ἐξέδωσαν, ἀποφάσισαν νὰ ἐξοστρακίσουν τὴν καθομιλουμένη ἀπὸ τὸν προφορικό τους λόγο, γιὰ νὰ ξαναζωντανέψουν, ἐντὸς τῶν τειχῶν πάντα, τὴ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων. Παράλληλη ἐνέργεια ἀποτελεῖ ὁ ἐξαρχαϊσμός τῶν κοινόχρηστων βαπτιστικῶν ὀνομάτων καὶ ἡ υἱοθέτηση ἐκείνων ποὺ ἀνήκαν σὲ μεγάλους ἄνδρες. Τὸ ταξίδι τοῦ Γάλλου περιηγητῆ στὴν Ἀνατολή γίνεται στὰ 1816-1817, ἀλλὰ οἱ σημειώσεις του ἐκδίδονται περίπου μιὰ δεκαετία ἀργότερα⁵.

Τὴν ἴδια ὁμως ἐποχὴ τὸ Πατριαρχεῖο ἀποδοκιμάζει τὶς νεοτερικὲς τροπὲς καὶ παίρνει μέτρα γιὰ τὴν καταστολὴ τους. Λίγο μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς τρίτης πατριαρχίας του, τὸ 1819, ὁ Γρηγόριος Ε΄ ἐκδίδει ἐγκύκλιο μὲ τὴν ὁποία καταδικάζει τὴν ὑπερτροφικὴ ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν στὰ σχολεῖα, ἐνῶ συγχρόνως χρίζει τοὺς κατὰ τόπους κληρικοὺς θεματοφύλακες τῆς χριστιανικῆς ὀνοματοθεσίας. Τὸ ἀντιφιλοσοφικὸ πνεῦμα ποὺ διέπει τὸ κείμενο δὲ βρίσκεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὴ γραμμὴ ποὺ ἀκολουθεῖται στὸ ζήτημα τοῦ ἐξαρχαϊσμοῦ τῶν ὀνομάτων.

«(...) Καὶ ἡ κατὰ καινοτομίαν παρὰ ταῦτα εἰσαχθεῖσα τῶν παλαιῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἐπιφώνησις εἰς τὰ βαπτιζόμενα βρέφη τῶν πιστῶν, ὡς ἡκούσαμεν, λαμβανομένη ὡς μία καταφρόνησις τῆς Χριστιανικῆς ὀνοματοθεσίας, εἶναι διόλου ἀπροσφυῆς καὶ ἀνάρμοστος· ὅθεν

4. Λέγεται πὺς τὸ 1819, ἀπευθυνόμενος ὁ Ἀλῆ πασᾶς στοὺς Έλληνες παρατηροῦσε: «Κατὰ μεγάλο ἔχετε στὸ κεφάλι σας. Δὲν βαπτίζετε πιά τὰ παιδιὰ σας Γιάννη, Πέτρο, Κώστα, παρὰ Λεωνίδα, Θεμιστοκλῆ, Ἀριστείδη! Σίγουρα κατὰ μαγειρεύετε». Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, *Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας*, Ἀθήνα 1968, σ. 162.

5. Στὸ *Notes d'un voyage fait dans le Levant en 1816 et 1817*, Παρίσι [1826], ἔργο ἀφιερωμένο στὸν Κοραῖ ποὺ κυκλοφόρησε ἀνώνυμα σὲ ἐλάχιστα ἀντίτυπα, ὁ Didot πρωτοδημοσιεύει τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ ψηφίσματος μὲ τὴν ἀντίστοιχη γαλλικὴ του μετάφραση. Ἐκεῖ βρίσκεται καὶ τὸ δικό του ὄνομα μεταγγραμμένο σὲ Ἀνάχαρις. Ἀργότερα στὸ ἔργο του *Alde Manuce et l'Hellénisme à Venise*, Παρίσι 1875, σσ. 471-474, ἀναδημοσιεύει τὸ κείμενο. Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, *δ.π.*, σσ. 161-162, Λουκίας Δροῦλια, «Ἡ ἐθιμικὴ παράδοση στὴν ὀνοματοθεσία καὶ ὁ διαφωτισμός — Ἐνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα», *Μνήμων*, 10, Ἀθήνα 1988, σ. 190, καὶ Ἰωάννας Πετροπούλου, «Γύρω ἀπὸ τὴν ἱστοριογραφία τῶν Κυδωνιῶν», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν*, 3, Ἀθήνα 1982, σ. 232.

ανάγκη ἡ Ἀρχιερωσύνη σας νὰ διαδώσῃτε παραγγελίας ἐντόνους εἰς τοὺς Ἱερεῖς τῶν ἐνοριῶν σας, καὶ νοουθεσίας πνευματικὰς εἰς τοὺς εὐλογημένους ἐπαρχιώτας σας, διὰ νὰ λείψῃ τοῦντεῦθεν καὶ ἡ κατάχρησις αὐτῇ, καὶ ἀφεθέντες τῆς ἀκαίρου καὶ μὴδὲν ἐχούσης τὸ χρησίμον φιλοτιμίας καὶ ἐπιδείξεως οἱ γονεῖς καὶ ἀνάδοχοι, νὰ ὀνοματοθετῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας καὶ μυστικῆς ἀναγεννήσεως τὰ εἰθισμένα ταῖς εὐσεβέσιν ἀκοαῖς πατροπαράδοτα χριστιανικὰ ὀνόματα τῶν ἐγνωσμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῶν ἐνδόξως ὑπ' αὐτῆς ἐορταζομένων Ἀγίων, διὰ νὰ εἶναι ἔφοροι καὶ φύλακες τῶν βαπτιζομένων νηπίων, καὶ ταχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι χορηγοὶ τῆς χάριτος αὐτῶν εἰς τὰς μετὰ πίστεως ἐπικλήσεις. Γινώσκοντες δὲ κοινῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν προστασίαν ἀέννανον καὶ ἐτοιμὴν εἰς διατήρησιν ἀπαράτρεπτον τῶν ὀροθετηθέντων, ὀφείλετε θαρρούντως ν' ἀναγγέλλῃτε ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ νὰ δηλοποιῇτε ἐν γραφῇ ἀληθείας τὰ διατρέχοντα, ἵνα διὰ τῆς ὑπεροχῆς πνευματικῆς δυνάμεως, τῶν ἐπιπροσθούτων διαλυομένων, συντηρῇται καὶ ἡ ἡθικὴ τῶν ὁμογενῶν κατὰστασις, καὶ ἡ τῶν σχολείων εὐρυθμία, οἵασοῦν θολερᾶς ἐπιμιξίας ἐλευθέρα καὶ πανταχόθεν ἀβλαβής»⁶.

Δὲν γνωρίζουμε πόσο πραγματικὰ ἀπειλητικὴ στάθηκε ἡ καινοτομία αὐτή, «ἡ τῶν παλαιῶν ὀνομάτων ἐπιφώνησις», ὥστε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν στὴν ἐπιβολὴ περιορισμῶν. Ἀκόμα, δὲν διαθέτουμε στοιχεῖα ποὺ νὰ τεκμηριώσουν τὴν ποσοτικὴ τῆς διάστασις. Ἄν ἀναρωτηθοῦμε ὅμως ποῖα ἦταν ἡ ἀπήχησις τῆς ἐγκυκλίου, φαίνεται πὼς οἱ κεντρόφυγες τάσεις συνεχίστηκαν. Ἀργότερα, τὴ δεκαετία τοῦ '30 στὴν Καππαδοκία, ἡ ἐκκλησία θὰ διαδραματίσει τὸ ρόλο τοῦ φύλακα τῆς χριστιανικῆς παράδοσης, ἐλέγχοντας, ὅπως θὰ δοῦμε, καὶ πάλι τὴν ὀνοματοδοσίαν, μόνο ποὺ στὸ στόχαστρο αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν θὰ βρίσκονται τὰ εἰδωλολατρικὰ ἀλλὰ τὰ τουρκικῆς προέλευσης ὀνόματα.

Ὅταν κανεὶς θελήσῃ νὰ προσεγγίσει τὸ νόημα ποὺ ἐμπεριέχεται στὴν τάση υἱοθέτησης ἀρχαίων ὀνομάτων, θὰ διακρίνει μιὰ διάθεσις φιλελεύθερη, ποὺ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ μετέπειτα ἀρχαϊστικὴ στειρότητα. Ὅπως ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ τὸν Κ. Θ. Δημαρᾶ⁷, τὰ προεπαναστατικὰ χρόνια τὸ

6. Πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ ἀντικατοικὸ περιοδικὸ *Καλλιόπη*, τὴν ἴδια χρονιά, τ. 1, Βιέννη 1819, σσ. 217-221. Σχολιασμένο τὸ δημοσιεύει ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ὁ Κοραΐς καὶ ἡ ἐποχὴ του*, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθῆνα 1953, σσ. 299-304. Τὸ χωρίο ποὺ ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ εἶναι ἀπὸ τὴ σ. 304. Τὸ ἴδιο παραθέτει καὶ ἡ Λουκία Δρούλια, *δ.π.*, σσ. 187-201.

7. «[...] Ἡ ἀναζωπύρωση, λοιπόν, τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων γραμμάτων, στὸ ποσοστὸ ὅπου ὀφείλεται σὲ τοπικοὺς λόγους, ἀπετέλεσε μιὰ ἐκφραση τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ· εἶναι πράξη ἀνεξαρτησίας ἀπέναντι στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ μέριμνα. Ἀν ὕστερα, μὲ τὸν παραγόμενο διαφορισμὸ τῆς παιδείας, μπόρεσε νὰ παρουσιασθεῖ στὰ μάτια τῶν προοδευτικῶν δεμένη μὲ τὴν συντήρησιν· ἂν ἡ γραμματικὴ διδασκαλία, μὲ τὴν στενότητά της καὶ μὲ τοὺς ἐκπροσώ-

διελληνικό αυτό φαινόμενο δηλώνει ένα πνεύμα ριζοτόμο απέναντι στην εκκλησία. Ο άνεμος της ελευθερίας που είχε αρχίσει να πνέει βρισκόταν κοντά στην κορύφωσή του. Μέσα στην ατμόσφαιρα της προετοιμασίας του αγώνα, ή επίκληση του αρχαιοελληνικού ιδεώδους δυνάμωνε το επαναστατικό φρόνημα. Τα «έθνικά» όνόματα, όπως και η αρχαία γλώσσα, αδιάφορο αν κατέληξαν σε αυτόσκοπο, θεωρήθηκαν αρχικά ένα μέσο για την προσέγγιση, αν όχι για την ίδια την κατάκτηση, των υψηλών αξιών που ο έλληνικός κόσμος ενσάρκωνε στα μάτια των ανθρώπων του Διαφωτισμού.

II. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Ο συνδετικός κρίκος. Το βαπτιστήριο

“Αν στα προεπαναστατικά χρόνια ή επιλογή αρχαιοελληνικού ονόματος περικλείει ένα κάποιο αίτημα χειραφέτησης από την έθνική παράδοση, αντίθετα, ο ρηξικέλευθος χαρακτήρας της άτونهί στην περίοδο που ακολουθήσε την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, ενώ προτάσσεται ένα συγκεκριμένο αίτημα ενσωμάτωσης —στον έθνικό κορμό αυτή τη φορά.

Η υπόθεση εργασίας που υποτυπώνεται εδώ είναι ότι η τάση εξαρχαΐσμου των βαπτιστικών ονομάτων ή επιθέτων ακολουθεί την καμπύλη επικράτησης της μεγάλης ιδέας στον έλλαδικό χώρο και συμβαδίζει με την καλλιέργεια της έθνικης συνειδησης στους όρθόδοξους τουρκόφωνους κατοίκους της Ανατολής. Αναπτύσσεται με τον τρόπο αυτό το συναίσθημα του «άνήκειν», του έθνικισμού, ενώ παράλληλα συντελείται μια σταδιακή απομάκρυνση από τον όθωμανικό κόσμο.

Σε όλόκληρη τη δεύτερη πεντηκονταετία του 19ου αιώνα η Κωνσταντινούπολη θα έπωμιστεί έναν επιτελικό ρόλο στο ιδεολογικό επίπεδο και θα γίνει ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη νέα πρωτεύουσα και τις μακρινές κοιτίδες. Το σχέδιο λοιπόν φωτισμού της Ανατολής θα άρτιωθεί μέσα από τους διαύλους των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων το Έθνικό Πανεπιστήμιο και ή Ριζάρειος στην Αθήνα, καθώς και ή Θεολογική Σχολή στη Χάλκη, θα διαμορφώσουν στελέχη τα όποια θα μεταβληθούν σε αποστόλους της έθνι-

πους της, προκαλούσε την δυσφορία του Κοραή και των όπαδών του· αν, άργότερα ακόμη, ή λατρεία του άρχαίου κόσμου εντάχθηκε μαζί με την θρησκεία σε ένιαία συντηρητικά συνθήματα, όλα αυτά δέν μεταβάλλουν τον γενναία ριζοτόμο χαρακτήρα των όποιο παρουσίασε το κίνημα στην άφετηρία του». Κ. Θ. Δημαρά, *δ.π.*, σ. 139.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι οι μνείες που επιλέχθηκαν να χρησιμοποιηθούν στο κεφάλαιο αυτό ως άποδεικτικό ύλικό καθώς και ή έρμηνευτική γραμμή που ακολουθήθηκε, να ένταχθεί δηλαδή ή παρέκκλιση από τη χριστιανική όνοματοδοσία σε ένα ρηξικέλευθο ρεύμα ιδεών, έχουν διατυπωθεί από τον Κ. Θ. Δημαρά. Η μεταφορά τους εδώ εξυπηρετεί την ανάγκη σύνδεσης του κυρίως θέματος —της δεκτικότητας που παρουσίασε ή Καππαδοκία στο έθιμο του έξελληνισμού— με όσα προηγήθηκαν.

κῆς ιδέας στὶς περιοχὲς τῶν ἀλυστρώτων. Ἀργότερα οἱ σύλλογοι, συνεπικουρούμενοι ἀπὸ τὶς συνθήκες ποὺ ἐμφανίζονται εὐνοϊκότερες γιὰ τὶς μειονότητες ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ αἵωνα, σὲ ἐπίπεδο τουλάχιστον θεσμικό, θὰ συντελέσουν στὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν σχολείων σὲ ὁλόκληρη τὴ Μικρὰ Ἀσία⁸.

Ἡ γηγενὴς λογιόσύνη τῆς Πόλης ἀνταποκρίθηκε στὰ κελεύσματα τοῦ ἐθνικοῦ κέντρου. Στὸ ἀντίπαλο δέος τῆς Ἀθήνας θὰ ἀπαντήσῃ μὲ τὴ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου (1861) καθὼς καὶ μὲ ἓνα πλῆθος τοπικῶν συλλόγων ποὺ ἱδρύονται ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς κοινότητες, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐδρεύουν στὴν Πόλη (ὕποψιαζόμαστε ὅτι ὁ δείκτης τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης πρέπει νὰ ἦταν πάρα πολλὸ ὑψηλός): ὡς κύριο στόχο τοὺς προτάσσουν τὴ μετακένωση τῆς νεοελληνικῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας καὶ γλώσσας στοὺς πληθυσμοὺς ἐκεῖνους ποῦ, διαφοροποιημένοι γλωσσικά, κρατήθηκαν γιὰ αἰῶνες θρησκευτικὰ ὁμοῦσοι.

Ὅλα αὐτὰ θὰ σημάνουν μιὰ ἀένανη ἀνακατάταξη στὸ χῶρο, μιὰ κινητικότητα τῶν πληθυσμῶν ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἀνταγωνιστικὰ κέντρα, ποὺ διενεργεῖται ἀ π ο καὶ π ρ ος τὶς δύο κατευθύνσεις. Βέβαια, ὅταν μιλάμε γιὰ θέματα παιδείας, πρέπει νὰ μὴ λησμονοῦμε τὴν ἀκτινοβολία καὶ ὑπεροχὴ τῆς Κωνσταντινούπολης —στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ ἓνα χρονικὸ σημεῖο καὶ ἔπειτα, συρρεῖ κυρίως ὁ ἐπιχειρηματικὸς κόσμος⁹. Ἡ Βασιλεύουσα, λοιπόν, θὰ

8. Οἱ κινήσεις αὐτὲς εὐνοοῦνται βέβαια καὶ ἀπὸ τὶς μεταβολὲς ποὺ σημειώνονται στὸν ἴδιο τὸν ὀθωμανικὸ χῶρο: Οἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἵωνα ἀναγνωρίζουν κάποια αὐθιπαρξία στοὺς χριστιανοὺς —οἱ διακηρύξεις μπορεῖ νὰ μὴν πραγματοποιήθηκαν κατὰ γράμμα, ἀλλὰ δὲν ἔμειναν καὶ στὰ χαρτιά. Οἱ μειονότητες βγαίνουν πιά στὸ προσκήνιο καὶ διαδηλώνουν τὴν παρουσία τους: Ἡ υἱοθέτηση τῆς ἐλληνικῆς ταυτότητας, ὡς ἐπιλογή, συνεπικουρεῖται ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν σχολείων καὶ τῶν συλλόγων ὅπου διδάσκονται ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἀπὸ τὴν ἐλλαδικὴ πλευρὰ πάλι, τὸ σύνθημα τοῦ «φωτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς» κινητοποιεῖ τοὺς λογίους καὶ τὶς συσσωματώσεις τους. Οἱ δάσκαλοι στὴν Καππαδοκία στέλνονται μέσω τῆς Φιλεκαπιδευτικῆς Ἐταιρείας· ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων (1869), ἐφαρμόζοντας ἐνιαῖα πολιτικὴ γιὰ τοὺς ὑπόδουλους, στέλνει ἀναγνωστικὰ στὰ νεοῖδρυμένα ἐκπαιδευτήρια. Τὸ τρίσημο σῆμα τοῦ Παπαρρηγόπουλου, ὁ δρος ἐλληνοχριστιανικὸς τοῦ Ζαμπέλιου, ἡ ἐννοια τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἔχουν πιά διατυπωθεῖ. Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ὁ ἐλληνικὸς ρωμαντισμὸς*, Ἀθήνα 1982, *Ἑλλή Σκοπετῆς, Τὸ πρότυπο βασίλειο καὶ ἡ μεγάλη ἰδέα — ὄψεις τοῦ ἐθνικοῦ προβλήματος στὴν Ἑλλάδα (1830-1880)*, Ἀθήνα 1988, καὶ Π. Μ. Κιτρομηλίδης, *Τὸ ἐλληνικὸ κράτος ὡς ἐθνικὸ κέντρο, Ἑλληνισμὸς - ἐλληνικότητα, ἰδεολογικοὶ καὶ βιωματικοὶ ἀξονες τῆς Νεοελληνικῆς κοινωνίας*, Ἀθήνα 1983, σσ. 143-164.

9. Λίγο ὑπεριτέρα ἀπὸ τὸν Δραγοῦμη, μιὰ ἐφημερίδα ἀναφέρεται στὴ «μετανάστευση τοῦ Φαναρίου στὴν Ἑλλάδα» (*Αἰών*, 28.8.48). Εἴκοσι χρόνια ἀργότερα, ὁ Ἀν. Βυζάντιος θὰ παρατηρήσῃ πὼς τὸ ρεῖμα βρίσκεται πρὸς τὴν ἀντίθετη φορὰ, ἐνῶ ὁ Ἀσμοδαῖος, τὸ 1875, σημειώνει: «Μετὰ χίλια ἢ δισχίλια ἔτη ὁ τότε κ. Παπαρρηγόπουλος θέλει διηγείσθαι ὅτι μεσοῦντος τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπέδραμον ἐκ τῶν παραλίων τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν Ἀττικὴν φυλὴ ἀνθρώπων οἵτινες ἐκαυχῶντο ἐπὶ ἐλληνικῇ φυλῇ καὶ πατριωτισμῷ» (2.2.1875), *Ἐ. Σκοπετῆς, δ.π.*, σσ. 57, 82.

ἀποτελέσει τὸν πόλο ἑλξης, ἀλλὰ καὶ τὸ χωνευτήρι, γιὰ τὶς πληθυσμιακὰ ἑτερογενεῖς ὁμάδες οἱ ὁποῖες συρρέουν κατὰ ἑκατοντάδες μετὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Μιὰ ὠραία εἰκόνα τῆς πανσπερμίας τῆς Πόλης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδιαμόρφωτων ἐθνικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ἐπιγλυδων, δίνει ὁ Νικόλαος Δραγούμης μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς *Πανδόρας*¹⁰:

«Ὅστις μεταβάς ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀποβῇ τὸ πρῶτον εἰς Γαλατᾶν παρὰ τὴν γέφυραν, νομίζει ὅτι, πλὴν τῶν συμπεριζομένων σωρῶν τοῦ πλήθους, καὶ τῶν βροντοφωνούντων καὶ θορυβωδῶν ἄχθοφόρων, εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν τῇ πατρίδι του. Ὅλοι ὅσους ἀπαντᾷ ἔχουσι φυσιογνωμίαν Στερεοελλαδίτου, Πελοποννησίου, Αἰγαιοπελαγίτου, Χίου, ἢ ἄλλου ἐκ τῶν κατοικούντων ἐν Ἑλλάδι. Ἐκεῖ βλέπει τὰ θαλασσοβία τέκνα καὶ τῆς Ὑδρας, καὶ τῶν Σπετσῶν, καὶ τῶν Ψαρῶν, καὶ τοῦ Γαλαξειδίου, καὶ τῆς Θήρας, καὶ τῆς Ἀνδρου, καὶ τοῦ Κρανιδίου, καὶ τῆς Μηκόνου, καὶ ἐκεῖ ἀκούει τὴν ἀλβανικὴν τῶν ἡμετέρων Ὑδραιοσπετσιωτῶν διάλεκτον, καὶ τὸ *βέμι Πρεσβεῖα*, καὶ τὸ *κὰ κοπιᾶσενι μὲ τὸ καλό*, καὶ τὸ *σκούαινε διαταγή*, καὶ τὰς τόσας ἄλλας νοθογενεῖς λέξεις καὶ φράσεις, τὰς ὁποίας ἀποστρέφεται μὲν ἐν Ἑλλάδι, ἀγαπᾷ δὲ ἐκτὸς αὐτῆς»¹¹.

Ἐὰν μετὰ ταῦτα, παλαιῶν πρὸς τὸν ἀκατάσχετον τοῦ πλήθους χεῖμαρρόν, εἰσδύσῃ εἰς τὰ *χάνια*, θέλει θαυμάσει βλέπων ὅτι ὅλην σχεδὸν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορίαν διαχειρίζονται συμπολιταί του. Ἐκεῖ θέλουσι προσβάλλει τὰς ἀκοάς του ὅλα τὰ γνωστότερα τῶν ἐμπόρων ὀνόματα ὅσα ἤκουσε καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, καὶ ἐκεῖ καὶ διευθύνται καταστημάτων, καὶ γραμματεῖς καὶ ὑπηρέται θέλουσιν ἀποτείνειν ἑλληνιστὶ πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον, ἐπικαλοῦντες αὐτόν, ὄχι ὡς πρὸ μικροῦ ξενοφώνως Signor ἢ Monsieur, ἀλλὰ Κύριον.

Ἐὰν δὲ ἐκεῖθεν, εἰσερχόμενος διὰ τῆς μεγάλης Πύλης εἰς τὸ Ἄστυ, στραφῇ πρὸς ἀριστερά, θέλει ἀπαντήσῃ μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης ἀποθήκας βρυθούσας τῶν ἀενάων καὶ δαυιλῶν, ἂν ὄχι καὶ πάντοτε εὐχύμων, προϊόντων τῶν Ἑλληνικῶν πιεστηρίων.

10. Ν. Δραγούμης, «Ἑλληνικὰ συμφέροντα ἐν Κωνσταντινουπόλει», *Νέα Πανδόρα*, 3, 1852, σσ. 233-234.

11. Νοθογενεῖς λέξεις. Μέσα στὸ ἀνερχόμενο κύμα τοῦ ἐθνικισμοῦ ὀρίζεται ὡς νόθο ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται πλησιέστερα. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸ στὸ ἐθνικὸ, τὸ αἶτημα τῆς ἐνοποίησης θὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπεμπόληση ἑνὸς πρόσφατου παρελθόντος γιὰ χάρις κάποιου ἄλλου, μακρύτερου, ποὺ ὀρίζεται ὡς γνήσιο. Τὰ φαινόμενα αὐτὰ παρουσιάζονται ἔκτυπα καὶ στὴν Καππαδοκία. Ἡ Ἐ. Σκοπετέα παρατηρεῖ: «Ἄν οἱ Ἑπτανήσιοι ἦσαν Εὐρωπαῖοι, οἱ Φαναριῶτες ἦσαν οἱ κατεξοχὴν ἀνατολίτες, παρὰ τὶς σχέσεις τους μὲ τὸ διαφωτισμὸ, παρὰ τὴ φράγκικη ἐνδυμασία. Τὸ βασικὸ τους αὐτὸ χαρακτηριστικὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀποβάλουν κατεβαίνοντας στὴν Ἑλλάδα ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς κατέβηκαν. Ἡ γενιὰ τῶν τουρκομαθημένων ἔπρεπε νὰ ἐξευρωπαϊσθεῖ». Ἐ. Σκοπετέα, *ὁ.π.*, σ. 90.

Και ὁ ξένος Ἕλλην δὲν θέλει βραδύνει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Γαλατᾶς, ἐὰν δὲν εἶναι Ἑλλάς, εἶναι τοῦλάχιστον ἀποικία Ἑλληνική.

Καὶ τῷοντι ὁ Γαλατᾶς εἶναι ἀποικία Ἑλληνική, ὅπου ἀπαντᾷ πάσης Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀντιπροσώπους, καὶ ἐμπόρους, καὶ βιομηχάνους, καὶ χειρῶνακτας, καὶ δικηγόρους, καὶ ἱατροὺς, καὶ διδασκάλους, καὶ ἱερεῖς· εἶναι λιμὴν ἀπέραντος ἐν ᾧ συγχωνεύονται καὶ τὰ τέσσαρα ναυτικά τμήματα τῆς Ἑλλάδας.

Εἶπον περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης μου ὅτι, ὅπου καὶ ἂν στραφῇ τις ἐνταῦθα, ἀπαντᾷ Ἕλληνες. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιφέρω τὴν ἐξηγήσιν ὅτι πολλοὶ καὶ μάλιστα ἐκ τῶν μεγαλεμπόρων, εἰ καὶ Ἕλληνες τὸ γένος, δὲν ἔχουσι τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα· ἄλλοι ἔχουσι τὴν Ῥωσικὴν, ἄλλοι τὴν Αὐστριακὴν, ἄλλοι τὴν Ἴόνιον ἢ τὴν Ἀγγλικὴν, καὶ ἄλλοι προτιμῶσι τῆς ἡμετέρας καὶ αὐτὴν τὴν Νεαπολιτικὴν.

Ἡ πληθυσμιακὴ ἀναστάτωση εὐνοεῖ τῇ συνήθεια ἀλλαγῆς ὀνόματος, γιὰ ὅσους ἔχουν ἤδη κάποιον, ἢ ἐπιθέματος ἐνὸς ἐπωνύμου γιὰ ἐκείνους πού τὸ στεροῦνται —ἢ μάλλον δὲν ἔχουν ἀκόμα υἱοθετήσῃ ἕνα¹². Παρατηροῦμε μάλιστα ὅτι ἡ μεταβολὴ ἢ ἡ ἀπόκτηση προϋποθέτουν συνήθως καὶ κάποια μετακίνηση στοῦ γεωγραφικοῦ χώρου ἀτόμων ἢ ὁμάδων —ἰσοδυναμοῦν μὲ ἕνα εἶδος ἰδεολογικοῦ διαβατηρίου—, μιὰ ὀριστικοποίηση ταυτότητας στὸν τόπο ἐγκατάστασης. Ὁ κυριότερος ἀγωγὸς μέσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ γίνεῃ ἡ μετατροπὴ εἶναι ἡ ἐκπαίδευση. Στὰ σχολεῖα, στὰ σεμινάρια ἐπικράτησε ἡ συνήθεια μιᾶς θεμιτῆς διπλοτυπίας: οἱ μαθητὲς, ἐγκλιματιζόμενοι στὸν χῶρον, δανείζονταν καὶ ἀπὸ ἕνα ὄνομα· κατὰ κανόνα, τὸ προγενέστερο ἀφομοιωόνταν ἀπὸ τὸ νεότερο, σηματοδοτώντας μιὰ ἀρχὴ στὴ ζωὴ τοῦ νεοφώτιστου. Τὸ ἔθιμο κληρονομεῖται καὶ διαιωνίζεται μέσα ἀπὸ τὴ σχέση δασκάλου-μαθητῆ¹³.

12. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς παντελοῦς ἔλλειψης ἐπιθέτων ἢ τῆς ἀστάθειας πού παρουσιάζουν τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα βλ. Αἰκατερίνης Ἀσδραχᾶ - Σπ. Ἀσδραχᾶ: «Βαφτιστικά καὶ οἰκογενειακὰ ὀνόματα σὲ μιὰ νησιωτικὴ κοινότητα: Πάτμος (1Α'-1Θ' αἰ.)», *Ἀμνηστὸς στὴ μνήμη Φώτῃ Ἀποστολοπούλου*, Ἀθήνα 1984, σ. 63(ε). Ἄκόμη, Ἀλέξη Πολίτη, «Γιὰ ἕνα ὄνομα ἀδειανό», *Δόγη*, 24.5.87. Φιλ. Ἡλιού, «Κοινωνικοὶ ἀγῶνες καὶ διαφωτισμός, ἡ περίπτωσις τῆς Σμύρνης (1819)», *Μνήμων*, Ἀθήνα 1981, σ. 27. Γιὰ τὸν τρόπο σχηματισμοῦ τῶν ἐπιθέτων στοὺς Φαναριώτες, προεπαναστατικά, σημαντικὲς παρατηρήσεις κάνει ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς W. Eton (βλ. *Ἐπίμετρο*). Κατὰ τὸν Zallony, πρῶτοι οἱ Φαναριῶτες ἐξαρχαῖσαν τὰ ὀνόματά τους. Ἡ πληροφορία μένει ἀνεπιβεβαίωτη (Zallony, *Essai sur les Fanariotes*, Μασσαλία 1824, σσ. 171-172), βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ἱστορία...*, δ.π., σ. 541. Πάντως, ἂν καὶ τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ ἔδω παρὰ ἀπλῶς νὰ θιγῇ, κοινὴ εἶναι ἡ διαπίστωση πὼς στὶς ἀρχὲς τοῦ αἵωνα τὰ οἰκογενειακὰ ἐπιθέτα ἀποτελοῦν διακριτικὸ γνῶρισμα τῆς ἀνώτερης τάξης —προϋποθέτοντας μιὰ ἰσχυρὴ οἰκονομικὴ βάση. Ἡ Ἀγγλικὴ Λατοῦ ἐξετάζοντας τὰ ὀνόματα τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας καταλήγει σὲ παρόμοιες ἐπιστημάνσεις. Βλ. Ἀ. Λατοῦ-Θωμαδάκη, «Ἡ ἀγροτικὴ κοινότητα στὴν ὑστερὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ», *μετάφρασις Ἀγλαίας Κάσδαγλη, Μ.Ι.Ε.Τ.*, Ἀθήνα 1987, σσ. 162-164, 169.

13. Μιὰ μαρτυρία τοῦ Μανουὴλ Γεδεῶν ἀποδίδει καλὰ τὴν ἀτμόσφαιρα πού ἐπικρατοῦσε στὰ

Ἀπὸ τὴ δειγματοληπτικὴ συναγωγὴ τοῦ ὕλικου ποὺ παρουσιάζεται στοὺς πίνακες ποὺ ἀκολουθοῦν παρατηροῦμε πὼς στὴν Κωνσταντινούπολιν ἐντοπίζονται οἱ ἄωροι, τὰ φυτώρια ἐνὸς προγραμματισμένου τελετονομιακοῦ μετονομασθῶν. Τὰ «βαπτιστήρια» εἶναι κυρίως δύο: Ἡ Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολὴ καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Κεντρικὲς προσωπικότητες ποὺ εἰσάγουν τὴν πράξιν μετονομασίας, προωθώντας τὴν σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς καθηγητικῆς σταδιοδρομίας τους, ὑπῆρξαν οἱ διευθυντὲς τῶν σχολῶν, ὁ Νικόλαος Λογάδης (1830-1835) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Τυπάλδος (1844-1865). Ὁ Μανουὴλ Γεδεὼν ὀνομάζει τὸν Λογάδην «τελευταῖον οἰκουμενικὸν διδάσκαλον», χαρακτηρισμὸ ποὺ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ προσδώσει καὶ στὸν Τυπάλδου¹⁵. Ὅπως θὰ δοῦμε, τὸ εἶδος τῶν μετονομασιῶν ποὺ ἐγίναν στὶς δύο σχολὰς προϋποθέτει μιὰ συνειδητὴ ἐπιλογὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἀναδόχων: δίνεται ἓνας ὀρισμένος προσανατολισμός.

Ὁ κατάλογος τῆς ἐπόμενης σελίδας περιλαμβάνει λογίους ποὺ ἐγκαταστάθηκαν καὶ σπούδασαν στὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ στὴ Σμύρνη¹⁶,

σχολεῖα ἐκεῖνα τὰ χρόνια, δείχνοντας πόσο γερὰ ριζωμένη ἦταν ἡ συνήθεια τῆς μεταβίβασης ἐνὸς ὀνόματος ἀπὸ τοὺς πρεσβύτερους στοὺς νεότερους. Τὸ περιστατικὸ ἀναφέρεται στὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολὴ τῶν Ἑξ-Μαρμάρων, τὸ 1845: «Ὅταν ἀπέθνησκε διδάσκαλός τις, ἄγαμος, ἢ μὴ ἔχων υἱούς, οἱ διδάσκαλοι οἱ ζῶντες, σεβόμενοι τὴν μνήμην τοῦ ἁπαιδὸς ἢ ἀγάμου, συνεφώνουν ἀπὸ κοινοῦ τὰ δώσωσι τὸ ἐπώνυμον ἐκείνου εἰς ἓνα νέον, μὴ ἔχοντα ἐπώνυμον». (Μ. Γεδεὼν, *Ἀποσπαιώματα Χρονογράφου*, 1800-1913, Ἀθήνα 1932, σ. 127). Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι στὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ἓνας καθηγητὴς τῆς τουρκικῆς στὸ Ζωγράφειο Γυμνάσιο τῆς Πόλης, ὁ Παυλάκης Μελιτόπουλος, στὸ καραμανλίδικο ἔργο του *Κλείς τῆς τουρκικῆς γλώσσης* (1914), διδακτικὸ βιβλίον, παραθέτει πιά, ἔτοιμον θαρρεῖς γιὰ «κατανάλωσιν», ἓναν κατάλογο ἀντιστοιχιῶν τῶν ὀνομάτων σὲ δίστηλο τουρκοελληνικόν: π.χ. Δζεβέρ = Ἀδαμάντιος, Μουστερή = Ζεὺς, Ζια-εδδὴν = Θεμιστοκλῆς κλπ. Βλ. Evangelia Balta, *Karamanlidika*, xxe siècle, bibliographie analytique, Ἀθήνα 1987, ἀρ. 108, ἀλλὰ καὶ Dalleggio-Salaville, ἀρ. 47 (1812).

14. Καὶ ὁ Γεδεὼν προσθέτει γιὰ τὸν Λογάδην τὸ χαρακτηρισμὸ: «ὑπῆρξε] τὸ στόμα ἐξ οὗ ἐλάλησαν κατὰ σειρὰν πατριάρχαι». Τὰ μεταφέρει ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης, *Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας*, Ἀθήνα 1936, σ. 46. Ὁ Νικόλαος Λογάδης (1779-1835) σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, στὴν ὁποία καὶ ἀρχισε ἀπὸ τὸ 1821 νὰ διδάσκει καὶ ἀργότερα νὰ διευθύνει ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Συμμετείχε ἐνεργὰ στὴ σύνταξιν τῆς «Κιβωτοῦ» τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ἔργου ἡμιτελοῦς, τοῦ ὁποίου ὁ πρῶτος τόμος βγήκε τὸ 1819. Δὲν διαθέτουμε στοιχεῖα γιὰ τὴ δική του —πιθανή— μετονομασία. «Ἐφημίζετο εἰς τῶν ἀρίστων ἐλληνιστῶν [...] ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἦν ἀρχαϊκὴ». Βλ. Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1869, ἐκδοθὲν ὑπὸ Μαρίνου Π. Βρεττοῦ, ἔτος Θ', Παρίσι (χ.χ.), σ. 622.

15. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνον Τυπάλδου καὶ τὴ δράση του στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, βλ. Β. Σταυρίδου, *Ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (1844-1923)*, Α', Ἀθήνα 1970, σσ. 18-22, Ἡλ. Δ. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακὰ Σύμμεκτα*, Α', Ἀθήνα 1904, σσ. 683 κ.ἐξ., Γεωργ. Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Γ. Μεταλληνού, *Ἀρχεῖον Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, Σχολαρχία Κωνσταντίνου Τυπάλδου 1844-1864*, Ἀθήνα, τ. Α', 1985, τ. Β' 1987.

16. Συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Σμύρνη, γιατί ἀποτελέσει καὶ ἐκεῖνη ἓναν πυρῆνα μετονομασίας. Ὅχι μόνον οἱ δάσκαλοι τῆς ἔχουν διαμορφωθεῖ στὰ μεγάλα ἰδρύματα τῆς Κωνσταντινούπολης ἢ τῆς Ἀθήνας, ἢ ἀκόμα καὶ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, πλάνητες καὶ περιφερό-

προερχόμενοι είτε από τον έλλαδικό χώρο — ισχυρό ρεύμα αυτό, οι έλλαδίτες στην Πόλη — είτε από την υπόλοιπη μικρασιατική ένδοχώρα. Ἡ Καππαδοκία δὲν συμπεριλαμβάνεται ἐδῶ — ἐξετάζεται ξεχωριστά. Στὴ συναγωγή δὲν διαφορίζεται τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ ὀνόματα δὲν ἔχουν παγιωθεῖ στὴν ὀριστικὴ τους μορφή: ὁ Στίλπων Κυριακίδης ὠραῖα τὸ ἐπισημαίνει σὲ μιὰ μελέτη του¹⁷. Ἄλλωστε, πρόθεσὶ μας δὲν εἶναι νὰ προβοῦμε σὲ γλωσσολογικοῦ τύπου παρατηρήσεις, ἀλλὰ νὰ κατανοήσουμε μιὰ ἱστορικὴ ροπὴ. Ὅσο γιὰ τὴν πηγὴ τῶν πληροφοριῶν, ὀφείλουμε πολλὰ στίς διάσπαρτες μνείες τοῦ Μανουὴλ Γεδεών, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει παρεκβατικά, ἀνάμεσα σὲ παρενθέσεις, ὅσα οἱ ἄλλοι, ἀκόμα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ φορεῖς τῆς μετονομασίας, ἀποσιωποῦν. Χρησιμοποιήθηκαν ἐπίσης κείμενα συνταγμένα ἀπὸ μεταγενέστερους, ὅταν οἱ βιογραφούμενοι εἶχαν κλείσει τὸν κύκλο τῆς ζωῆς τους. Ἡ δυνατότητα καταφυγῆς σὲ κείμενα αὐτοβιογραφικά, μαρτυρίες τῶν ἰδίων τῶν «αὐτουργῶν» ἐξηγητικὲς τῆς συμπεριφορᾶς τους, ἀποκλείστηκε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Τέτοιες διηγῆσεις δὲν βρέθηκαν. Ἵσως λανθάνουν — ἀλλὰ στὴν ἱστορία καὶ ἡ σιωπὴ εἶναι δηλωτικὴ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΩΤΟΣ*
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ - ΣΜΥΡΝΗ

Ἀρχιγένης ⁽¹⁾ Σαράντης	Τρανέκος —	Λογάδης μετὰ τὸ 1822	Θράκη Ἐπιβάται
			—
Ἀφθονίδης ⁽²⁾ οἰκογένεια - Γεώργιος - Μιχαὴλ - Γερμανὸς	Μπερεκέτη	πρὶν ἀπὸ τὸ 1821; —	Ἰωνία Βρύουλλα
			—

μενοι, θὰ ξαναβρεθοῦν στὰ κέντρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα κάποτε ἀποδήμησαν — δὲν ἀποτελοῦν γηγενεῖς ὑπαλληλικὸ προσωπικόν.

17. «τὰ ἐπώνυμα [...] πολλάκις εἰς ὀνόματα μεθίστανται καὶ τὰ ὀνόματα εἰς ἐπώνυμα, ὥστε ἡ μεμονωμένη καὶ κεχωρισμένη τούτων ἔρευνα νὰ μὴ εἶναι ἀσφαλής». Στίλπωνος Κυριακίδου, «Παρατηρήσεις περὶ τῶν νεοελληνικῶν ὀνομάτων», *Λαογραφία*, 5, Ἀθήνα 1915, σ. 345.

* Ἡ πρώτη στήλη περιλαμβάνει τὸ ἐξελληνισμένο ὄνομα. Ἡ δεύτερη στήλη περιλαμβάνει τὸ ἀρχικὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπίθετο, ἐφόσον ὑπάρχει. Στὴν τρίτη στήλῃ συγκεντρώθηκαν τὰ κατὰ προσέγγισιν στοιχεῖα τόπου καὶ χρόνου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναδόχου. Τέλος, ἡ τέταρτη στήλη δηλώνει τὴν προέλευσιν: ὁ ἀριθμητὴς τὸν τόπο γέννησης καὶ ὁ παρωνομαστὴς τὸν τόπο καταγωγῆς. Οἱ ἐκθέτες παραπέμπουν στὸ παράρτημα Ι, «Προσωπογραφικὰ Κωνσταντινουπόλεως».

Βασιάδης ⁽³⁾ Ήροκλης	— Κώστας	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1835	Ήπειρος Δελβινάκι —
Βαφείδης ⁽⁴⁾ Φιλάρετος	Βαφείδης Χρήστος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1865	Κων/πολη Θράκη
Βρυέννιος ⁽⁵⁾ Φιλόθεος	— Θεόδωρος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1856	Κων/πολη —
Γλυκάς ⁽⁶⁾ Νικηφόρος	— Νικόλαος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1845	Ίμβρος Γλυκὺ —
Εὐθυβούλης ⁽⁷⁾ Κωνσταντῖνος	Καβείρης Κωνσταντῖνος	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1835	Κων/πολη Χίος
Ζυγαβηνός ⁽⁸⁾ Γρηγόριος	— Γρηγόριος	Τυπάλδος Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1863	Σκύρος Χίος Εὔβοια
Ήρόφιλος ⁽⁹⁾ Ἀθανάσιος	* *	Κων/πολη (;)	*
Ἰάλεμος ⁽¹⁰⁾ Ὀδυσσεάς	* *	Κων/πολη (;)	* Λέσβος —
Καλλίφρων ⁽¹¹⁾ Βασίλειος	Ταχτακούλας Βασίλειος	Λογάδης (;) Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1839	Κων/πολη Βόλος Θεσσαλία
Κεραμεὺς ⁽¹²⁾ Παπαδόπουλος Ἀθανάσιος	(;) Κεραμιδάρης Παπαδόπουλος Ἀθανάσιος	Σμύρνη μετά το 1870	Θεσσαλία Δράκεια —
Κοπάσης ⁽¹³⁾ Ἀνδρέας	Ἀνδρουλιδάκης Ἀνδρέας	Κων/πολη μετά το 1890	Κρήτη —
Λάσκαρις ⁽¹⁴⁾ Ἀλέξανδρος	Κατρακύλας Ἀλέξανδρος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης πριν από το 1855	Κων/πολη —
Λάτρης ⁽¹⁵⁾ Ἰκέσιος	* *	Σμύρνη Οἰκονόμος (;) Κούμας (;) πριν από το 1821	Σμύρνη —

Μάγνης ⁽¹⁶⁾ Ίωσηφ	Κοντζάντογλου —	Χίος Νεόφυτος Βάμβας περίπου 1821	Μαγνησία Μ. Ἀσία —
Μουσοῦρος ⁽¹⁷⁾ Ταγκος	Μουσοῦρος Ίωάννης	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή περίπου 1830	Κων/πολη —
Μυστακίδης ⁽¹⁸⁾ Βασίλειος	Πηγηκλόγλου Βασίλειος	Κων/πολη Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από τὸ 1876	Κων/πολη —
Σχολάριος ⁽¹⁹⁾ Γεννάδιος	Σωτηριάδης —	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης πριν από τὸ 1854	Κων/πολη —
Τανταλίδης ⁽²⁰⁾ Ἠλίας	Τρανταλιδάκης Ἠλίας	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή περίπου 1830	Κων/πολη Κρήτη
Ὑπερίδης ⁽²¹⁾ Γεώργιος	Περπέρογλου Γεώργιος	Σμύρνη μετὰ τὸ 1875	Σμύρνη —
Φιλαλήθης ⁽²²⁾ Ίωάννης	Ὀρφανὸς Ίωάννης	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή πριν ἀπὸ τὸ 1825	Βιθυνία Μουδανιά —
Χουρμούζης ⁽²³⁾ Μιχαήλ	Τριανταφύλλου Χουρμούζιος	* πριν ἀπὸ τὸ 1830	Κων/πολη Κρήτη

Παρατηροῦμε ὅτι ἡ συχνότητα τῶν μετονομασιῶν, σύμφωνα πάντα μὲ τὸ δείγμα αὐτό, ἐντείνεται στίς δεκαετίες 1830-1850, πού συμπίπτουν μὲ τὴ σχολαρχία τοῦ Νικολάου Λογάδη στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἰδρυση καὶ λειτουργία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, μετὰ τὸ 1844, καὶ τὴ δράση τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα, 12 πρόσωπα ἀπὸ τὰ 23 εἶναι γεννημένα στὴν Πόλιν: 2 ἔχουν κρητικὴ καταγωγή, 1 θεσσαλική (Καλλίφρων), 1 θρακικὴ (Βαφείδης) καὶ 1 χιώτικη (Εὐθυβούλης)· βέροι Κωνσταντινουπολίτες εἶναι δηλαδὴ 7. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Σμυρναίους Λάτρη καὶ Ὑπερίδη, οἱ ὑπόλοιποι 10 γεννήθηκαν στὴ Θράκη, Ἰωνία, Βιθυνία, Μαγνησία, Ἱμβρο, Λέσβο, Ἠπειρο, Θεσσαλία, Κρήτη, Εὐβοία — ἓνας ἀπὸ κάθε περιοχῇ. Στὸ σύνολο τῶν 23 σπουδαστῶν 6 ἐξελλήνισαν τὸ τουρκικῆς προέλευσης ἐπώνυμό τους (Μπερεκέτης, Ταχτακούλας, Κοντζάντογλου, Περπέρογλου, Πηγηκλόγλου, Χουρμούζης).

Ἀπὸ ὅσους ἐξελλήνιστηκαν, οἱ 2 Σμυρναῖοι ἔχουν ἀρχαῖα ὀνόματα (Λά-

τρης, Ὑπερίδης), ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἢ ἀπλῶς τὸ μετέφρασαν (Ἀφθονίδης¹⁸, Μυστακίδης) ἢ υἱοθέτησαν ἕναν ἀρχαιοπρεπῆ τύπο (Μάγνης, Καλλίφρων). Ὁ Χουρμούζης ἰσορροπεῖ ἀνάμεσα στὰ δύο: Μιχαήλ, χριστιανικό, βυζαντινό, ἀλλὰ καὶ Χουρμούζης, ρίζα περσική, ἐπώνυμο φαναριώτικο τοῦ 18ου αἰῶνα. Κληρικοὶ εἶναι 6: Βαφείδης, Βρυέννιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός, Λάσκαρις, Σχολάριος. Μεικτὴ περίπτωση ἀποτελοῦν οἱ Ἀφθονίδης. Ὁ Γερμανός Ἀφθονίδης ἐκάρη μοναχός, ἐνῶ οἱ πρόγονοί του χρημάτισαν γραμματεῖς τῶν πατριαρχείων. Οἱ ὑπόλοιποι 17 εἶναι λαϊκοί: 6 δάσκαλοι, 5 δημοσιγράφοι, 4 γιατροὶ καὶ 2 λόγιοι, ποὺ δὲν ἐντάσσονται στὶς παραπάνω κατηγορίες (Κεραμεύς, Κοπάσης). Ἀπὸ τοὺς 6 κληρικοὺς, οἱ 5 εἶναι καὶ δάσκαλοι (Βαφείδης, Βρυέννιος, Γλυκάς, Λάσκαρις, Ζυγαβηνός). Στὸ σύνολο τῶν 23 παρουσιάζονται 7 βυζαντινὰ ὀνόματα (Βαφείδης, Βρυέννιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός, Λάσκαρις, Μουσοῦρος, Σχολάριος) καὶ 7 ἀρχαῖα (Ἀρχιγέννης, Βασιάδης, Ἡρόφιλος, Λάτρης, Τανταλίδης, Ὑπερίδης καὶ Ἰάλεμος). Τὰ ὀνόματα τῶν 7 εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ συγκεκριμένα πρόσωπα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ μυθολογίας καὶ γιὰ τοῦτο διαστέλλονται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα, τὴν τρίτη ἐκδοχὴ μιᾶς καθαρεύουσας λύσης, ἀρχαιοπρεποῦς, ποὺ δὲν ταυτίζεται μὲ ἥρωες τοῦ ἀρχαίου κόσμου: Ἀφθονίδης, Εὐθυβούλης, ἀλλὰ καὶ Ὀδυσσεύς, Καλλίφρων, Κεραμεύς, Μάγνης, Μυστακίδης, Χουρμούζης. Ὁ Κοπάσης δὲν ἐντάσσεται σὲ καμιὰ κατηγορία.

Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ὀνομάτων, 6 ἀνήκουν σὲ ἀπόφοιτους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης (Βαφείδης, Βρυέννιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός, Λάσκαρις, Σχολάριος) καὶ 8 εἶναι μεγαλοσχολίτες (Ἀρχιγέννης, Βασιάδης, Εὐθυβούλης, Καλλίφρων, Μουσοῦρος, Μυστακίδης, Φιλαλήτης, Τανταλίδης).

Ὅσο γιὰ τὴν κατανομὴ τῶν ὀνομάτων κατὰ σχολή, διαπιστώνουμε ὅτι καὶ οἱ 6 ἀπόφοιτοι τῆς Χάλκης ἔχουν καθαρά βυζαντινο-μεσαιωνικά ὀνόματα, ἐνῶ οἱ μεγαλοσχολίτες διαθέτουν: τρία ἀρχαῖα (Ἀρχιγέννης, Βασιάδης, Τανταλίδης), τρία ἀρχαῖζοντα (Εὐθυβούλης, Καλλίφρων, Μυστακίδης) καὶ ἕνα χριστιανικο-μεσαιωνικό (Μουσοῦρος). Ἀπὸ τοὺς 23, οἱ Βασιάδης, Βρυέννιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός μοιάζει νὰ μὴ διαθέτουν οἰκογενειακὸ ἐπώνυμο καὶ τὸ ἀποκοτῶν μὲ τὴ μετονομασίαν τους. Δὲν γνωρίζουμε τὰ προηγούμενα ἐπίθετα τῶν Ἡροφίλου καὶ Ἰάλεμου, ἂν κὰν ὑπῆρξαν. Ἀπὸ τὸ σύνολο, 6 πρόσωπα κάποια ἐποχὴ τῆς ζωῆς τους εἶχαν τόπο διαμονῆς τὴν Ἀθήνα

18. Ἡ μετονομασία τῆς οἰκογένειας Ἀφθονίδη περιλαμβάνεται ἐδῶ, ἂν καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς τοποθετεῖται προεπαναστατικά. Τὸ ὄνομα Μπερεκὲτ ἐπιβιώνει καὶ στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα, στὰ Βρύουλλα, γιὰ ὅσα μέλη τῆς οἰκογένειας δὲν διατήρησαν δοσοληψίες μὲ τὸ Φανάρι. Ὁ Γεδεὼν ἀναφέρει περιπτώσεις συλλογικῆς μετονομασίας ὁλόκληρης οἰκογένειας: οἱ Ἐξερτζόγλου, «σπουδάσαντες ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Ἑμπορικῇ Σχολῇ, ἐξελλήνισαν τὸ ἐπώνυμον, Ἠφαιστίδαι γενόμενοι (Ἀναστάσιος, Μανουήλ, Ξενοφών)». Βλ. Μ. Γεδεὼν, *Μνεία...*, σ. 166. Ἀκόμη, τοὺς ἀδελφοὺς Ἱπληκτοῦ (Σχοινάδες) «τοὺς ἐν Ἑλλάδι γνωστοὺς Ἰωνίδας». Μ. Γεδεὼν, *ὁ.π.*, σ. 190.

παρακολουθώντας μαθήματα στο Πανεπιστήμιο (Βρυέννιος, Γλυκάς, Εὐθυβούλης, Μυστακίδης, Τανταλίδης, Φιλαλήθης), 11 έκαναν μεταπτυχιακές σπουδές σε ευρωπαϊκές χώρες (Ἀρχιγένης, Βασιάδης, Βαφείδης, Βρυέννιος, Γλυκάς, Εὐθυβούλης, Λάτρης, Μάγνης, Μυστακίδης) και 2 στη Ρωσία (Ζυγαβηνός, Λάσκαρις). Ἀκόμη, έδρασαν και εργάστηκαν ὁ Κεραμεὺς στὰ Ἱεροσόλυμα και τὴν Πετρούπολη και ὁ Ζυγαβηνός στη Μασσαλία.

Οἱ μετονομασίες στὴν Κωνσταντινούπολη δείχνουν ὅτι διατηρήθηκε ἡ προεπαναστατικὴ συνήθεια, ὡς κέλυσος, μεἶ ἄλλο, αὐτὴ τὴ φορά, ἰδεολογικὸ περιεχόμενο. Στὴν ἱστορικὴ πορεία τῶν μετονομασιῶν ἀπὸ χριστιανικὰ σὲ ἀρχαιοελληνικὰ ἔγινε μιὰ μεταπήδηση: τὰ ἀπλά, κοινὰ χριστιανικὰ μετατράπηκαν σὲ βυζαντινὰ και τὰ ἐπώνυμα τῆς καθομιλουμένης στρογγυλεύτηκαν «ἐπὶ τὸ ἀρχαιότερον» ὥστε τίποτα νὰ μὴ θυμίζει τὴν ἀτημελησία τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀλλὰ και τὸν τόπο προέλευσης —ὅποτε αὐτὸς δηλωνόταν μέσω τοῦ ἐπιθέτου. Τὸ ὅτι στη Χάλκη ὑπερισχθεῖ ὁ μεσαιωνικός, βυζαντινὸς χαρακτήρας τῶν ὀνομάτων, συμπαγὲς σὲ σχέση με τὸν ἀπλῶς ἐξαρχαϊστικὸ ἢ καθαρεύοντα τῆς Μ. τ. Γένους Σχολῆς αὐτὸ ἀσφαλῶς ὀφείλεται στὸν πολὺ εἰδικό, σεμιναριακὸ χαρακτήρα τῆς θεολογικῆς σχολῆς: πολλὰ ὀνόματα ἀνήκουν σὲ θεολόγους τοῦ μεσαίωνα. Πρέπει ὅμως και οἱ ἱστορικὲς τροπὲς ποὺ ἐκφράστηκαν στὸν ἐλλαδικὸ πνευματικὸ χῶρο ἀκριβῶς μετὰ τὰ μέσα τοῦ αἵωνα νὰ μὴν ἄφησαν ἀνεπηρέαστη τὴ Χάλκη και τὸ σχολάρχῃ της. Ἐνῶ λοιπόν, χρονικά, ἡ Σχολὴ τῆς Χάλκης ἦταν σὲ θέση νὰ παρακολουθήσει τὴν προσπάθεια ἀποκατάστασης τοῦ Βυζαντίου, τῆς τρίσημης ἐνότητας τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἡ Μ. τ. Γένους Σχολὴ με τὴν πρῶμῃ, ὡς πρὸς τὰ γεγονότα, ἀπομάκρυνση τοῦ Λογάδη, τὸ 1835, ἔχασε στὸ πρόσωπό του τὸν κύριο ἀνάδοχό της και ἔτσι ἔμεινε πῶς κοντὰ στὸν ἀρχαῖο κόσμος, στὸ χῶρο τῆς μυθολογίας (Ἡροκλῆς, Ἀρχιγένης, Τανταλίδης), ἢ ἀπλῶς στὸν ἀρχαῖζοντα (Εὐθυβούλης, Καλλιφρων), δίχως νὰ γνωρίσει τὴ μετάβαση στὸν ἐνδιάμεσο κρίκο —τοὺς μέσους χρόνους. Μπορεῖ κανεῖς ἐδῶ νὰ ἀποκαταστήσει τὴν ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὴν κυρίαρχη ἀρχαῖστικὴ τάση ποὺ ἐμφανίζουν τὰ ὀνόματα και τοὺς ἰδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ ἰδρύματος —αὐτὸ ποὺ ἀποκλήθηκε «κλασικοποίηση» τῆς σχολῆς¹⁹.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ*

(1) Ἀρχιγένης Σαράντης (1809-1874).

— Γεννήθηκε στοὺς Ἐπιβάτες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Σπούδασε ἱατρικὴ

19. Ἀνθίμου Μαζαράκη, «Ἡ Πατριαρχικὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆς», *Ἡμερολόγιον τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τοῦ ἔτους 1906*, ἔτος Β', Κωνσταντινούπολη 1905, σ. 109.

* Τὰ προσωπογραφικὰ στοιχεῖα ἔχουν τετραμερὴ διάρθρωση και περιλαμβάνουν σύντομο

(Κωνσταντινούπολη, Εύρώπη) και εργάστηκε από το 1843 και ύστερα στην αυτοκρατορική ιατρική σχολή. Ευεργέτης τής ιδιαίτερης πατρίδας του, την οποία πλούτισε με ναούς, εκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά ιδρύματα.

— Β. Ραπτοπούλου, «Τὰ ἐν Ἐπιβάταις Ἀρχιγένεια», *Βοσπορίς*, περίοδος Β', ἔτος α', τεύχ. 6, Κωνσταντινούπολη 1907, σσ. 85-86 καὶ 105-121.

Σαράντης Ἀρχιγένης, ὁ ἐθνικός ευεργέτης, καὶ ὁσία Παρασκευή, πολιούχος Ἐπιβατῶν, Ἀθήνα 1938.

— Γύρω στὰ 1822 «προσελήφθη ὡς βοηθὸς τῶν ὑπηρετῶν τῆς οἰκίας τοῦ Φαναριώτου καθηγητοῦ Λογάδη [ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε]: 'σύ, ὦ παῖ, θὰ γίνῃς ἡ ἀρχὴ τοῦ Γένους'. Καὶ ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸν εἰσήγαγε ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαράντης Ἀρχιγένης εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Κουροῦ-Τσεσμέ, ὅπως ἐλέγετο τότε ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή» (βλ. Σ. Ἀρχιγένης, *δ.π.*, σ. 9).

— Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ συσχετισμὸς τοῦ ὀνόματος μὲ τὸ γένος. Γιά μιὰ λιγότερο ἰδεολογικοποιημένη ἐρμηνεία, σημειώνουμε ὅτι ἱστορικά ὁ Ἀρχιγένης ὑπῆρξε διάσημος γιατρός ποὺ γεννήθηκε τὸ 52 μ.Χ. Ἐπομένως, μάλλον τὸ ἐπάγγελμα προδικάζει τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ὀνόματος.

(2) Ἀφθονίδη, οἰκογένεια.

— Γεώργιος Ἀφθονίδης 1790-1832. Γεννήθηκε στὰ Βρύουλλα τῆς Ἰωνίας. Μέγας γραμματεὺς τοῦ κοινοῦ τῶν Πατριαρχείων, φιλικός, συνεργάτης τοῦ Γρηγορίου Ε'.

Μιχαὴλ Ἀφθονίδης, 1798-1882. Γεννήθηκε στὰ Βρύουλλα. Γραμματέας τῶν Πατριαρχείων, ὑπηρέτησε δεκαεῖς πατριάρχες μεταξύ 1818 καὶ 1882.

Γερμανὸς Ἀφθονίδης, 1821-1895. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὸς τοῦ προηγούμενου, σιναίτης μοναχὸς καὶ γνώστης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἐξέδωσε *Τὰ Μετὰ τὴν Ἀλωσιν* τοῦ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντη (1870).

— Γ. Λ. Ἀρβανιτάκη, «Γερμανὸς Ἀφθονίδης, ὁ τελευταῖος τῶν βυζαντινῶν λογίων», *Ἐπιφυλλίδες, Ἐπιστήμαι, Τέχναι, Ἱστορία*, τόμ. β', τεύχ. δ', Ἐλευθερουδάκης, Ἀθήνα 1929.

— «Ἡ οἰκογένεια Μπερεκὲτ ὑφίστατο μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ 1922 καὶ ἐξελλήνισε τὸ ὄνομά της εἰς Ἀφθονίδου» (βλ. Γ. Λ. Ἀρβανιτάκη, *δ.π.*, σ. 10).

— Δὲν μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε τὸ πότε ἀκριβῶς ἔγινε ἡ μετονομασία.

βιογραφικό, βιβλιογραφία, παράθεμα σχετικὸ μὲ τὴν πράξη τῆς μετονομασίας ἀπὸ μαρτυρίες παλαιότερες καὶ σχόλια: προσπάθεια ἀναγωγῆς τοῦ ὀνόματος στὴν πρώτη ἀρχὴ του, ταύτιση καὶ ἐρμηνεία του. Τὰ σημειώματα αὐτὰ συντάχθηκαν μὲ σκοπὸ νὰ συνεισφέρουν στὴν κατανόηση τοῦ συγκεκριμένου θέματος, γι' αὐτὸ καὶ ὁ χαρακτήρας τους εἶναι ἐπιλεκτικός: ἡ μερική-ση ἐπομένως αὐτὴ δὲν καλύπτει μὲ πληρότητα ἀναζητήσεις —βιογραφικὲς, βιβλιογραφικὲς ἢ ἄλλες— ποὺ θέτουν ὡς αἶτημα τὴ γνώση τοῦ συνόλου.

Είναι πιθανόν νά συνέβη στὰ χρόνια τοῦ Μιχαήλ Ἀφθονίδη, μαθητῇ τοῦ Οἰκονόμου καὶ τοῦ Κούμα στὴ Σμύρνη. (Βλ. Μ. Γεδεών, *Μνεία τῶν πρὸ ἐμοῦ*, Ἀθήνα 1934, σσ. 56-57). Ἀφοῦ τὸ τουρκόφωνο ἐπίθετο ἐπιβιώνει ὡς τὴν καταστροφὴ, στὸν τόπο προέλευσης τῆς οἰκογένειας, πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ κλάδος ἐκεῖνος ποὺ βρέθηκε στὸ περιβάλλον τοῦ Πατριαρχείου εἶχε ἀναγκαστεῖ νὰ ἐξελληνίσει σὲ προηγούμενα χρόνια τὸ ἐπίθετό του.

(3) Βασιάδης Ἡροκλῆς (1821-1889).

— Γεννήθηκε στὸ Δελβινάκι τῆς Ἡπείρου. Σπούδασε στὴν Κύζικο μὲ δάσκαλο τὸν Ἀρχιγένη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη (Μ. τ. Γένους Σχολή, 1837) μὲ δάσκαλο τὸν Ν. Λογάδη. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ διδασκαλία, ἀλλὰ ἀργότερα ἀκολούθησε ἱατρικὲς σπουδὲς στὴν Εὐρώπη (Παρίσι, Λειψία) καὶ ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ. Μὲ τὴν ἐπιστροφὴ του στὴν Πόλη (1860), στάθηκε ὁ κύριος μοχλὸς καὶ ἐμπνευστὴς τῆς ἱδρύσεως τῶν τοπικῶν συλλόγων καὶ ἐκπαιδευτηρίων γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν μεγαλόπνοων σχεδίων του.

— Ὅδυσσέα Ἀνδρεάδη, «Βιογραφία Ἡροκλῆ Βασιάδη», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, τ. α', παράρτημα α', Γιάννενα 1927, σ. 7.

Κ. Μακρῇ, ἱατροῦ, «Βιογραφία Ἡροκλέους Βασιάδου», *Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος*, τ. ΚΒ', ἔτος ΚΘ' +Λ', Κωνσταντινούπολη 1891, σ. 22.

— «...οἱ μὲν συμμαθηταὶ αὐτοῦ ἀπένειμαν αὐτῷ τὸ ἐπίθετον Δόλοψ, ὡς ἐκ τῆς Δολοπίας, ἀρχαίου ὀνόματος τῆς Ἡπείρου, καταγομένη, ὅπερ αὐτὸς πάντοτε μετ' ἀναγκαστικῆς ἀπερρίπτει, ἐχρήτο δὲ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐκπαιδεύουσαν αὐτὸν σχολὴν τῷ ὀνόματι Ἡροκλῆς, ὅπερ κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν ὁ καθηγητικὸς σύλλογος μετὰ τοῦ σχολάρχου ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν μαθητῶν ἀπένεμον, ὡς εἶχε χαρακτῆρος καὶ κλίσεως. Τὸ ὄνομα δὲ Ἡροκλῆς ἀπέδωκαν τῷ Βασιάδῃ ὡς περ προοιωνιζόμενοι, ὅτι ἥρωος ἔργα ὁ τότε μαθητεύων ἐν τῷ μέλλοντι ἐμελλεν ἐπιτελέσαι καὶ κλέος ἀφθιτον εἰς τὴν κοινωνικὴν παλαίστραν κτήσασθαι». Κ. Μακρῇ, *ὁ.π.*, σ. 22.

— Ἡροκλῆς: δωρικὸς τύπος τοῦ μυθολογικοῦ ἥρωα τῆς ἀρχαιότητος.

(4) Βαφείδης Φιλάρετος (1850-1933).

Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, Καστορίας, Διδυμοτείχου.

— Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη (Θρακικὴ καταγωγή). Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης (1865-1871), ὅπου καὶ δίδαξε. Μετεκπαιδεύτηκε στὴ Λειψία· συγγραφέας τρίτομης *Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*.

— Βαφείδου Νικολάου, «Ὁ Μητροπολίτης Ἡρακλείας Φιλάρετος Βαφείδης», *Θρακικά*, 5, Ἀθήνα 1934, σσ. 359-364.

— «...Ὁ Φ. Βαφείδης, κατὰ κόσμον Χρῆστος [...] θεῖος τοῦ ἤτο ὁ μητροπολίτης Φιλόθεος Βρυέννιος [...] εἰς τὴν Θεολογικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης προσελήφθη τὸ 1865 [...] ἐχειροτονήθη διάκονος, ὀνομασθεὶς Φιλάρετος...».

Β. Σταυρίδη, *Ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (1844-1923)*, τ. Α', Ἀθήνα 1970, σ. 93.

— Ὁ Φιλάρετος ἦταν Ἄγιος τοῦ ὄγδοου αἰώνα, Παφλαγόνας.

(5) Βρυέννιος Φιλόθεος (1835-1917).

Μητροπολίτης Σερρών, Νικομηδείας.

— Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης μὲ δάσκαλο τὸν Κων. Τυπάλδο. Μετεκπαιδεύτηκε στὴν Εὐρώπη (Λειψία, Μόναχο, Βερολίνο). Καθηγητὴς καὶ διευθυντὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καὶ ἀργότερα τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

— Κων. Δουβουνιώτου, ἄρθρο στὴ *Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*.

Μ[ανουὴλ Γεδεών], «Φιλόθεος Βρυέννιος, μητροπολίτης πρώην Νικομηδείας», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, 37, Κωνσταντινούπολη 1917, σ. 132.

— «...ὁ Φιλόθεος Βρυέννιος, κατὰ κόσμον Θεόδωρος, ἐγεννήθη εἰς Ταταῦλα Κωνσταντινουπόλεως [...] εἰς τὴν Ἱ. Θ. Σχολὴν Χάλκης ἐχειροτονήθη διάκονος, μετονομασθεὶς Φιλόθεος (1856). Ἐλαβε δὲ ὡς ἀριστεύων παρὰ τοῦ σχολάρχου αὐτοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου, κατ' ἀρχαῖον ἔθος, τὸ ἐπώνυμον Βρυέννιος». Β. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 22.

— Τὸ ὄνομα Βρυέννιος παραπέμπει στὴν ἐπιφανῆ βυζαντινὴ οἰκογένεια στρατηγῶν καὶ θεολόγων (9ου-14ου αἰώνα).

(6) Γλυκᾶς Νικηφόρος (1819-1896).

Μητροπολίτης Ἱμβρου.

— Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γλυκὸ τῆς Ἱμβρου. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης μὲ δάσκαλο τὸν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο καὶ ἔπειτα δίδαξε στὴν ἴδια αὐτὴ σχολὴ καθὼς καὶ στὴν Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Καίρου. Τὸ 1856 ἱδρύσε στὴν Ἱμβρο τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ σχολεῖο καὶ ἀργότερα τὴν Κεντρικὴ Ἑλληνικὴ Σχολὴ τῆς Ἱμβρου. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ στὸ Παρίσι, ταξίδεψε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴ Σμύρνη. Δημοσίευσε Ἐκκλησιαστικοὺς Λόγους καὶ Ὁμιλίες.

— Μελίτωνος Καρᾶ, *Ἡ νῆσος Ἱμβρος*, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 176, 287 κ.ά. «Ὁ Μητροπολίτης Μηθύμνης Νικηφόρος Γλυκᾶς» (ἀγγελτήριο θανάτου), *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, ἔτος 15, ἀρ. 52, Κωνσταντινούπολη 1895-1896, σ. 412.

— «...Ὁ Νικηφόρος, κατὰ κόσμον Νικόλαος Γλυκᾶς, ἐγεννήθη τὸ 1819 εἰς χωρίον Γλυκὸ τῆς Ἱμβρου ἐκ γονέων Παναγιώτου καὶ Ἀργυρῆς...». Β. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 28.

— Τὸ ὄνομα Γλυκᾶς παραπέμπει στὸ θεολόγο καὶ χρονογράφο τοῦ 12ου αἰώνα Μιχαὴλ Γλυκᾶ, ἐκπρόσωπο τῆς δημώδους παιδείας στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ὀνόματος τῆς γενέθλιας πόλης δὲν ἀναιρεῖ τὴ δυνατότητα συνδύλωσης καὶ ἀλληλοεπικάλυψης δύο διαφόρων στοιχείων στὸ ἴδιο ἐπώνυμο. Τὸ

«Νικηφόρος», ἐκτὸς ἀπὸ βυζαντινὸ ὄνομα, χρησιμοποιήθηκε στὴν ἀρχαιότητα ὡς προσωνύμιο διαφόρων θεοτήτων ἀλλὰ καὶ βασιλιάδων.

(7) Εὐθυβούλης Κωνσταντίνος (1815-1859).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ Βόσπορο (χιώτικη καταγωγή). Σπούδασε στὴ Μ. τ. Γένους Σχολή με δάσκαλο τὸν Ν. Λογάδη. Τὸ 1839 μετεκπαιδεύτηκε στὴν Ἀθήνα καὶ ἀργότερα στὸ Παρίσι. Ἀπὸ τὸ 1845 δίδασκε στὴν Πόλη, στὴ Σχολή τοῦ Γένους, φιλοσοφία καὶ μαθηματικά. Ἐκδότης διαφόρων συγγραμμάτων, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ μιᾶς ἀρχαιοπρεποῦς μετάφρασης τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου (1853). Βλ. Γκίνη-Μέξα, *Βιβλιογραφία...*, ἀρ. 5955.

— Γιά τὰ ἔργα τοῦ Εὐθυβούλη, βλ. Γκίνη-Μέξα, *δ.π.*, ἀρ. 4652 (1847), 4888 (1848), 4924 (1849), 5495 (1852).

— «...Τὸ δὲ ὄνομα Εὐθυβούλης ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Νικολάου Λογάδου, διευθυντοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς τῆς Ξηροκρήνης (Κουροῦ-τσε-σμέ), ὅταν ἐμαθήτευσεν εἰς αὐτήν...» (ἄρθρο τοῦ Θ. Β.[ελληνίτη] στὴ *Μ.Ε.Ε.*).

«...τὸν Κωνσταντῖνον Εὐθυβούλην, πραγματικῶς δὲ Καβείρην...». Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σ. 15.

(8) Ζυγαβηνὸς Γρηγόριος (: -1910).

Τόπος γέννησης ἄγνωστος. Πιθανολογοῦνται ἡ Χίος, ἡ Σκύρος ἢ ἡ Κύμη τῆς Εὐβοίας. Ἀποφοίτησε τὸ 1863 ἀπὸ τῆ Θεολογικῆ Σχολῆ Χάλκης καὶ συνέχισε ἀνώτερες σπουδὲς στὸ Κίεβο. Ἐπιστρέφοντας δίδαξε στὴ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης καὶ ἀπὸ τὸ 1884 διορίστηκε ἐκκλησιαστικὸς προϊστάμενος τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος στὴ Μασσαλία. Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Ὁ Ἐξηγητὴς τῶν Γραφῶν* (Μασσαλία 1889-1896).

— «...ὁ Ἀπόστολος Μέξης ὀνομάζει τοῦτον, σπουδαστὴν ὄντα ἐν τῇ σχολῇ τῆς Χάλκης, Γρηγόριον Ἰωάννου Σκυριανὸν ἢ καὶ Σταυρινόν, μετονομασθέντα, κατ' ἀρχαῖον ἔθος, εἰς Ζυγαβηνόν...». Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σσ. 82-83.

— Τὸ ἐπίθετο Ζυγαβηνὸς παραπέμπει στὸν Εὐθύμιο Ζυγαβηνόν, Βυζαντινὸ Θεολόγο τοῦ 11ου/12ου αἰώνα, ὑπερασπιστὴ τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν αἰρέσεων.

(9) Ἡρόφιλος Ἀθανάσιος (: -1859).

Γιατρός, Κωνσταντινουπόλιτης. Κινήθηκε στὸ περιβάλλον τοῦ Πατριάρχείου καὶ συνδέθηκε με τὸν Κωνσταντῖνο Α΄. Ὁ Μανουὴλ Γεδεών τὸν ἀναφέρει ὡς συνομιλητὴ στὶς συζητήσεις τοῦ πατριάρχη με τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο, τὸν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο καὶ τὸν Μισαήλ Ἀποστολίδη.

— Μ. Γεδεών, *δ.π.*, σ. 152.

— Τὸ ἐπίθετο Ἡρόφιλος παραπέμπει στὸν γιατρὸ Ἡρόφιλο ἀπὸ τῆ Χαλκηδὸνα, ποὺ ἔζησε στὴν Ἀλεξάνδρεια γύρω στὸ 300 π.Χ.

(10) 'Ιάλεμος 'Οδυσσεάς (; -1899).

Γεννήθηκε στη Λέσβο αλλά έδρασε ως δημοσιογράφος στην Κωνσταντινούπολη, 'Αθήνα και 'Ιταλία, όπου διετέλεσε και πρόξενος. 'Αντιοθωνικός, αντισλαβιστής, στάθηκε πολέμιος της Μεγάλης 'Ιδέας αλλά και υπέρμαχος της ελληνικής γλώσσας.

— 'Ελλη Σκοπετέα, *Τò πρότυπο βασίλειο και ή μεγάλη 'Ιδέα. 'Οψεις του έθνικού προβλήματος στην 'Ελλάδα (1830-1880)*, 'Αθήνα 1988, σ. 333, όπου άναδημοσιεύεται και άρθρο της έφημερίδας *'Η 'Ελπίς* της 2.7.1863.

— 'Ο Μ. Γεδεών μνημονεύει διάφορα λογοπαίγνια σχετικά με τò «'Ιάλεμος», αλλά δέν άναφέρει τò πραγματικό του όνομα (Μ. Γεδεών, *'Αποσημειώματα Χρονογράφου, 1800-1913*, 'Αθήνα 1932, σσ. 20-21).

— Τò επίθετο θυμίζει τη λέξη *ιάλεμος* (= θρήνος, πένθιμη ώδή). 'Ο 'Ιάλεμος στη μυθολογία ήταν γιός της νύμφης Καλλιόπης και του 'Απόλλωνα.

(11) Καλλίφων Βασίλειος (1819-1891).

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. 'Η καταγωγή του ήταν από τò Βόλο. Τò 1839 τελείωσε τή Μεγάλη του Γένους Σχολή και εργάστηκε πρώτα ως δάσκαλος σέ ένοριακές σχολές της Πόλης και άργότερα στην ίδια τή Μ. τ. Γένους Σχολή (1848-1891). 'Εκδότης της *'Εκκλησιαστικής 'Επιθεωρήσεως* και του *'Ανατολικού 'Αστέρος* (1861-1890) στην Πόλη.

— Ν. Θ. Μπουγάτσος, άρθρο στη *Θρησκευτική και 'Ηθική 'Εγκυκλοπαίδεια*.

Μ. Γεδεών, άρθρο στη *Μ.Ε.Ε.*

— «'Ο πατέρας του Καλλίφρονος Δημήτριος Ταχτακούλας εγεννήθη έν Βόλο...». Μ. Γεδεών, *'Αποσημειώματα Χρονογράφου*, σ. 81.

(12) Κεραμεύς-Παπαδόπουλος 'Αθανάσιος (1856-1912).

Γεννήθηκε στη Δράκεια της Θεσσαλίας' γιός κληρικού. Σπούδασε στò 'Αδραμύττι (;), στις Κυδωνίες και στη Σμύρνη. 'Εργάστηκε ως επιμελητής του Μουσείου και της Βιβλιοθήκης στη Σμύρνη και άργότερα (1881) συνέχισε τις έρευνές του στην Κωνσταντινούπολη, στὰ 'Ιεροσόλυμα και στην Πετρούπολη (1892), εκδίδοντας παράλληλα μεσαιωνικά κείμενα.

— Μιχ. 'Αργυροπούλου (Ρήγα Ραγιά), *Χρονικά της 'Ανατολής*, τ. Α', 'Αθήνα 1944, σσ. 199-200.

— «Τò παρώνυμόν του Κεραμεύς προσέλαβεν ό 'Αθαν. Παπαδόπουλος εις Σμύρνην όταν ήρχισε νά πρωτοφανερώνηται ή πρòς τὰ άρχαία πνευματική έξόρμησίς του. Παπαδόπουλοι πολλοί οί από-παπάδες πατέρες! Θά ήτο ένας από τούς πολλούς άδιάγνωστος [...]. 'Εχρειάζεται λοιπόν επεξήγησις, ξεχωρισμός, ιδιωνυμία [...]. Και ή άκουστή από τὰ όνόματα και άλλων περασμένων λογίων προσωυμία 'Κεραμεύς' με τήν ήχηράν κατάληξίν της πού τόν έπλησίαζε και αύτή πρòς τὰ περασμένα καθώς τὰ έπροπαγάνδιζε μισόν αιώνα προτήτερα, και ό Φιρμίνος Διδότος εις τὰς Κυδωνίας, θά έσκίαζε σιγά-σι-

γὰ τὴν πεζότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπωνύμου χωρὶς νὰ τὸ ἀπαλείψει ὀλοκληρωτικά. Ἐτσι καὶ αὐτεκλήθη μίαν ἡμέραν Ἐραμεύς. Δὲν ἐχρειάζοντο τότε εἰς τὴν Ἀνατολὴν δικαστικαὶ ἢ διοικητικαὶ δι' αὐτὸ διαδικασίαι». Μιχ. Ἀργυροπούλου (Ρήγα Ραγιά), *δ.π.*, σ. 204.

«... Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεύς, τὸ πρότερον Κεραμιδάρης...». Μ. Γεδεών, *Μνεῖα...*, σ. 446.

(13) Κοπάσης Ἀνδρέας (1856-1912).

Γεννήθηκε στὴν Κρήτη. Σταδιοδρόμησε ὡς ὑπάλληλος τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης. Μὲ τὴν κρητικὴ ἐπανάσταση ἔφυγε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου κινήθηκε στὸ περιβάλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Μέλος τοῦ Πατριαρχικοῦ συμβουλίου, φίλος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου Ε', «μέγας ρήτωρ», κυβέρνησε αὐταρχικὰ τὴ Σάμο ὡς ἡγεμόνας τῆς, ἀπὸ τὸ 1907 καὶ μετὰ. Τὸ 1899 ἐξέδωσε τὸ ἔργο «Γενικαὶ γνώσεις ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας». Εἰσηγητὴς τῆς ἐσπεράντο στὴ Σάμο.

— «...ὁ περὶ πάντων καὶ ἄλλων τινῶν γράψας Ἀνδρέας Κοπάσης (Ἀνδρουλιδάκης, πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταφορᾶς αὐτοῦ...)». Μ. Γεδεών, *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία. Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἑθνικῆς Ἐκτονταετηρίδος*, Ἀθήνα 1925, σ. 114.

«...καὶ ὁ ἐκ Κρήτης ὁπωσδήποτε φυγὼν Ἀνδρουλιδάκης καὶ ἐλθὼν δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν Κοπάσης». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σ. 194.

(14) Λάσκαρις Ἀλέξανδρος (περίπου 1835-1869).

Μητροπολίτης Σισανίου καὶ Σιατίστης.

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1855. Μετεκπαιδεύτηκε στὴ Ρωσία καὶ μὲ τὴν ἐπιστροφή του ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς Μ. τ. Γ. Σχολῆς ἕως τὴ χειροτονία του (1864). Ὑπῆρξε ἱεροκήρυκας δόκιμος τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ. Μετέφρασε τὴν *Ἐπιτομὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας* ἀπὸ τὰ ρωσικά.

— «...εἶχεν ἐπώνυμον Κατρακύλας ἀλλὰ ὁ σχολάρχης Κωνσταντῖνος Τυπάλδος ἔδωκεν αὐτῷ, κατὰ τὴν παλαιὰν πρὸ τοῦ 1870 συνήθειαν, ἐπώνυμον Λάσκαρις». Μ. Γεδεών, *Μνεῖα...*, σ. 461.

— Τὸ ὄνομα Λάσκαρις παραπέμπει στὴ Βυζαντινὴ οἰκογένεια στρατηγῶν καὶ λογίων τοῦ 13ου αἰῶνα.

(15) Λάτρης Ἰκέσιος (1799-1881).

Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη (καταγωγὴ κρητικὴ). Μαθήτευσε στὸ Φιλολογικὸ Γυμνάσιο μὲ δασκάλους τὸν Οἰκονόμο καὶ τὸν Κούμα. Σπούδασε ἱατρικὴ στὴ Γαλλία, ὅπου καὶ τὸν βρῆκε ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάσταση. Τότε ἦρθε στὴν Ἑλλάδα καὶ πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὸν ἀγώνα. Ἀπὸ τὸ 1863 ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἔδρασε στὴ Σμύρνη δημοσιογραφώντας καὶ ἀσχολούμενος μὲ τὰ κοινά.

— Μιχ. Ἀργυρόπουλου, *δ.π.*, σσ. 63-74.

Ίκεσίου Λάτρη, 'Αγωνιστοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀμέμπτως ἔθνοφελους, Σύντομος βιογραφία, 'Αθήνα 1873, σσ. 1-24.

Νέα Πανδώρα, στ', 'Αθήνα 1854-1855, σ. 456. [Βιβλιοκρισία γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Λάτρη = Εὐθύφρωνος, Πανελληνίς].

Σ. Μακρυμύχாலου, «Τὸ Παναρμόνιον καὶ οἱ συντάκτες του», *Ὁ Ἑρηνιστής*, ἔτος Στ', τεύχ. 34-36, 'Αθήνα 1968.

— Τὸ ἐπίθετο Λάτρης ἔχει σχηματιστεῖ προεπαναστατικά, τὸ 18ο αἰώνα, ἀπὸ τοὺς Κρήτες προγόνους του. Τὸ βαφτιστικό του σχετίζεται μὲ τὴν ἐπαγγελματική του ιδιότητα: ἀνήκει σὲ Σμυρναῖο ἰδρυτὴ ἱατρικῆς σχολῆς στὴ γενέτειρά του τὸν 1ο αἰ. μ.Χ. Ἀρχαῖο εἶναι καὶ τὸ ψευδώνυμο ποὺ ἐπιλέγει γιὰ νὰ ὑπογράψει ὀρισμένα ἀπὸ τὰ δημοσιεύματά του: Εὐθύφρων.

(16) Μάγνης Ἰωσήφ (1800-1871).

Γεννήθηκε στὴ Μαγνησία ἀλλὰ μεγάλωσε στὴ Σμύρνη. Σπούδασε στὸ Γυμνάσιο τῆς Χίου μὲ δάσκαλο τὸ Νεόφυτο Βάμβα. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821 τὸν βρῆκε ἐκεῖ μαθητὴ. Στρατολογώντας ἐθελοντὲς γιὰ τὸν ἀγῶνα κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα (Ύδρα, Πελοπόννησο), ὅπου καὶ παρέμεινε (1831). Ἀργότερα, ἀφοῦ περιηγήθηκε τὴν Εὐρώπη (Αὐστρία, Γερμανία, Ἑλβετία), ἐγκαταστάθηκε στὴ Σμύρνη ὅπου ἱδρυσε τυπογραφεῖο καὶ βιβλιοπωλεῖο καθὼς καὶ τὸ πρῶτο παρθεναγωγεῖο. Δημοσιογράφος καὶ ἐκδότης ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν.

— Μιχ. Ἀργυρόπουλου, *δ.π.*, τ. Α', σ. 75.

— «...τὸ ὄνομα τοῦ πατρός του ἦτο Ἀναστάσιος Κοντζάντογλου [...]. Τὸ ἐπώνυμον Μάγνης προσέλαβεν εἰς τὴν Χίον ὅταν ἐσπούδαζεν ὑπὸ τὸν διάσημον Νεόφυτον Βάμβαν...», *δ.π.*, σσ. 75-76.

— Τὸ ὄνομα Μάγνης παραπέμπει ἀπλῶς στὸν τόπο καταγωγῆς.

(17) Μουσοῦρος Ἰαγκος (πρὶν ἀπὸ τὸ 1820-;).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη· γιὸς τοῦ Στεφάνου Μουσοῦρου. Τὸν βρίσκουμε μαθητὴ στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ πρὶν τὸ 1830. Ὑπῆρξε εἰδήμονας τῆς τουρκικῆς γλώσσας καὶ ἀπὸ τὸ 1867 μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ δημοσιογραφία.

— «...ἤρξατο ἐκδιδόμενος [...] ἑλληνιστὶ ὁ «Ὁθωμανικὸς Μηνύτωρ» (1835). Συντάκτην εἶχεν, ὡς ἤκουσα, τὸν Ἰωάννην = Γιάγκον = Μουσοῦρον, Ἰαγκον ὡς ὑπέγραφεν ἑαυτὸν, ἀρχαῖον πρὸ τοῦ 1830 μαθητὴν τῆς Μ. τ. Γένους Σχολῆς ὑπὸ τὸν Λογάδην». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 49-50.

— Τὸ ὄνομα Ἰαγκος ἀνήκει στὸν θρυλικὸ Οὐγγρο ἥρωα Ἰωάννη Οὐνιάδη (14ος-15ος αἰ.), ποὺ ἐνώνοντας λαοὺς φυλετικὰ διαφορετικούς, ἐπιτέθηκε κατὰ τῶν Τούρκων νικηφόρα.

(18) Μυστακίδης Βασίλειος (1859-1933).

Γεννήθηκε τὸ 1859 στὴν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ

Γένους Σχολή, απ' όπου αποφοίτησε το 1876. Ἐργάστηκε ὡς σχολάρχης στὴ Φιλίππουπολη, τὴν Καισάρεια, τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή. Μετεκπαιδεύτηκε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ στὴ Γερμανία. Βιβλιοφύλακας καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὁθωμανικοῦ Μουσείου στὴν Πόλη, πῆρε μέρος σὲ ἀνασκαφικὲς ἀρχαιολογικὲς ἀποστολὲς στὴν Τροία. Δημοσίευσε πλῆθος σχολικὰ ἐγχειρίδια καὶ μελέτες καλύπτοντας ἓνα εὐρὺ φάσμα ἱστορικῶν ἀναζητήσεων.

— Ν. Ἐλεοπούλου, «Βασίλειος Μυστακίδης», *Δελτίον Μεγαλοσχολιῶν*, Ἰανουάριος 1940, σσ. 50-55.

— Τὸ ὄνομα Μυστακίδης προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ Πηγκλίόγλου > Πηγκκλόγλου, ποὺ σημαίνει Μουσάτος. Ὁ Φίλιππος Ἀριστόβουλος στὸ σῶμα τῶν ἐπιστολῶν του σημειώνει κάπου: «ὁ ὑμέτερος κύριος Πηγκκλόγλους (Μυστακίδης)». Αὐτὰ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1890, σὲ γράμμα ποὺ ἀπευθύνει στὸ διευθυντὴ τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς, στὴ μονὴ Τιμίου Προδρόμου (Ζιντζίντερε) Βασίλειο Ἰωαννίδη. Ἡ τουρκογενὴς λοιπὸν προσφώνηση ἰσχύει ὡς τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. στὴν Καππαδοκία: Μυστακίδης = Πηγκκλόγλους. Δυστυχῶς, ἡ περαιτέρω ταύτιση στάθηκε ἀδύνατη. Σημειώουμε ἐδῶ ἀπλῶς ὅτι, τὸ 1916, ὁ Dawkins στὸ ἔργο του *Modern greek in Asia Minor* τὸν ἀποκαλεῖ «Μουστακίδη». Ἐχοντας ὁ ἴδιος περιγηθεῖ τὴν Καππαδοκία, βρίσκεται κοντύτερα στὴν προφορικὴ ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος καὶ ὄχι στὴ λόγια, ἐπεξεργασμένη ἐκδοχὴ του.

(19) Σχολάριος Γεννάδιος (1840-τέλος 20οῦ;).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ 1854 ἀποφοίτησε ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης. Ἱεροκῆρυκας ἐπὶ σαράντα χρόνια στὴν Πόλη, χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Χარიουπόλεως (1867-1894). Ἀνατύπωσε στὴ Σμύρνη (1861) τὴν *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* τοῦ Κομμητᾶ.

— Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σσ. 145-146.

Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σ. 146.

— «...Γενναδίου Σχολαρίου, πραγματικῶς δὲ Σωτηριάδου...». Μ. Γεδεών, *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία*, Π.Λ.Ε.Ε., σ. 10.

— Τὸ ὄνομα, ἀτόφιο, παραπέμπει στὸν πρῶτο πατριάρχη μετὰ τὴν Ἀλωση († 1468). Σημειώουμε ἐδῶ, γιὰ τὸν ἐνδεχόμενον συμβολισμό ποὺ ἐμπεριέχεται στὴν ἐπιλογὴ τοῦ ὀνόματος, πῶς αὐτὸς ὁ «αὐθεντικὸς» Σχολάριος ὑπῆρξε καὶ ὁ συντάκτης τοῦ πρώτου βιβλιογραφικὰ γνωστοῦ καραμανλίδικου κειμένου (ἐκδοση 1584). Τὸ πραγματικὸ τοῦ ὀνομα ἦταν Γεώργιος Κουρτέσης.

(20) Τανταλίδης Ἠλίας (1818-1876).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη (καταγωγὴ κρητικὴ). Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή (1830) καὶ ἀργότερα στὴ Σμύρνη. Ποιητὴς, ἐργάστηκε ὡς οἰκοδιδάσκαλος πρῶτα, καὶ τὸ 1840 γράφτηκε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐπιστρέφοντας, τὸ 1844, διορίστηκε καθηγητὴς στὴ Θεολογικὴ Χάλκη καὶ παρέμεινε στὴ θέση αὐτὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

— Ματθαίου Παρανίκα, «Βίος 'Ηλία Τανταλίδου», *Ε.Φ.Σ.Κ.*, τ. ΚΔ', 1892-3, Κωνσταντινούπολη 1895, σσ. 15-26.

— «... 'Ανδρέας ὁ πατήρ αὐτοῦ, γεννηθεὶς ἐν Κρήτῃ ('κ' ἦταν οἱ παπποῦληδες τοῦ τοῦ Κρήτης δραγουμάνοι'), νύκτωρ ἐκεῖθεν ἀνεχώρησεν, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν — ἐν Φαναρίῳ — ὅπου ἐγεννήθη τὸ 1818, ὁ 'Ηλίας, Τρανταλιδάκης τὸ ἐπώνυμον, ὅπερ ἐξελλήνισεν εἰς Τανταλίδην ὁ Διδάσκαλος αὐτοῦ, ἐπὶ βραχὺν χρόνον, Λογάδης». Μ. Γεδεών, *'Αποσημειώματα...*, σ. 98.

— Τὸ ὄνομα Τανταλίδης παραπέμπει στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία: Τανταλίδες ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ βασιλιᾶ Ταντάλου, ὁ ὅποιος ἐδρευε στὸ ὄρος Σίπυλο τῆς Φρυγίας.

(21) Ὑπερίδης Γεώργιος (1859-μετὰ τὸ 1922).

Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὴ δημοσιογραφία. Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Βίων* καθὼς καὶ βυζαντινῶν καὶ νεοελληνικῶν Ἀναλκτων (1876-9) καὶ συνδιευθυντῆς τῆς *Ἀμάλθειας* (1882-1922). Συγγραφεὺς μυθιστορημάτων, ποιημάτων ἀλλὰ καὶ ἱστορικῆς μελέτης γιὰ τὴ Σμύρνη (1903).

— «...μεταβολὴν τοῦ ὀνόματός του ἔκαμε τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν [ἐνν. μὲ τὸν Κεραμέα] καὶ ὁ ἐπίσης ἀρχαῖζων νεώτερός του Γεώργ. Κ. Ὑπερίδης [...]. Ὁ πατέρας του, ἕνας πατριώτης ἐπαγγελματίας, ὠνομάζετο Περπέρογλους. Ὁ υἱὸς δὲν ἤμποροῦσε νὰ δεχθῇ δι' ὅλον του τὸν βίον τὴν κατάληξιν ποὺ τοῦ προσεκόλλησεν ἡ τυραννία. Καὶ ἀφοῦ δὲν τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ καταλύσῃ αὐτὴν, ἐλευθερώνετο αὐτόβουλα ἀπὸ ἐκείνην». Μιχ. Ἀργυρόπουλου, *δ.π.*, σ. 204.

— Τὸ ὄνομα Ὑπερίδης θὰμποροῦσε νὰ συσχετιστεῖ μὲ τὸν ἀττικὸ ρήτορα τοῦ 5ου αἰῶνα Ὑπερίδη, τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδας. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἀναζητήθηκε ὄνομα ἡχητικὰ συγγενὲς μὲ τὸ Περπέρογλου, γιὰ νὰ παραχθεῖ τὸ ἐλληνοκράτος Ὑπερίδης.

(22) Φιλαλήθης Ἰωάννης (1808-1888).

Γεννήθηκε στὰ Μουδανιά τῆς Βιθυνίας. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1827. Ἐργάστηκε ὡς δάσκαλος στὴν Ἀρτάκη καὶ στὸν Αἶνο, καὶ τὸ 1834 συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὸ 1840 ὡς τὸ τέλος, περίπου, τῆς ζωῆς του, δίδαξε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή.

— Γρηγ. Σ. Ἰωσηφίδου, «Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἰωάννης ὁ Φιλαλήθης», *Ξενοφάνης, Ζ'*, Ἀθήνα 1910, σσ. 11-12.

— «... Ἐπὼνυμεῖτο Ὁρφανός, πατέρα ἔχων Ἀνδρέαν, εὐπορον κτηματίαν. Ἐδιδάχθη ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Γένους μέχρι τοῦ 1825 ὑπὸ Σαμουὴλ Κύπριον καὶ Νικόλαον Λογάδην ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον Φιλαλήθης». Μ. Γεδεών, *'Αποσημειώματα...*, σ. 90.

— Τὸ ὄνομα Φιλαλήθης χρησιμοποιήθηκε στὴν ἀρχαιότητα καὶ ὡς ἐπίθετο τοῦ Δία.

(23) Χουρμούζης Μιχαήλ (1804-1882).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη (καταγωγὴ ἐλλαδίτικη: Κρήτη ἢ Στερεά). Μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναμίχθηκε ἐνεργὰ στὸν ἀγῶνα· ἐκλέχθηκε ἀργότερα καὶ βουλευτὴς. Ἐπιστρέφοντας στὴν Κωνσταντινούπολη μῆκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἀσχολούμενος παράλληλα μὲ τὴ δημοσιογραφία, τὴ συγγραφὴ θεατρικῶν ἔργων καθὼς καὶ ἱστορικῶν μελετῶν.

— Τάσου Λιγνάδη, *Ὁ Χουρμούζης, ἱστορία καὶ θέατρο*, Ἀθήνα 1986.

Δ. Σπάθης, «Ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Χουρμούζη καὶ ἡ παρουσία του στὸ βουλγαρικό θέατρο τοῦ 19ου αἰῶνα», *Πολίτης*, τ. 54, Ἀθήνα 1982.

— «...ἐλέγετο Χουρμούζιος Τριανταφύλλου ὡς αὐτὸς οὗτος εἶπέ μοι καίτοι οἱ φίλοι ἐπεσκεπτόντο αὐτὸν τῇ 8ῃ νοεμβρίου ὡς δῆθεν Μιχαήλ...». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 31-32.

— «...Τὸ ὀνοματεπώνυμό του ἦταν Χουρμούζιος Τριανταφύλλου, κυρίως ὁμῶς χρησιμοποιῶσε ὡς ὀνόματα τὸ 'Μιλτιάδης' καὶ τὸ 'Μιχαήλ', ἐνῶ τὸ 'Χουρμούζης' κατάντησε μὲ τὸν καιρὸ ἐπώνυμο. Μὲ τὸ πρῶτο ἱστορικὸ πολεμικὸ ὄνομα τὸν συναντοῦμε νὰ ὑπογράφεται κατὰ τὴ διαμονή του στὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ τὸ δεύτερο βιβλικὸ πολεμικὸ ὄνομα τὸν συντρόφευε στὸν γενέθλιο τόπο». Τ. Λιγνάδης, *ὁ.π.*, σ. 15.

— Τὸ Χουρμούζης ὡς ἐπίθετο ὑπῆρχε πρὶν τὸ ἐπιλέξει ὁ Χουρμούζιος Τριανταφύλλου· ἀνῆκε σὲ ἀξιοματούχους τῶν κύκλων τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ἐπίθετο Χουρμούζης παραπέμπει σὲ ρίζα περσική: ὄνομα βασιλέων Σασσανιδῶν (Hürmüz). Ἐπίσης καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ πλανήτη Δία, στὴν ἀστρονομία.

III. Η ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ: Ο ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΠΡΩΤΑ

Ὅπως ὑπογραμμίστηκε, στὴν Καππαδοκία τὰ φαινόμενα τοῦ ἐξελληνισμοῦ καὶ ἐξαρχαϊσμοῦ τῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι φαινόμενα αὐτοφυῆ. Ἀποτελοῦν μιὰ ἐπιλογὴ ποὺ εἰσάγεται στὴν ἐνδοχώρα ἀπὸ τοὺς λογίους ποὺ ἔχουν μεταναστεύσει —συνήθως προσωρινά— στὴν Πόλη, στὴ Σμύρνη, στὴν Ἀθήνα²⁰. Γιὰ νὰ σχηματίσουμε μιὰ ἰδέα τοῦ ρεύματος τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης τῶν Καππαδοκῶν στὰ χρόνια αὐτὰ πρὸς τὴ βασιλεύουσα, θὰ μπορούσαμε, παραφράζοντας τὸν Émile Kolodny, νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ

20. Émile Kolodny, *Ἡ Σαμοθράκη στὶς ὁχθες τοῦ Νέκαρ* — Ἑλληνες μετανάστες στὴν Στουτγάρδη, Ἀθήνα 1985, σ. 14.

πραγματική Καππαδοκία δὲν βρίσκεται στὴν Καππαδοκία ἀλλὰ στὴν Κωνσταντινούπολη²¹.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ τῶν σχολείων τῆς μικρασιατικῆς περιφέρειας διαμορφώνεται ἐκεῖ, ὅταν δὲν στέλνεται ἀπευθείας ἀπὸ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο. Ἡ Καππαδοκία στερεῖται ὀργανωμένου ἐκπαιδευτικοῦ δικτύου. Ἡ παιδεία ποὺ παρέχεται ἐπιτόπου εἶναι ἡ ἀπολύτως στοιχειώδης —κάποιες ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις δὲν μεταβάλλουν τὴ γενικὴ εἰκόνα—, περιπτώσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ συμβολὴ τοῦ κλήρου στὴ διάδοση τῆς παιδείας, ὅταν ἀκόμα τὰ γράμματα ἐκπορεύονταν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Οἱ πληθυσμοὶ αὐτοί, ὡς τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα τουλάχιστον, βιώνουν μιὰ δισυνόστατη ταυτότητα, ὄντας ὀθωμανοὶ ὑπῆκοοι, γλωσσικὰ τουρκόφωνοι στὴν πλειοψηφία τους, ἀλλὰ θρησκευτικὰ χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι. Ὁ κοινὸς παρονομαστὴς λοιπὸν ἐδῶ δὲν εἶναι τὸ στοιχεῖο τὸ ἐθνικὸ ἀλλὰ τὸ θρησκευτικόν. Μὲ τὸ σύνθημα τῆς μεγάλῃς ιδέας, τῆς ὁποίας μιὰ πτυχή ἦταν καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς (=ἐξελληνισμὸς) τῆς Ἀνατολῆς, οἱ κάτοικοι τῶν ἀπομακρυσμένων κοιτίδων, αὐτάρκεις ὡς τότε μέσα στοῦ χῶρου τῆς ὀρθοδοξίας, καλοῦνται ξαφνικὰ νὰ αὐτοπροσδιοριστοῦν ἐθνικά, ἐνστερνιζόμενοι τὶς ἀξίες τοῦ ἑλλαδικοῦ κρατίδιου. Ὁ ἐσωστρεφὴς κόσμος τῆς Ἀνατολῆς ὑποχρεώνεται νὰ ἐπιτελέσει τὸ πέρασμα ἀπὸ ἓνα οἰκουμενικὸ ἰδεῶδες σὲ ἓναν κόσμον διαστρωματωμένο μὲ βάση τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐθνισμοῦ: οἱ ἱστορικὲς ἀδράνειες εἶναι παρούσες.

Ἡ υἱοθέτηση ἑνὸς ἑλληνικοῦ, καὶ μάλιστα ἀρχαιοελληνικοῦ, ὀνόματος ἔχει ἰδιαίτερο ἰδεολογικὸ ἐκτόπισμα στοῦ τουρκόφωνο περιβάλλον. Βρίσκεται μέσα στοῦ ρεῦμα μιᾶς ὁλόκληρης ἀναγεννητικῆς προσπάθειας τῶν λογίων τῆς μακρινῆς αὐτῆς γῆς, οἱ ὅποιοι διαμορφωμένοι στὰ μεγάλα κέντρα παιδείας τῆς ἐποχῆς καὶ ἔχοντας ἀποκτήσει συνείδηση τοῦ ἐθνικοῦ προβλήματος, ἐργάζονται μὲ κάθε τρόπο πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς διάδοσης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἡ ἐξαφάνιση τῆς τουρκόληκτης στιβάδας καὶ ἡ ἀντικατάστασή της ἀπὸ ἓνα ἀρχαιοελληνικὸ ἢ ἀπλῶς ἑλληνοπρεπὲς ἐπίθεμα εὐθυγραμμίζει τὸν φορέα του μὲ τὰ κελεύσματα τοῦ ἐθνικοῦ κέντρου.

Ἡ πρώτη ἱστορικὴ μνεῖα ποὺ συναντᾶμε ἀνήκει σὲ ἓναν καππαδοκικῆς προέλευσης λόγιον ποὺ σταδιοδρόμησε στὴ Σμύρνη καὶ στὴν Πόλιν δίχως νὰ ἐπιστρέψει στὴ γενέτειρα, στοῦ χωριῶ Ἐντιρλίκ. Ἡ στάση του δὲν ἀπηχεῖ γενικότερες τάσεις τοῦ τόπου του, τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του —εἶναι πρωτόπορος. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀβράμιο Ὁμηρόλη, «τὸν πρῶτον διανοοῦμενον

21. Ὁ Σεραφεὶμ Ρίζος ἀναφέρεται στοῦ δάσκαλο τῆς Συνασοῦ, ποὺ δίπλα στοῦ χριστιανικοῦ ὄνομα κάθε παιδιοῦ πρόσθετε καὶ ἓνα ἀρχαῖον. Ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀρχαιοελληνικὰ ὀνόματα ἀρχισαν νὰ ἔρχονται στὴν Καππαδοκία τοῦ 19ου αἰῶνα ἀπὸ τὴν Πόλιν. Τὸ ἀναφέρει ὁ Φ. Δ. Ἀποστολόπουλος, «Τὰ βαπτιστικά...», *Δελτίον Κ.Μ.Σ.*, 1, Ἀθήνα 1977, σ. 93 (ὑποσημείωση).

τῆς συγχρόνου Καππαδοκίας», ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Ἑμμανουὴλ Τσαλίκουλου²².

Γεννημένος τὸ 1799, μαθητὴς τοῦ Κούμα καὶ τοῦ Οἰκονόμου στὴ Σμύρνη, ἀνήκει στὸν εὐρύτερο κοραϊκὸ κύκλο²³. Τὸ 1834 τὸν βρίσκουμε διευθυντὴ τῆς Ἑμπορικῆς Σχολῆς, στὴ Χάλκη. Ἀκριβῶς πρὶν μεταφερθεῖ ἐκεῖ γράφει ἀπὸ τῆς Σμύρνης στὸν μαθητὴ του, Χρῆστο Νικολαΐδη-Φιλαδελφέα, τὸν μετέπειτα ἐκδότη:

Εἰς δὲ τὸ περὶ ἐπωνυμίου ἐνθυμήθης βέβαια Γοργίαν Λυσανίου (Γεώργιον Λασάνην), Βενθύλον (Μπενιζέλον), Εὐλάμπιον (Ναλπάντο-γλου) κτλ. ἀλλ' ἴσως δὲν διέφυγε τὸν νοῦν σου ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα εἶναι Ὅμηρλόγλης. Δὲν ἔχει κανεὶς τὴν ἀδειαν νὰ ρίψῃ ἢ χαρίσῃ ἀπὸ ἰδικὰ του ἓν λ καὶ ἓν γ, ἐνῶ ἄλλοι λαμβάνουν ὀλόκληρα ξένα ἢ νέα ἐπωνύμια; ὑπεγραφόμεν Καιοσαρεὺς ἕως τώρα, διότι οὕτω μ' ἐγνώριζε καὶ μὲ ὠνόμαζεν ἡ Σμύρνη, τὸ αὐτὸ ὅμως νὰ βαλθῇ καὶ εἰς τύπον, καὶ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ παντοῦ, δὲν τὸ εὕρισκες εὐλογον βέβαια· ἐνῶ πολλάκις μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων ἐφάνη πολὺ ἄνοστον, καὶ ὄχι ἐλεύθερον ἀπὸ ὑποψίαν τὸ νὰ φαίνωμαι ὅτι δὲν ἔχω, ἢ νὰ μὴ λέγω τὸ τῆς οἰκογενείας μου ὄνομα. Τὸ αὐτό, ἂν θέλῃς, κάμε καὶ σὺ ἀπὸ τώρα, διὰ νὰ μὴ ἀπαντήσῃς τὰς αὐτὰς δυσκολίας ὕστερον. Διότι τὸ πατρωνυμικὸν ὡς ταυτίζουν εἰς πολλοὺς, καὶ τὸ τῆς πατρίδος ὡς καθολικώτερον δὲν χρησιμεύουν τόσον εἰς ἀκριβῆ γνωστοποίησιν ὑπογραφομένου. [...] Ἀπὸ Σμύρνην 1 Μαρτίου 1834. Ὁ σὸς Ἀβράμιος Ὅμηρόλης²⁴.

Ὁ Ὅμηρόλης, ὡς λόγιος, ἐντάσσεται πιὸ πολὺ μέσα στὸ κλίμα τοῦ διαφωτισμοῦ τῶν μεγάλων κέντρων —ποὺ ἤδη ἀρχίζει νὰ χάνει τὴν ἱκμάδα του— παρὰ στὸ ὡρὸ μιᾶς ἐπαρχιακῆς λογιωσύνης. Γιὰ τὴ γενέτειρά του ὅμως πραγματοποιεῖται μιὰ τομὴ σὲ ἐπίπεδο ἀτομικὸ: μιὰ νέα στάση, μιὰ νέα συνειδηση διαφαίνεται, ὅπως ἀποκαλύπτει ἓνα ἄλλο, σύγχρονο κείμενο τοῦ ἴδιου, προγραμματικὸ χαρακτηριστῆρα, ἢ εἰσαγωγὴ ποὺ προτάσσει στὸ *Δοκίμι-*

22. Ἑμμανουὴλ Τσαλίκουλου, *Οἱ ἐν διασπορᾷ Καππαδόκες*, Ἀθήνα 1954, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 58, σσ. 74-75.

23. Βλ. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, τ. 6, Ο.Μ.Ε.Δ., Ἀθήνα 1984, ἐπιστολὴ ἀρ. 1444 τῆς 1.7.1832. Ὁ Κοραῆς, ἀπὸ τὸ Παρίσι, ἀπευθύνεται «πρὸς Ἀβράμιον Ὅμηρόλην, Σμύρνην». Δηλαδή, ἤδη ἀπὸ τὸ 1832 χρησιμοποιοῖ τὸ «Ὅμηρόλης». Δὲν γνωρίζουμε ποῖα μπορεῖ νὰ ἦταν ἡ συμβολὴ τοῦ Κοραῆ στὴ μετονομασία.

24. «Προσθῆκαί τινες εἰς τὴν βιογραφίαν Ἀβραμίου τοῦ Ὅμηρόλου ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ φίλου αὐτοῦ Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως», *Ὁμηρος*, Β', φ. Α', Σμύρνη 1874, σ. 12. Ἀβραὰμ Οὐμουρλόγλου τὸν ὀνομάζει ἀργότερα ὁ συντοπίτης του Σεραπίων Ἰωαννίδης. Βλ. Σεραπίωνος Ἰωαννίδου, «Ἀβράμιος Ὅμηρόλης, ἥτοι βιογραφικὸν σχεδιάσμα», *Ὁμηρος*, Α', φ. ΙΑ', Σμύρνη 1873, σσ. 588-589. Στὴ γενέτειρά του, τὰ μετέπειτα χρόνια, ἀναφέρεται ὡς Γιαγμουρλόγλου. Βλ. Ἰω. Τσουρουκτσῆ, *Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Ἀνδρονίκιο*, Ἀθήνα 1964, σ. 49 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 252).

ον *Ἐπιστολικῶν Κανόνων*, πού τό ἐξέδωσε τό 1834 στή Σμύρνη. «Ἐως τώρα δέν αἰσθανόμεθα ὅτι ἔπρεπε βάσιμον ἀνατροφὴν νὰ ἔχωμεν καί πρώτην γλῶσσαν νὰ μανθάνωμεν τὴν ἐθνικὴν, διότι οὐδ' ὑπῆρχεν ἡ πρώτη... Ἀλλ' εἰς τὸ ἐξῆς πρώτην γλῶσσαν καί βάσιν τῶν σπουδασμάτων μας πρέπει νὰ μανθάνωμεν παντοῦ τὴν ἑλληνικὴν. Ὅλοι δι' ἀνατροφῆς ἐθνικῆς νὰ γινώμεθα ὅλοι μέλη τοῦ ἔθνους οἰκεία»²⁵.

Πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση ἀρχίζει νὰ κινεῖται καὶ ὁ μητροπολίτης Καισαρείας Παῖσιος λίγο ἀργότερα: ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἑλληνικὴ συνείδηση. Ἡ Καππαδοκία ὅμως διανύει τὴν προ-ἐθνικὴ τῆς ἀκόμα περίοδο: τὸ ποίμνιο εἶναι τουρκόφωνο, δὲν εἶναι λοιπὸν σὲ θέση νὰ κατανοήσῃ τὴν «χριστιανικὴν γλῶσσαν», τὰ ἑλληνικά, τὴ γλῶσσα τῆς λειτουργίας, καὶ ἐπιπλέον δὲν ἔχει σχολεῖα, δασκάλους. Ἡ ἀπογραφὴ ἀνήκει στὸν ἴδιο τὸν μητροπολίτη, τὰ στοιχεῖα ἐμπερικλείονται στὴν εἰσαγωγὴ τῆς *Κατήχησης* τοῦ Πλάτωνα, μητροπολίτη Μόσχας²⁶. Τὴν ἴδια χρονιά ὁ Παῖσιος ἐκδίδει ἐγκύκλιο²⁷ στὴν καραμανλίδικη γραφὴ, προτρέποντας τοὺς κατὰ τόπους ἱερεῖς, πνευματικούς, ἐξάρχους τῆς ἐπαρχίας νὰ ἐπιλέγουν ὀνόματα ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ ἐορτολόγιο. Τὸ ἀντιθετικὸ ζεύγμα πού ὑπολανθάνει ἐδῶ εἶναι, πιά, ὀρθοδοξία-ἑλληνολατρία. Ὁ κίνδυνος θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸ ἀσιατικὸ στοιχεῖο:

«Ἡ πρώτη μας λοιπὸν ἐντολή: Οἱ ἐπίτροποι κάθε ἐκκλησίας ν' ἀγοράσουν δύο Κώδικες τῶν ἐκατὸ φύλλων γιὰ νὰ καταχωροῦν στὸν ἕνα τὶς γεννήσεις καὶ στὸν ἄλλο τοὺς θανάτους. Οἱ Κώδικες αὗτοι θὰ βρίσκονται στὴν κατοχὴ τῶν Ἱερέων· κάθε Ἱερέας στὴν ἐνορία του, διαβάζοντας τὴν εὐχὴ στὸ παιδί πού γεννήθηκε, νὰ συνιστᾷ νὰ τοῦ δοθεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν Ἀγίων, τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀγγέ-

25. *Δοκίμιον ἐπιστολικῶν κανόνων συντεθὲν εἰς χρῆσιν τῶν πρωτοπείρων ὑπὸ Ἀβραμίου Ὁμηρόλου*, Σμύρνη 1834, σ. 1στ'.

26. Πρόκειται γιὰ μετάφραση τῆς ἑλληνικῆς ἐκδόσεως καμωμένη ἀπὸ τὸν Παῖσιο στὰ καραμανλίδικα, τὴν ὁποία καὶ μοίραζε δωρεὰν στοὺς ἀπορους τῆς ἐπαρχίας του· ἐκδόθηκε τὸ 1839 στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὴν εἰσαγωγὴ, τὴν ὁποία ἀπευθύνει πρὸς τοὺς κληρικούς, ἐπικαλεῖται τὸν κίνδυνο τῆς διείσδυσης τῶν προτεσταντῶν πού ἔχει ἤδη ἀρχίσει στὴ Μικρὰ Ἀσία. Στὸν πρόλογο ἐπισμαίνει (μεταφράζω ἀπὸ τὰ γαλλικά): «Ἐπειδὴ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ ξένες ἐθνότητες, ἔπαψε νὰ χρησιμοποιοῖ τὴ χριστιανικὴ γλῶσσα (τὰ ἑλληνικά). Δὲν κατανοεῖ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ πού ἐκφωνεῖται στὶς ἐκκλησίες κατὰ τὸν ἑσπερινὸ καὶ τὸν ὄρθρο [...]. Στὶς περισσότερες περιοχὲς τὰ σχολεῖα εἶναι ἀνύπαρκα καὶ οἱ δάσκαλοι ἀκόμα πιὸ δυσεῦρετοι —πράγμα ἐξαιρετικὰ ζημιογόνον». E. Dallegio - S. Salaville, *Karamanlidika, Bibliographie analytique*, vol. 1, Ἀθήνα 1958, ἀρ. 97. Ὁ Παῖσιος (1777-1871) σπούδασε στὴν Κωνσταντινούπολη, χρημάτισε διευθυντὴς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς στὴν Καισαρεία, ἔγινε Μητροπολίτης Καισαρείας τὸ 1832. Αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ πρώτη του ἐνασχόληση μὲ τὰ ἑλληνικά γράμματα: ἔχει ἤδη συμμετάσχει, τὸ 1817, στὴν καραμανλίδικη ἐκδόση τοῦ Κυριακοδόριμου τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη.

27. Δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Φ. Δ. Ἀποστολόπουλο, «Τρία ἔγγραφα τοῦ κώδικα Ταβλοσούν», *Δελτίο Κ.Μ.Σ.*, 1, Ἀθήνα 1977, σσ. 230-234. Ἡ μετάφραση εἶναι τοῦ Γ. Μαυροχαλυβίδη.

λων πού τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία μας· ἂν ὁ ἀνάδοχος ἢ ἡ μαμὴ ζητήσουν νὰ δοθεῖ στὸ παιδί ὄνομα τουρκομάνικο ἢ περσικὸ ἢ κανενὸς ἄλλου ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἔθνη²⁸, ὁ Ἱερέας ἄς τὸ ἀρνηθεῖ καὶ ἄς προσπαθήσει νὰ πληροφορηθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναδόχου καὶ τοῦ πατέρα τοῦ παιδιοῦ. Ἀμέσως ὕστερα ἄς βγάλει ἀπὸ τὸν κόρφο τοῦ ἑνα σημειωματάριο, πού πάντα πρέπει νὰ ἔχει, κι ἄς καταχωρίσει σ' αὐτὸ τὴν ἡμέρα γέννησης τοῦ παιδιοῦ, τὸ ὄνομά του, τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, τὸ ὄνομα τοῦ ἀναδόχου πού κατὰ τὴ βάπτισή τὸ πῆρε στὴν ἀγκαλιά του, καὶ κατὰ τὸν ἐσπερινὸ ἄς καταχωρίσει ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα στὸν Κώδικα πού βρίσκεται στὴν κατοχή του».

Ἡ παρέμβαση αὐτὴ στὴν ὀνοματοδοσία ἀποβλέπει στὴν ἰσχυροποίηση τῆς ὀρθοδοξίας: μέσα ἀπὸ τὴ χειραφέτηση τοῦ ποιμνίου ἀπὸ «θνεῖα ἤθη», μὲ τὴν παγίωση μιᾶς χωρὶς προσμείξεις ὀρθοδοξίας προετοιμάζεται τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ μετάβαση στὸ ἐθνικὸ. Ὁ Παῖσιος, συνειδητὸς ταγός, ἐν μέσῳ ἀλλογλώσσων καὶ ἀλλοθρήσκων γνωρίζει ὅτι ἡ μόνη λύση εἶναι ἡ ἐξασφάλιση τῆς νησίδας τῆς θρησκείας πάνῳ στὴν ὁποία θὰ μπορέσει νὰ ριζώσει ἡ ἐθνικὴ ἰδέα. Ἡ στερέωση τῶν χριστιανικῶν ὀνομάτων συνεκφέρεται μὲ ἕναν ἄνωθεν ἐξορθολογισμό: οἱ ὁδηγίες γιὰ τὴν καταγραφή ὀνομάτων, βαπτίσεων, θανάτων —δηλαδὴ ὁ ἑλεγχὸς ὁλόκληρου τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς— ἀποτελεῖ τομὴ γιὰ μιὰ παραδοσιακὴ κοινωνία.

Ἡ διήθηση τοῦ νεοελληνικοῦ συστήματος ἀξιών στὴν Καππαδοκία δὲν θὰ γίνεи ὁρατὴ πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ αἵῶνα —δηλαδὴ δὲν θὰ ἀποβεῖ ποσοτικὰ ἰσχυρὴ γιὰ νὰ μεταβάλλει τὴ γενικὴν εἰκόνα. Ὅσο γιὰ τὰ ὀνόματα, ἡ ἐπιλογὴ ἐνὸς ἀρχαιοελληνικοῦ ἢ ἀπλῶς ἑλληνικοῦ ὀνόματος δὲν θὰ πάρει συλλογικὸ χαρακτήρα²⁹ —ἀναφερόμαστε στοὺς λογίους πάντοτε— πρὶν ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ '50, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεῖς καὶ ἀπὸ τὸν πίνακα:

28. Τουρκομάνικο: ἐννοεῖ ἀσιατικὸ. Οἱ Τουρκομάνοι ἦταν λαὸς νομαδικός, τουρκοταταρικής ὁμοφυλίας, σουννίτες. Ἀνατρέχοντας στὸ πρωτότυπο κείμενο, διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἔκφραση «βάρβαρα ἔθνη» δὲν ἀπαντᾷ αὐτοῦσια στὸ κείμενο. Ἡ λέξη πού χρησιμοποιεῖται στὸ καραμανλίδικο πρωτότυπο βρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὴν ἔννοια: φυλὲς κατώτερης πολιτισμικῆς στάθμης. Εὐχαριστῶ, στὸ σημεῖο αὐτό, τὴν κυρία Ἑφῆ Ἐξίσου γιὰ τὴ βοήθειά της στὴν ἐρμηνεία τοῦ σχετικοῦ χωρίου.

29. Τὸ ζήτημα τῆς διάδοσης παραμένει ἀνοιχτό: Ὁ Φώτης Ἀποστολόπουλος παρατηρεῖ ὅτι στὴν Καππαδοκία τὰ ὀνόματα πού μαρτυροῦν «τὴν ἐνσυνείδητη στροφὴ στὴν κλασσικὴ ἀρχαίότητα μὲ πρωτοστάτες τοὺς δασκάλους [...] δὲν μῆκαν στὴν μεγάλῃ χρῆση». Βλ. Φ. Α. Ἀποστολόπουλος, «Τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῆς Καππαδοκίας», *Δελτίο Κ.Μ.Σ.*, 1, Ἀθήνα 1977, σσ. 89-97. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ μιὰ μικρὴ, ἀνέκδοτη ἐργασία παλαιοῦ συνεργάτη τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, γνώστη τῆς τουρκικῆς, τοῦ Γεώργιου Παντελίδη. Πρόκειται γιὰ μιὰ στατιστικὴ ὀνομάτων τοῦ καταλόγου συνδρομητῶν ἐνὸς καραμανλίδικο ἔργου τοῦ Ἀναστάσιου Λεβίδη, τῆς *Πνευματικῆς Πανοπλίας* (Γιανὶ Ρουχανί), Σμύρνη 1880. Ὁ Παντελίδης παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα εἶναι σπάνια. Τὸ ἴδιο ὁμῶς ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἀμιγῆ τουρκικὰ. Ἀκόμα, σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρευνας τῶν Αἰκατε-

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Αἰσωπος ⁽¹⁾ Ἰωάννης Σεραφεῖμ	Ἰωάννης Σεραφεῖμ	—	Ἀνδρονίκι
Ἀριστόβουλος ⁽²⁾ Φίλιππος	— Φίλιππος Παπαρηγορίου	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης πρὶν ἀπὸ τὸ 1856	Νέβσεχιρ
Ἀλεκτορίδης ⁽³⁾ Σαμουήλ	Κοκονιόσσογλου Σαμουήλ	Μ.τ.Γένους Σχολή πρὶν ἀπὸ τὸ 1860	Φερτέκι
Ἀναστασιάδης ⁽⁴⁾ Ἰωάννης	— Πρόδρομος Ἰντζεσιόγλου	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1858	Ἰντζέσου
Ἀρνάκης ⁽⁵⁾ -Φήμιος Ἰωάννης	Κουζουντζάκογλου Ἰωάννης	— πρὶν ἀπὸ τὸ 1860	Ἀνδρονίκι
Ἀρχέλαος ⁽⁶⁾ Σαράντης	— Σαράντης	—	Συνασός
Εὐμολπίδης ⁽⁷⁾ Ἰωάννης	—	Μ. τ. Γένους Σχολή (;) Ἀθήνα (;) περίπου 1870	Νέβσεχιρ
Ἰωάννου ⁽⁸⁾ Σεραπίων	Σεραφεῖμ Ἰωάννου	— πρὶν ἀπὸ τὸ 1860	Ἀνδρονίκι
Καρολίδης ^(9α) Ἰάρθανος	Καρλόγλου Ἰορδάνης	Σμύρνη (;) περίπου 1850	Ἀνδρονίκι
Καρολίδης ^(9β) Παῦλος	Καρλόγλου Παῦλος	Μ. τ. Γένους Σχολή (;) περίπου 1865	Ἀνδρονίκι —
Κουζηνόπουλοι ⁽¹⁰⁾ Ἀβράμιος/ Λάζαρος	Κουζουντζάκογλου Ἀβραάμ/ Λάζαρος	Κων/πολη (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1850	Ἀνδρονίκι
Κουκκίδης ⁽¹¹⁾ Ἰάκωβος	Φασουλᾶς Ἰάκωβος	Κων/πολη (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1873	Νέβσεχιρ

ρίνης Ἀσδραῖα καὶ Σπύρου Ἀσδραῖα, δ.π., σ. 59, ἡ ὁποία βέβαια ἀφορᾷ ἄλλους καιροὺς καὶ τόπους, στὸ νησί τῆς Πάτμου, κατὰ τίς χρονικὲς τομὲς 1681, 1700, 1770, 1811, κανένα ἀρχαῖο ὄνομα δὲν ἐπιβιώνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἀλέξανδρος, ποὺ παρουσιάζει μακραιωνή συνήθεια.

Λεβίδης ⁽¹²⁾ Ἀναστάσιος	Καζαντζόγλου Ἀναστάσιος	Κων/πολη Φιλαλήθης Μ.τ.Γένους Σχολή περίπου 1850	Ἅγιος Κωνσταντῖνος (Ἑβερκε)
Λινείδης ⁽¹³⁾ Λάζαρος	Μπεζιρτζόγλου Λάζαρος	πρὶν ἀπὸ τὸ 1870	Προκόπι
Μαυροφρύδης ⁽¹⁴⁾ Δημήτριος Ι.	Καρακάσσογλου Δημήτριος	Σμύρνη (;) Εὐαγγελικὴ Σχολή (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1850	Ἀνδρονίκι
Ὅμηρόλης ⁽¹⁵⁾ Ἀβράμιος	Οὐμουρλόγλου ἢ Γιαγμουρλόγλου Ἀβραάμ	Σμύρνη 1834	Ἀνδρονίκι
Πυλάδης ⁽¹⁶⁾ Βασίλειος	— —	Κων/πολη Λογάδης Μ.τ.Γένους Σχολή περίπου 1830	Καيسάρεια
Ραμφόπουλος ⁽¹⁷⁾ Χαράλαμπος τοῦ Προδρόμου	Ἰπικόγλου Χαράλαμπος τοῦ Προδρόμου	μαθητὴς (;) Ἀριστόβουλου περίπου 1870	Νέβσεχir (;)
Ραφάνης ⁽¹⁸⁾ Γεώργιος	Φανὶ Ἰωάννογλους	Λογάδης (;) Μ.τ.Γένους Σχολή περίπου 1835 (;)	Νέβσεχir
Σοφοκλῆς ⁽¹⁹⁾ Γαβριήλ	—	Κων/πολη (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1850	Καيسάρεια (;)
Φιντίας ⁽²⁰⁾ Ἰερόθεος	— Σεραφεῖμ	Τυπάλδος Θεολογικὴ Χάλκης 1853	Νεοκαισάρεια Κασταμονή
Χρυσοσφαιρίδης ⁽²¹⁾ Κωνσταντῖνος	Ἀλτιντόπ Κωστάκη Ἀγὰ	Κων/πολη/Ἀγκυρα περίπου 1870	Ἀγκυρα (;)

Στοὺς 21 Καππαδόκες οἱ 9 ἐπιλέγουν ἀμιγῆ ἀρχαῖα ὀνόματα (Αἴσωπος, Ἀριστόβουλος, Ἀρνάκης-Φήμιος, Ἀρχέλαος, Ι. Καρολίδης, Ὅμηρόλης, Πυλάδης, Σοφοκλῆς, Φιντίας), ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι 12 υἱοθετοῦν καθαρεύοντες τύπους. Δὲν ὑπάρχει κανένα βυζαντινὸ ὄνομα. Παρατηροῦμε μιὰ τάση νὰ δίνονται ὡς πρῶτα ὀνόματα, βαπτιστικά, τὰ παλαιὰ χριστιανικά καὶ μάλιστα τὰ ἐβραϊκὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ αὐτὰ ὑπόκεινται σὲ μεταβολή, πρὸς νεοελληνικοὺς ἢ ἀρχαῖζοντες τύπους.

Ἀπὸ τοὺς 21, τρεῖς εἶναι σπουδαστὲς τῆς Χάλκης, 6 τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ 2 τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης. Γιά 10 περιπτώσεις δὲν διαθέτουμε σχετικὰ στοιχεῖα. Ἀπὸ τοὺς ἐξαρχαῖσθέντες, 2 (Ἀριστόβουλος, Φιντίας) μετονομάστηκαν στὴ Χάλκη, 1 στὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολῆ (Πυλάδης), ἐνῶ γιὰ τοὺς Αἰσωπο, Ἀρνάκη-Φήμιο, Ἀρχέλαο καὶ Καρολίδη δὲν γνωρίζουμε τὸ ποῦ. Γιά ὅσους βρίσκονται ἐκτὸς σχολῶν, σύμφωνα πάντα μὲ τὸν κατάλογο, οἱ Αἰσωπος, Ἀρνάκης-Φήμιος, Ἀρχέλαος, Σοφοκλῆς ἐξαρχαῖζονται, ἐνῶ οἱ Σ. Ἰωάννου, Κουζηνόπουλοι, Κουκκίδης, Λινείδης, Ραμφόπουλος, Χρυσοσφαιρίδης ἀπλῶς μεταφράζουν ἢ τίθουν πρὸς ἕναν ἐλαφρὰ καθαρεύοντα τύπο. Τουρκογενῆ ὀνόματα ἔχουν 12 άτομα — τὸ ποσοστὸ εἶναι αἰσθητὰ ὑψηλότερο ἀπὸ τοῦ προηγούμενου πίνακα. Εἶναι οἱ Ἀλεκτορίδης, Ἀναστασιάδης, Ἀρνάκης-Φήμιος, Καρολίδης (2), Κουζηνόπουλοι, Λεβίδης, Λινείδης, Μαυροφρύδης, Ὀμηρόλης, Ραμφόπουλος, Ραφάνης, Χρυσοσφαιρίδης, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 6 μεταφράζουν ἑλληνικὰ κρατώντας τὸ νόημα τοῦ τουρκικοῦ (Ἀλεκτορίδης, Ἀρνάκης-Φήμιος, Λεβίδης, Λινείδης, Μαυροφρύδης, Χρυσοσφαιρίδης), οἱ 2 τὸ ἐξαρχαῖζουν (Φήμιος, Ὀμηρόλης), ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι 4 ἐπιλέγουν ἕναν καθαρεύοντα τύπο. Στους 21 οἱ 6 φαίνεται νὰ μὴ διέθεταν προηγουμένως ἐπίθετα (Αἰσωπος, Ἀριστόβουλος, Ἀναστασιάδης, Ἀρχέλαος, Σ. Ἰωάννου, Φιντίας)³⁰.

30. Τὸ Ἐντιρλικ, πράγματι, παρουσιάζει ὑψηλὸ δείκτη μετονομασιῶν. Ἐχει ἐνδιαφέρον ὁ κατάλογος συνδρομητῶν μῆς καραμανλίδικης ἐκδόσεως τοῦ 1839 — πρὶν εἰσαχθεῖ ὁ «νεολογισμός» «Ἀνδρονίκιον» μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἀβράμιου Ὀμηρόλη. Ὁ κατάλογος, δίνοντας μιὰ εἰκόνα τῆς κατάστασης τῶν ὀνομάτων προτοῦ οἱ μετονομασίες νὰ ἀποτελέσουν συλλογικότερο φαινόμενο ἀνάμεσα στοὺς ἐγγράμματους ἀποδέκτες ἐνὸς λόγιου βιβλίου ὅπως ἡ Κατήχησι τοῦ Πλάτωνος Μόσχας, στρωματογραφεῖ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀδιαμόρφωτη κατάσταση. Τὰ ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν καταγράφονται ὅπως ἦταν ἀρχικά, πρὶν πολιτογραφηθοῦν μὲ τὴν ἐξελληνισμένη τους μορφή, ἀλλὰ καὶ πρὶν τυποποιηθοῦν καὶ καταλήξουν στὸ εἶδος πὺ ἐμεῖς σήμερα γνωρίζουμε — ὄνομα, ἐπίθετο.

ΕΝΤΙΡΛΙΚΤΕ.

Οἱ Αἰδεσιμώτατοι Ἱερεῖς.

Παπ. Ησαΐας Οἶκον.
Παπ. Παῦλος. Πρωτοπαπ.
Παπ. Ἰορδάνης Σακελλάρ.
Παπ. Ἰωάννης.
Παπ. Παῖσιος.

Ραγ Χοτζ.

* Χα. Ἰσαὰκ Καρλόγλου.
Μαχτουμί Γεώργη.
Γίνε Μαχτουμί Κωστάκι.

Ἰωάννης Ζαχαριόγλου.
Αναστάς χα. Σαχίντορνου.
Χαράλαμπος Παρασσηγγος.
Χα. Παλί κεσίσογλου.
Χα. Σεραφεῖμ σουκούρογλου.
Τεβλὲτ σαατζή.
Βασίλ τζουβλέκογλου.
Ἰωσήφ Σαράφ.
Ἰορδάνης Πασαλόγλου.
Ἰορδάνης Ζαχαριόγλου.
Ἰσαὰκ καραμάνογλου.
Αναστάς Μιχαλόγλου.

Ἡ καταγωγή τους: 7 εἶναι ἀπὸ τὸ Ἄνδρονίκι, τὸ Ἐντιρλίκ (Αἰσωπος, Ἄρνάκης-Φήμιος, Ἰωάννου, Καρολίδης, Κουζηνόπουλοι, Μαυροφρύδης, Ὀμηρόλης), ὅπου οἱ μετονομασίες πυκνώνουν τὴ δεκαετία 1850-1860, 5 ἀπὸ

- * Ἀγιάν Ομουρλόγλου.
Μαχτουμί Νουρλού.
Γίνε μαχτουμί Κυργιάκου.
Γίνε ὄγλου Ἀβραάμ.
Ιορδάνης Σατηρλόγλου.
Παυλάκης γιαγτζόγλου.
καρτασή Ιορδανάκη.
Ισαάκ Γιαγτζόγλου.
Μαχτουμλερί Παῦλος.
βέ Κοσμά.
Σταυρή Γιαγτζόγλου.
καρηντασή Ισαάκ.
Χα. Γεώργη Σατηρλόγλου.
Χα. Σταύρη Πουρλόγλου.
Μαχτουμί Ισαάκ.
- * Ιορδάν Ομουρλόγλου.
καρτασή Λάζαρος.
- * Ισαάκ Ομουρλόγλου.
καρτασή Νικόλα.
- * Παῦλος Ομουρλόγλου.
Αντὼν τζοπάνογλου.
Γιεγενί Ἀβραάμ.
Γιουβάν Ποτούρογλου.
Μαχτουμί Κυριάκο.
Αποστόλ Ποτούρογλου.
Χα. Λάζ. Ποτούρογλου. βέ ἐβλατλαρή Ιορδάν γιετιγέρογλου.
Ανανία τογουντζόγλου.
καρηντασή Ποτός.
Μωῦσῃ Μωῦσογλου.
καρηντασή Ιωάννης.
Γίνε καρτασή Χαράλαμπος.
Θεόδωρος Αρζόγλου.
Δανιήλ καλαφατόγλου.
Γεώργι κανόγλου.
Μαχτουμί Νικόλα.
Γιεγενί Ιωάννης.
Χ. Παλῆ χα. Σάββογλου.
Ιωάννης καρακάσογλου.
Ποτός ταρταγάνογλου.
καρτασή Σαάν. βέ Βασίλ.
Ποτός Απαρτόγλου.
καρηντασή Ιορδάν.
Χα. Σταυρή караπέγογλου.
Χαράλαμπος καγιαλόγλου.

- Θεόδωρος Αρζόγλου.
Ιωάννης καλφανινόγλου.
Ιορδάνης χα. Ἀβραάμ.
Ιωάννης τζοπάνογλου.
καρηντασή Δημήτρι.
Χα. Ιωάννης καζαντζόγλου.
Αθανάσιος Ασλόγλου.
Ιωσήφ κουζουτζάκογλου.
καρηντασή Ἀβραάμ.
- * Σταυρή κουζουτζάκογλου.
Ιορδάν μέρκινογλου.
Ιωάννης Παπ. Γεώργιτον.
Σάββας μέρκινογλου.
Γεώργι τουτζόγλου.
Χα. Σεφέρ σουκούρογλου.
Ογλού Λεόντιος.
Γίνε Ογλού Κοσμάς.
Γιεγενί Ποτός.
Γιεγενί Λεόντιος.
Μουράτ Ζαχαριόγλου.
καρηντασή Συμεών.
Μιχαλάκη χα. Ζαχαρίασλ.
καρηντασή Γιουβανάκη.
Εὐθύμιος Οἰκονόμοσογλου.
Χα. Ιωσήφ Συμεώνογλου.
Μαχτουμί Συμεών.
Τίκερ ὄγλου Σταύρη.
Μηράτταγι Συμγιόνογλου.
Ογλού Νικόλα.
- * Χα. Ιορδάν κουζουτζόγλου.
Μαχτουμί Λάζαρος.
Τίκερ μαχτουμί Βασίλ.
Χα. Ιακώβ ἐολτούμογλου.
Ποτός καρήπογλου.
καρηντασή Κυργιάκο.
Γίνε καρτασή Συμεών.
Τίκερ καρτασή Ιωάννης.
Ιωσήφ καρήπογλου.
καρηντασή Ιορδάν.
Ιορδάν χα. Παῦλοσογλου.
περγιούκ. καρτασή Γιουβάν.
Ιορδάν Σουκούρογλου.
Ογλού Αναστάς.
Τίκερ ὄγλου Νικόλα.
Ιωσήφ ταζλάκογλου.

τὸ Νέβσεχιρ³¹ (Ἀριστόβουλος, Εὐμολπίδης, Κουκκίδης, Ραμφόπουλος, Ραφάνης) καὶ 1 ἐκπρόσωπος ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα: Κασταμονή, Ἄγκυρα, Φερτέκι, Ἰντζέσου, Συνασός, Ἅγιος Κωνσταντῖνος, Προκόπι, Καισάρεια. Συνολικά τὸ δείγμα αὐτὸ περιλαμβάνει 19 λαϊκοὺς καὶ 2 κληρικοὺς (Ἀναστασιάδης, Φιντίας). Πιὸ ἀναλυτικά: 12 δασκάλους, 2 γιατροὺς, 3 ἐμπόρους καὶ 3 λαϊκοὺς ἀνθρώπου ἐπαγγέλματος. 10 Καπαδόκες μετεκπαιδεύτηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὴ Σμύρνη: Καρολίδης (2), Ὁμηρόλης, Ἀριστόβουλος, Ραφάνης, Σοφοκλῆς, Φιντίας, Εὐμολπίδης, Ἀλεκτορίδης, Ἀναστασιάδης. Ἀπὸ αὐτοὺς 6 σπούδασαν στὴν Ἀθήνα (Ἀναστασιάδης, Εὐμολπίδης, Καρολίδης). Ἀκόμα στὴν Ἀθήνα σπούδασαν οἱ: Κουζηνόπουλοι, Μαυροφρύδης, Πυλάδης. Μεταπτυχιακὲς ἀνώτατες σπουδὲς στὴν Εὐρώπῃ παρακολούθησαν οἱ Ἀναστασιάδης, Εὐμολπίδης, Καρολίδης καὶ ὁ Μαυροφρύδης.

καρηντασὴ Παντελῆ.
Γιακώφταγι τουλπεντζή.
Χα. Γιακώφ Παναγιότλου.
Ογλού οὐστὰ Δημήτριος.
Χα. Εὐθύμιος τζουρουκτζόγ.
Χα. Γρηγόρ ιντζιπέγλου.
καρηντασὴ Ηλία.
Γιεγενὶ Ιντζιπέγ.
Δημήτρι χα. σταύρογλου.
Ιωάννης ἀπαρτόγλου.
καρηντασὴ Σταύρι.
Αλέξι χα. Συμεώνογλου.
κουζουτζάκ κουζουτζάκογλου.
Αντὼν κητόγλου.
καρηντασὴ Ισαάκ.
Ιορδάν πασαλόγλου.
Γρηγόρ καρῆπογλου.
καρηντασὴ Ατός.

Λάζαρος Βασίλογλου.
Ογλού Αγιάν.
καρηντασὴ Ἰωσήφ.
Γιακώφ πατζιλόγλου.
καρηντασὴ Μηράτ.
Ούγουρλού Σισκόγλου.
Χα. Σεφέρ κωστεντίλογλου.
καρτασὴ Κωνσταντί.
Γιακώφ κηλκήλογλου.
κουγιουμτζού Σάββα Αγαπάλογλου.
Αναστάς μασαλάκ.
Ιωάννης καμπάγογλου.
Ογλού Εὐθύμιος.
Οὐστὰ Κωσταντί σουβατζή.
καρτασὴ οὐστὰ Νικόλα.
Χαράλαμπος χα. Γεώργιογλου.
Ιωάννης χα. Ποτόσογλου.

☆

31. Τὸ Νέβσεχιρ παρουσιάζει καὶ ἐκεῖνο μιὰ τάση ἐξελληνισμοῦ ποὺ πυκνώνει ἀργότερα. Τὸ 1920 σὲ καραμανλίδικο ἔντυπο σημειώνονται τὰ ἐξῆς (μεταφράζω ἀπὸ τὰ γαλλικά): «Οἱ χριστιανοὶ χρησιμοποιοῦν σήμερα ὀρισμένα τουρκικὰ ὀνόματα ποὺ ἐξαφανίζονται ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον. Θὰ ἀναφέρουμε κάποια ὀνόματα ἐπιλέγοντάς τα ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ὀρισμένων ἐγγράφων. Περίεργο, ἐνῶ σήμερα τὰ ὀνόματα χρησιμοποιοῦνται στὶς ἐλληνόφωνες κοινότητες τῆς Καπαδοκίας, τὸ Νέβσεχιρ μπορεῖ νὰ καυχηθεῖ γιὰ τὴν παντελεῖα τους ἐξαφάνιση —ἐλάχιστα ἀπόμειναν πιά». Βλ. Evangelia Balta, *Karamanlidika, XXème siècle, Bibliographie Analytique*, Ἀθήνα 1987, ἀρ. 113, σ. 146. Ἀκολουθεῖ κατάλογος ὀνομάτων, δίστηλος, μὲ τίς ἐλληνικὲς-τουρκικὲς ἀντιστοιχίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

(1) Αἰσωπος Ἰωάννης Σεραφεῖμ (περίπου 1800-;).

Γεννήθηκε στο Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι) τῆς Καισάρειας. Ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἀβραμίου Ὁμηρόλη καὶ πατέρας τοῦ καθηγητῆ Σεραπίωνος Ἰωάννου. Μαθήτευσε στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ Καισαρείας.

— Ἰω. Τσουρουκτσῆ, *Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Ἀνδρονίκιο*, Ἀθήνα 1964, χφ. Κ.Μ.Σ. ἀρ. 252, σ. 174.

Σεραπίωνος Ἰωαννίδου, «Ἀβράμιος Ὁμηρόλης», *Ὁμηρος*, ἔτος α΄, ΙΑ΄, Σμύρνη 1873, σσ. 588-590.

— «Ὁ πατέρας τοῦ καθηγητῆ Σεραπίωνος (ἀπὸ Σεραφεῖμ) Ἰωαννίδη [...] ποὺ εἶχε πάρει τὸ πρόσθετο ἐπώνυμο Αἰσωπος». Ἰω. Τσουρουκτσῆ, *ὁ.π.*, σ. 174.

— Στὴν περίπτωσιν αὕτῃ ἡ μετονομασία μεταβιβάζεται ἀπὸ πατέρα σὲ γιό: ἡ ἀρχαιότερη υἱοθετεῖ καὶ λογιότερο τύπο παραπέμποντας ἄμεσα στὴν ἐλληνικὴ ἱστορία, ἐνῶ ἡ μεταγενέστερη ἐπιλέγει μιὰ καθαρεύουσα λύσιν σπάζοντας τοὺς δεσμοὺς μὲ μιὰ τόσο ἐκδηλῇ ἀρχαιολατρία.

(2) Ἀριστόβουλος Φίλιππος (1832-1904).

Γεννήθηκε στὴ Νεάπολιν (Νέβσεχιρ) τῆς Καππαδοκίας. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του, τὸ 1856, ἐπέστρεψε στὴ γενέτειρά του καὶ διηύθυνε τὰ ἐκεῖ ἐλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ὡς τὸ θάνατό του.

— Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 102, 103, 105.

Ἰω. Πετροπούλου, «Φίλιππου Ἀριστόβουλου Ἀνθολόγιο, Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης 1853-1856», *Δελτίο Κ.Μ.Σ.*, 5, Ἀθήνα 1984-85, σσ. 187-239.

— Τὸ εἰσιτήριο ἐγγραφοὺ ποὺ φέρει τὴν ἑνδειξὴ «11 Αὐγούστου 1849», ἡμερομηνία τῆς κατάταξής του στὴ χορεία τῶν μαθητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, τὸν ἀποκαλεῖ «Φίλιππο παπᾶ-Γρηγορίου». Τὸ ἐπίθετο «Ἀριστόβουλος» τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο τὸ 1846, μέσα στὴ σχολή. Γ. Δ. Μεταλληνοῦ καὶ Βαρβάρας Μεταλληνοῦ, *Ἀρχεῖον Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, 1844-1864*, Ἀθήνα 1987, σ. 677, ἀρ. 1214, /Κ 10, 56. Εὐχαριστῶ τὸν πρωτοπρεσβύτερο Γεώργιο Δ. Μεταλληνοῦ καὶ τὴν πρεσβυτέρα Βαρβάρα Γ. Μεταλληνοῦ, ποὺ μὲ διευκόλυναν στὴν προσέγγισιν τοῦ σχετικοῦ ἐγγράφου τῆς Βιβλιοθήκης Τυπάλδων-Ἱακωβάτων, στὸ Ληξούρι τῆς Κεφαλλονιάς.

— Τὸ ὄνομα παραπέμπει στὸν Ἀλεξάνδρινό φιλόσοφο τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων (160 π.Χ.) ἀλλὰ καὶ στὸν Μακεδόνα ἱστορικό ποὺ συνόδευσε τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο στίς ἐκστρατείες του.

(3) Ἀλεκτορίδης Σαμουήλ (-1867).

Γεννήθηκε στὸ Φερτέκι τῆς Νίγδης. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους

Σχολή και ἐργάστηκε ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος στὸ χωριὸ Τένει. Μετέφρασε στὰ καραμανλίδικα τὸ *Ἀπάντησις Ὁρθοδόξου* — συμπίλημα ἔργων διαφόρων Ἑλλήνων συγγραφέων (1864).

— «Νεκρολογία Σαμουήλ Ἀ. Ἀλεκτορίδου», *Ἀνατολικὸς Ἀστήρ*, ἔτος στ', ἀρ. 458, Κωνσταντινούπολη 1867, σ. 1450.

— «...Evangelinos Misaelidis traduit par Alectoridis le nom de Kokoniosoglou...». Βλ. E. Dalleggio - S. Salaville, *Karamanlidika, Bibliographie analytique*, τ. 2 (1851-1865), ἀρ. 146.

— Σὲ μιὰ κωμωδία του, τοῦ 1878, ὁ Χουρμούζης σατιρίζει τὸ κοινωνικὰ ἀνερχόμενο ζεῦγος Πετεινάρη, ποὺ ἀλλάζει τὸν τρόπο ζωῆς του ἀκολουθώντας τὸ συρμὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ καὶ συνάμα μετατρέπει τὸ ὄνομά του σὲ Ἀλεκτορίδη («Ὁ Ὀψίπλουτος»). Τὸ ἐπίθετο πάντως καθιερώθηκε: τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναστάσιου Ἀλεκτορίδη, γιοῦ τοῦ Σαμουήλ, περιλαμβάνεται στὸν κατάλογο ἀποφοίτων τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς τὸ 1881 (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις*, περίοδος Δ', τ. 3, Κωνσταντινούπολη 1881, σσ. 172-3). Βλ. ἀκόμη: «Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτακαίνου τῆς Καππαδοκίας γλωσσικοῦ ἰδιώματος», ὑπὸ Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας*, τ. Α', τευχ. Γ', Ἀθήνα 1884, σσ. 480-508.

(4) Ἀναστασιάδης Ἰωάννης (1833-1902).

Μητροπολίτης Καισαρείας.

Γεννήθηκε στὸ Ἰντζέσου τῆς Καισαρείας. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ στὴ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1859. Δίδαξε πρῶτα στὴ γενέτειρά του καὶ ὕστερα μετεκπαιδεύτηκε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καθὼς καὶ σὲ ἀνώτατες σχολὲς τῆς Εὐρώπης. Ἐπέστρεψε τὸ 1867 καὶ διαδέχθηκε τὸν καθηγητὴ Βρυέννιο στὴ Σχολῇ τῆς Χάλκης. Τὸ 1878 χειροτονήθηκε καὶ ἀνέπτυξε πλούσια δράση πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς βελτίωσης τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων τῆς ἐπαρχίας του.

— Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σσ. 310-311.

«Τὰ κατὰ τὸ μνημόσυον τῶν ἀοιδίμων ἱεραρχῶν Καισαρείας Ἰωάννου καὶ Προκοπνήσου Παρθενίου, τὸ τελεσθὲν ὑπὸ τοῦ συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν «Ἡ Ἀνατολή». Λόγος Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου», Ἀθήνα 1902, σσ. 5-13, 15-24.

— Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννη Ἀναστασιάδη παρουσιάζει μικρὸς μετατροπὲς μέσα στὸ χρόνο, ὥσπου νὰ τυποποιηθεῖ: Τὸ 1852, ὁ Φ. Ἀριστόβουλος στὶς Ἐπιστολές του τὸν προσφωνεῖ Πρόδρομο Ἰντζεσίογλου ἢ Ἰντζεσόγλου. Τὸ 1858 γίνεται ἡ χειροτονία «εἰς ἱεροδιάκονον τοῦ μαθητοῦ Προδρόμου Ἀναστασιάδου, τοῦ ἐξ Ἰντζέσου τῆς Καππαδοκίας, τῇ 18ῃ Δεκεμβρίου...» (Γ. Μεταλληνός, *Ἀρχεῖον...*, δ.π., σ. 154). Γιὰ τὸ ἴδιο γεγονός διαθέτουμε καὶ μεταγενέστερη πληροφορία: «...βαπτισθεὶς εἰς τὸ ὄνομα Πρόδρομος [...] τὸ 1858 ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου ἐν τῷ ναῷ τῆς σχολῆς μετονομα-

σθείς 'Ιωάννης». Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σ. 78. Καί ἡ μαρτυρία τοῦ 'Εμμ. Τσαλικογλου: «Τὸ κατὰ κόσμον ὄνομά του ἤτο Πρόδρομος» ('Εμμ. Τσαλικογλου, *'Ελληνικά 'Εκπαιδευτήρια τῆς Καισάρειας*, 'Αθήνα 1976, σ. 5).

(5) **'Αρνάκης-Φήμιος 'Ιωάννης (περίπου 1840-1900).**

Γεννήθηκε στὸ 'Εντιρλίκ ('Ανδρονίκι) τῆς Καισάρειας. 'Εργάστηκε ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος στὴν Καππαδοκία: στὴ σχολὴ τῆς Συνασοῦ καὶ στὴ Ροδοκανάκειο 'Ιερατικὴ Σχολὴ τῆς Καισάρειας. Κατὰ τὸν Γάλλο περιηγητὴ Georges Perrot, ποὺ τὸν συνάντησε τὸ 1861 στὴ Βιθυνία, ὁ Φήμιος, γνωρίζοντας τὸ ἔργο τοῦ Texier, ετοίμαζε καὶ αὐτὸς μιὰ μελέτη γιὰ τὴ Μικρὰ 'Ασία, ποὺ τὴν εἶχε περιηγηθεῖ ὁλόκληρη.

— 'Ι. Σαραντίδου-'Αρχελάου, *'Η Συνασός*, 'Αθήνα 1899, σ. 46.

'Ιω. Κάλφογλου, *Μονὴ Φλαβιανῶν*, 1898, σσ. 72, 98.

Perrot Georges, *Souvenirs d' un voyage en Asie Mineure*, Παρίσι 1864, σ. 89.

— «...Πέθανε περίπου 100 χρονῶν. Τὸν πρόφθασα στὰ τελευταῖα τοῦ χρόνια πρωτογάλλη. Τυφλὸς καὶ γέρος, δὲν ἔλειπε ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Μουσικὸς ἐξαιρετικὸς καὶ μὲ γερὸ μνημονικὸ, δὲν ἄφηνε τὸ στασίδι τοῦ ὧς τὸ τέλος τῶν ἀκολουθιῶν, ποὺ τίς ἤξευρε ὅλες ἀπ' ἑξῶ. 'Ο Φήμιος ἦταν μιὰ φυσιογνωμία γνωστὴ ὄχι μονάχα στὸ χωριὸ ἀλλὰ καὶ στίς γύρω κοινότητες. Τὸ ἀρχικὸ τοῦ ὄνομα ἦταν 'Ιωάννης Κουζουντζάκογλου. Εἶχε πατέρα τὸν παπα-'Ιορδάνη». Γ. Τσουρουκτσῆ, *δ.π.*, σ. 80.

«Nous avons pour guide dans cette excursion un Grec Cappadocien Jean Phimios [...] Arnakis [...] avait commencé [...] une description de l' Asie Mineure qu' il a presque tout entière parcourue. Il connaît l' ouvrage de M. Texier [...] il dirige maintenant l' École hellénique...». G. Perrot, *δ.π.*, σ. 89.

— Τὸ ὄνομα Φήμιος παραπέμπει στὸν ὁμηρικὸ τραγουδιστὴ τῆς 'Ιθάκης ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ ἐπίθετο τοῦ Δία. 'Η σχέση τοῦ Κουζουντζάκογλου μὲ τὴ μουσικὴ προσδιόρισε τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

(6) **'Αρχέλαος Σαραντίης (1814-1891).**

Γεννήθηκε στὴ Συνασό. Καταγόταν «ἐξ ἐπισήμου ἀλλὰ πτωχοτάτης οἰκογενείας». 'Ασχολήθηκε μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ χρημάτισε δημογέροντας καὶ ἐπίτροπος στὴ σχολὴ τῆς Συνασοῦ. 'Ηταν πατέρας τοῦ συγγραφέα 'Ιω. Σ. 'Αρχέλαου.

— 'Ιω. Σαραντίδου-'Αρχελάου, *'Η Συνασός*, 'Αθήνα 1899, σ. 106.

— Τὸ ὄνομα παραπέμπει στὸν τελευταῖο βασιλιὰ τῆς Καππαδοκίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλωση τοῦ χριστιανισμοῦ (36-17 π.Χ.). Τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα τοῦ πατέρα στὴν περίπτωσι αὐτὴ μεταπλάθεται, καὶ στὴν ἐπόμενη γενιὰ παρατίθεται ὡς δεῦτερο ἐπίθετο.

(7) **Εὐμολπίδης 'Ιωάννης (1852-1879).**

Γεννήθηκε στὴ Νεάπολη (Νέβσεχιρ) τῆς Καππαδοκίας προερχόμενος

από οικογένεια κληρικών. Σπούδασε πρώτα στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και αργότερα ιατρική στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Μετεκπαιδεύτηκε στο Μονπελιέ στη Γαλλία.

— *Ἑκατονταετηρίς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐφορίας τῶν ἐλληνικῶν σχολῶν Νεαπόλεως Καπαδοκίας (Νέβ-Σεχίρ) 1820-1920*, Κωνσταντινούπολη 1920, σ. 95.

— «...μετέβη τῷ 1873 εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῆς Ἱατρικῆς. Φοιτητὴς ὧν ἔδωκεν ἑαυτῷ τὸ ἐπώνυμον Εὐμολπίδης διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἠρίθμει πολλοὺς ἱερωμένους, ἐπώνυμον, ὅπερ ἐδέχθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ του καὶ καθιέρωσαν ἕκτοτε ὡς οἰκογενειακόν». *Ἑκατονταετηρίς...*, ὁ.π., σ. 95.

— Λεξικὸ Σκαρλάτου Βυζαντίου (1852): «*Εὐμολπος*: υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Χιόνης, θυγατρὸς τοῦ Βορέου [...] Εἰσήγαγε πρῶτος τὰ μυστήρια τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίνι [...]. Εὐμολπίδαι: ...ἐκαλεῖτο οἰκογένειά τις ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς ὁποίας μόνης ἐκλέγοντο οἱ ἱερεῖς τῆς ἐν Ἐλευσίνι Δήμητρος».

(8) Ἰωάννου Σεραφίω (περίπου 1830-;).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι) τῆς Καισάρειας. Ἑλληνοδιδάσκαλος, καθηγητὴς σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας του. Ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἐργάζεται τὸ 1873 γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ ἐλληνικῶν γλωσσικῶν στοιχείων στοὺς τουρκοφώνους. Πατέρας του ἦταν ὁ Ἰωάννης Σεραφεῖμ Αἰσώπος.

— Ἰω. Ἰωαννίδη, *Μητροπολίτες τῆς Καισάρειας*, Κωνσταντινούπολη 1896. Δακτυλογραφημένη μετάφραση ἀπὸ τὰ καραμανλίδικα τοῦ Χρήστου Τουργούτη (ἀντίτυπο βιβλιοθήκης Κ.Μ.Σ.).

— «...σοφότερος ἀπὸ τὸν πατέρα, δὲν ἐφιλοδόξησε συνωνυμία μὲ τὸν ἀρχαῖο μυθοπλάστη καὶ περιορίστηκε στὸ ἐπώνυμο Ἰωαννίδης». Ἰω. Τσουρουκτσῆ, ὁ.π., σ. 176.

— Ἡ ἀπεμπόληση τοῦ ἔκδηλα ἀρχαιοελληνικοῦ στοιχείου συμβαδίζει καὶ μὲ τὶς ἱστορικὲς προτεραιότητες τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους: ὑποχάρηση τῶν κατὰλοιπων τοῦ διαφωτισμοῦ.

(9α) Καρολίδης Ἰάρδανος (1836-1906).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι) τῆς Καισάρειας καὶ ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Παύλου Καρολίδη. Σπούδασε στὴ Σμύρνη καὶ στὴ Γερμανία καὶ διδάξε σὲ διάφορα ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια τῆς Πόλης. Ἀσιανολόγος, γλωσσολόγος, σύμβουλος ἐπικρατείας καὶ δάσκαλος τῶν σουλτανοπαίδων γνώστης ἀνατολικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν, νεκρῶν καὶ ζωντανῶν, γλωσσῶν συνεργάτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

— Ἐμμ. Τσαλίκोगλου, *Οἱ ἐν διασπορᾷ Καπαδόκες*, Ἀθήνα 1954, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 58, σ. 158.

— «Ἀγγελτήριο θανάτου», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, ΚΣΤ', ἀρ. 15, Κωνσταντινούπολη 1906, σσ. 9-10.

Ὁ ἱστορικός Παῦλος Καρολίδης. Ἀνέκδοτη φωτογραφία Ἀρχείου τοῦ
Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

— E. Balta, *Karamanlidika...*, ἀρ. 97 (1897).

— 'Ο 'Ιορδάνης ἐπιλέγει ὄνομα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία: 'Ιάρδανος ἦταν ὁ πατέρας τῆς 'Ομφάλης, βασίλισσας τῆς Λυδίας.

(9β) Καρολίδης Παῦλος (1849-1930).

Γεννήθηκε στὸ 'Εντιρλίκ ('Ανδρονίκι) τῆς Καισάρειας. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολῇ Σμύρνης. Τὸ 1867 φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν καὶ ἀργότερα συνέχισε σπουδὲς στὴ Γερμανία. 'Επιστρέφοντας, τὸ 1872, ἀνέλαβε διδασκαλία στὴν Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, καὶ ἀργότερα στὸ Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας. Βουλευτὴς στὴν τουρκικὴ βουλὴ στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα, ἔγραψε πλῆθος ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκλαϊκευτικῶν ἔργων, ἐστιάζοντας τὸ ἐνδιαφέρον του στὸν κόσμον τῆς 'Ανατολῆς, ποὺ ἀπετέλεσε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἐρευνῶν του.

— «...ὁ καθηγητὴς Καρολίδης λεγόταν Καρλόγλου (kar = τὸ χιόνι, στὰ τούρκικα)». Γ. Τσουρουκτσῆ, *δ.π.*

— «Χατζὴ 'Ισαὰκ Καρλόγλου» ἀπαντᾷ στὸν κατάλογο συνδρομητῶν τῆς καραμανλιδικῆς ἐκδόσεως τῆς *Κατήχησης* τοῦ Πλάτωνα, μητροπολίτη Μόσχας, ἀπὸ τὸν Παῖσιο Kaisarías (1839), E. Dalleggio - S. Salaville, *δ.π.*, ἀρ. 97.

(10) Κουζηνόπουλος 'Αβράμιος (περίπου 1830-;).

Γεννήθηκε στὸ 'Εντιρλίκ ('Ανδρονίκι) τῆς Καισάρειας· σπούδασε ἱατρικὴ. Γνωρίζουμε ὅτι ὑπῆρξε λόγιος, μεταφραστὴς, ἀναγνώστης τῆς *Πανδώρας*, καὶ ὅτι ἀσχολήθηκε μὲ θέματα τοπικῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας. Συνεργάτης τοῦ Ε. Μισαηλίδη στὴν τουρκόφωνη *'Ανατολὴ*.

— *Πανδώρα*, τ. Η', φ. 172, 'Αθήνα 1857, σ. 95. Βλ. καὶ Dalleggio-Salaville, ἀρ. 176 (1872).

— «...ὁ γιατρὸς 'Αβράμιος καὶ ὁ Λάζαρος ἄλλαξαν τὸ ἐπώνυμό τους σὲ Κουζηνόπουλος...». 'Ιω. Τσουρουκτσῆ, *δ.π.*, σ. 81.

— 'Ανήκει στὴν τριμελὴ οἰκογένεια Κουζουντζάκογλου. 'Ο ἓνας ἀδελφός, ὁ Φήμιος, ἐξελλήνισε τὸ ἐπώνυμό του μεταφράζοντάς το σὲ 'Αρνάκης. Οἱ ἄλλοι δύο, ὁ 'Αβραάμ καὶ ὁ Λάζαρος, τὸ ἐξελλήνισαν ὅχι σύμφωνα μὲ τὴ σημασία, ἀλλὰ μὲ τὸ στοιχεῖο τὸ φωνητικόν, κατὰ προσέγγιση, κι ἔτσι προέκυψε τὸ Κουζηνόπουλος.

(11) Κουκκίδης 'Ιάκωβος (1855-;).

Τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέτουμε ἔχουν ὡς μόνη τους πηγὴ τὶς ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς τοῦ Φιλίππου 'Αριστόβουλου. 'Ο 'Ιάκωβος Φασουλᾶς γεννήθηκε στὸ Νέβσεχिर τῆς Καππαδοκίας· ἦταν μαθητὴς τοῦ Φ. 'Αριστόβουλου. Τὸ 1870, μὲ συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ δασκάλου του, ὁ Κουκκίδης ἤ Φασουλᾶς ἔρχεται στὴ Χάλκη νὰ συναντήσῃ τὸν 'Ιω. 'Αναστασάδη, δηλώνοντας ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἱερωθεῖ. 'Ο 'Αριστόβουλος, ἀπευθυνόμενος στὸ σχολάρχῃ,

σημειώνει ότι ο ύποψηφιός μαθητής έχει γλωσσικές ελλείψεις στα ελληνικά και σκέφτεται να τον παραπέμψει στον Βρυέννιο.

— 'Ο Φ. 'Αριστοβούλος, σὲ ἐπιστολὴ τοῦ ἀπὸ τὸ Νέβσεχir, γράφει στὸν μαθητὴ τοῦ στὴν Κωνσταντινούπολη, στίς 3 Φεβρουαρίου 1873, προσφωνώντας τον μὲ τὰ λόγια: «Τῷ κυρίῳ 'Ιακώβῳ 'Αντωνίου Φασουλᾶ (ἡ ὅπως αὐτὸς θέλει Κουκκίδη)». Φ. 'Αριστοβούλου, *'Επιστολές*, τ. II, ἀρ. χνα'.

— Τὸ ἐπιθετο διατηρήθηκε: πρβλ. Γεωργίου Κουκκίδη, *'Η Νεάπολις τῆς Καππαδοκίας, τὸ Νέβσεχir*. Ἐκδοσις Ἐνώσεως Συμυρναίων, Ἀθήνα 1975.

(12) Λεβίδης Ἀναστάσιος (1834-1918).

Γεννήθηκε στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο ('Αἰ-Κωστέν), στὸ Ἐβερεκ τῆς Καισάρειας. Σπούδασε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ σχολὴ τοῦ Ραφάνη καὶ στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ. Ἀπὸ τὸ 1861 καὶ ὕστερα ἐργάστηκε διαδοχικὰ ὡς δάσκαλος στὰ Ἄδανα, στὸ Ζιντζίντερε, Ἐντιρλίκ, Ὑοσγάτη, Μουταλάσκη. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν τοπικὴ ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία ἐκδίδοντας διάφορα συγγράμματα: ἡ πατρότητα τῶν ἔργων τοῦ ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ τὸν Μανουήλ Γεδεών.

— Τρύφωνος Εὐαγγελίδη, *'Η παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Β', Ἀθήνα, σσ. 280-281.

— Γύρω στὸ 1850 ὁ Λεβίδης ἦταν μαθητὴς «εἰς τὴν Μεγάλῃν τοῦ Γένους Σχολήν...», ὅπου ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου [Ἰωάννου Φιλαλήθους] μετωνομάσθη Ἀλεβίδης ἀντὶ τοῦ Καζάντζογλου —οὐχὶ κατὰ τὴν ὀρθὴν μετάφρασιν τῆς τουρκικῆς λέξεως». Πλάτων Λεβίδης, *Σύντομος βιογραφία Ἀναστασίου Μ. Λεβίδου*, Ἀθήνα 1935, σ. 11 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 209).

«Οἱ καθηγηταὶ αὐτοῦ Καλλίφρων, Φιλαλήθης καὶ Εὐθυβούλης, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν τῆς σχολῆς, ἀπένεμον ἐπωνυμίαν εἰς τοὺς ἀριστεῖς μαθητὰς (ὡς εἶναι οἱ κ. Ἡροκλῆς Βασιάδης, Ἰω. Δημητριάδης-Ἀριστοκλῆς κ.ἄ.) οἱ τε ἐξελλήνισαν τὸ τουρκικὸν ὄνομα τοῦ ἀριστέως μαθητοῦ ἀπὸ Καζάντσόγλου εἰς Λεβίδην μὴ δυνάμενοι νὰ διακρίνωσιν τὴν σημασίαν τῶν τουρκικῶν λέξεων καζάντσ = κέρδος καὶ καζάν = λέβης». Γ. Ἀσκητοπούλου, «Υπόμνημα περὶ τῆς ἐν Φλαβιανοῖς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τοῦ Ἀναστασίου Λεβίδου», *Πρακτικὰ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*, 3, Ἀθήνα 1938, σ. 50'.

(13) Λινείδης Λάζαρος (πρὶν τὸ 1850-;).

Τὰ στοιχεῖα εἶναι λιγοστά: τὸν βρίσκουμε γύρω στὰ 1871 ἐλληνοδιδασκαλο στὸ Προκόπι καὶ στὸ Οὐργκούμπ. Τὸ 1876 συμμετέχει στὴν ἐκδοσὴ τοῦ караμανλίδικοῦ ἔργου, *Ἐλεγχος Διαμαρτυρομένων*.

— Φιλίππου Ἀριστοβούλου, ἐπιστολὴ φοθ', τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1871.

— Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ στὸν *Ἐλεγχον Διαμαρτυρομένων*, στὸν κατάλογο συνδρομητῶν: θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ σχέση πατρότητας τοῦ συνδρομητῆ Χατζῆ-Ἰωάννη Νικόλα Μπεζιρτζόγλου (Λινεΐδη), ποὺ ἐγγράφεται γιὰ ἑκατὸ ἀντίτυπα, μὲ τὸν Λάζαρο Λινεΐδη (E. Dalleggio - S. Salaville, *ᾠ.π.*, τ. 3, ἀρ. 195).

Οι ένδυματολογικές συνήθειες στην εξέλιξή τους. Ένας Καππαδόκης με φέσι στη δεκαετία του 1870: είναι ο Άναστάσιος Λεβίδης, ο οποίος, αφού εξελλήνισε το αρχικό τουρκογενές επώνυμό του (Καζάντζογλου), βάφτισε το γιό του Πλάτωνα. Στη διπλανή φωτογραφία ο Λεβίδης εικονίζεται με τόν εγγονό του ντυμένον εύζωνο τó 1900 στο Ζιντζιντερέ.

(Φωτογραφίες Φιλάρету Λεβίδη.)

— Τὸ Λινεΐδης εἶναι ἀπόδοση τοῦ Μπεζιρτζόγλου: στὰ τουρκικὰ ἀπὸ τὴ ρίζα *bezir* παράγονται λέξεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ λινέλαιο, τὸ λιναρόσπορο κ.ἄ.

(14) Μαυροφρύδης Δημήτριος (1828-1866).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι). Σπούδασε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης καὶ κατόπιν δίδαξε στὴ Ζωσιμαΐα, στὰ Γιάννενα. Φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, στὸ φιλολογικὸ κλάδο, καὶ συνέχισε στὴ Γερμανία, ὅπου εἰδικεύθηκε στὴ γλωσσολογία. Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (1861), ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Φιλίστωρ* μαζί μὲ τὸν Κων. Ξανθόπουλο καὶ τὸν Στ. Κουμανοῦδη, μελέτησε τὸ ζήτημα τῆς ἐνότητας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

— «...ἡ μεταρροπή γινόταν μὲ ἀντίστοιχη μετάφραση, π.χ. Καρακάσogλου (*kara* = μαῦρος, *kas* = φρύδι) σὲ Μαυροφρύδης, ὅπως τὸν γνωστὸν παλαιὸν καθηγητὴν τῆς γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο, Δημήτριο Μαυροφρύδη...». Ἰ. Τσουρουκτσῆ, *δ.π.*, σ. 175.

— Στὴν καραμανλίδικη ἐκδοση τῆς *Κατήχησης* τοῦ Πλάτωνα (1839), στὸν κατάλογο συνδρομητῶν τοῦ Ἐντιρλίκ, διακρίνουμε ὄνομα ποῦ πιθανὸν ἀνήκει στὸν πατέρα του: Ἰ. Καρακάσogλου (E. Dalleggio - S. Salaville, *δ.π.*, τ. 1, ἀρ. 97 (1839)).

(15) Ὁμηρόλης Ἀβράμιος (1799-1839).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ τῆς Κιαισάρειας. Σπούδασε στὴ Σμύρνη μὲ δασκάλους τὸν Κ. Οἰκονόμο καὶ τὸν Κ. Κούμα. Διευθυντὴς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς Χάλκης.

— «Ἀβράμιος ὁ Ὁμηρόλης, Ὁμουρλόγλους πρότερον». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σ. 110.

— Ἐκτενέστερα βιβλιογραφικὰ καὶ προσωπογραφικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται ἐδῶ, στὶς ὑποσημειώσεις (βλ. ἀρ. 24).

(16) Πυλάδης Βασίλειος (1810-1888).

Γεννήθηκε στὴν Κιαισάρεια. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολὴ μὲ δάσκαλο τὸν Λογάδη. Φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἦταν ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ ἔχοντας ἐξασφαλίσει τίς ὑλίκες προϋποθέσεις μὲ τὴν ἀπασχόλησή του μὲ τὸ ἐμπόριο, ἔζησε δὴλ. του τὴ ζωὴ ὡς λόγιος στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ περιβάλλον τοῦ Πατριάρχείου.

— Μ. Γεδεών, *Μνεΐα...*, σ. 74.

Βασιλείου Σμύρνης, *Διάφορα Ἐπιγράμματα*, Σμύρνη 1906, σσ. 25-27.

[Ἐγγελητῆρι θανάτῳ], *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, ἔτος Θ', ἀρ. 25, Κωνσταντινούπολη 1889, σ. 194.

— Ὁ γνωστὸς Πυλάδης, τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μύθου, ὁ πιστὸς φίλος τοῦ Ὁρέστη.

Ἀέτωμα καὶ ἰωνικὰ κιονόκρανα στὸ Ἐντιρλίκ, Ἀνδρονίκιο, τῆς Καισάρειας. Τὸ οἶκημα, ποὺ πιθανὸν νὰ στέγασε τὸν Ἀβράμιο Ὁμηρόλη, γνωστὸ στὸ χωριὸ ὡς σπίτι τοῦ Οὐμουρλόγλου, «τὸ ὠραιότερο τοῦ χωριοῦ», μετὰ τὴν Καταστροφὴ ἔγινε τουρκικὸ σχολεῖο, ὅπως δηλώνει καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ὑπέρθυρου.

Φωτογραφία Ἀγλαΐας Ἀγιουτάντη, 1959 (Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.)

(17) Ραμφόπουλος Χαράλαμπος (μετά τὸ 1850-;).

Οἱ πληροφορίες εἶναι λιγοστές: ἦταν καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Φιλίππου Ἀριστοβούλου. Στὴ δεκαετία 1870-1880 βρισκόταν στὴν Κερμίρα.

— Μιὰ προσφώνηση μόνο, ἀπὸ τὸ δάσκαλο πρὸς τὸ μαθητὴ, σὲ ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 19ης Μαρτίου 1873 (ἐπιστολὴ ἀρ. χξα'): «Τῷ ἀγαπητῷ μοι Χαράλαμψ Προδρόμου Ἰπικόγλου (Ραμφοπούλῳ)».

— Τὸ «Ἰπικόγλου» μεταφράζεται Ραμφόπουλος, σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση: *ibik*, τούρκικα, σημαίνει τὸ λειρὶ τοῦ πετεινοῦ, τὸν ἴδιο τὸν τσαλαπετεινόν, καθὼς καὶ τὸ λοφίο του: ὁ φορέας, λοιπόν, ἐπέλεξε μιὰ ὑπαινικτικότερη ἐκδοχὴ ἐπώνυμου.

(18) Ραφάνης Γεώργιος (1800-1878).

Γεννήθηκε στὸ Νέβσεχιρ (Νεάπολη) τῆς Καππαδοκίας. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, με δάσκαλο τὸν Λογάδη, καὶ ἀργότερα διδάξε στὴν προκαταρκτικὴ σχολὴ στὸ Φανάρι (1843-1868). Ἀπὸ τὴν «Σχολὴν τοῦ Ραφάνου» πέρασαν οἱ περισσότεροι Καππαδόκες τῆς Πόλης πρὶν ἀπὸ τὴ μετάταξή τους στὰ ἀνώτερα ἱδρύματα.

— Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 76-77.

— Λεγόταν «Φανὶ Ἰωάννογλου». Ἰ. Γεωργίου, «Ἡ ἐν Καππαδοκίᾳ Νέβσε-χιρ», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, τ. Α', Ἀθήνα 1938, σ. 448.

(19) Σοφοκλῆς Γαβριήλ (;).

Κωνσταντινουπολίτης λόγιος τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 19ου αἰώνα. Καταγόταν ἀπὸ τὴν Καισάρεια. Ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, δάσκαλος καὶ σχολάρχης, συνέταξε σχολικὸ ἀλφαβητάρι με νεοτερρικτὴ μέθοδο.

— Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 56, 171-172.

Αἰκατερίνη Λασκαρίδου (Ἄρια Κλώντια), *Κωνσταντινούπολη, πατρίδα μου*, Ἀθήνα 1987, σ. 137.

Μηνῶ Χριστοπούλου, *Αἱ εἰς τὰς μητροπόλεις Καισαρείας καὶ Ἰκονίου ἑλληνορθόδοξοι κοινότητες*, Χανιά 1939, σ. 8 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ., ἀρ. 66).

— Γιὰ τὰ ἔργα του βλ. Βιβλιογραφία Γκίνη-Μέξα ἀρ. 8606, 9062, 9577 καὶ Dalleggio-Salaville ἀρ. 183 (1873). Ἀκόμα, γιὰ τὴ συμβολὴ του στὶς συζητήσεις πού ὀργάνωνε ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος με στόχο τὴν προώθησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων καὶ τὴ διάδοση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καθὼς καὶ τὴν προστασία ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ τῶν ξένων ἠθῶν, βλ. *Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος*, τ. Α', ἔτος Α', Κωνσταντινούπολη 1863, σσ. 158, 171, 205 κ.ἑξ.

(20) Φιντίας Ἰερόθεος (μετά τὸ 1830-;).

Μητροπολίτης Χαλεπίου, Νεοκαισαρείας.

Γεννήθηκε στὴν Κασταμονὴ τῆς Νεοκαισαρείας· σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποφοίτησε τὸ 1854. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς Χάλκης.

— Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σ. 146.

— «...χειροτονία εἰς ἱεροδιάκονον Σεραφεῖμ μετανομασθέντος Ἱεροθέου, τοῦπικλῆν Φιντίου, μαθητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐκ Κασταμονῆς, 29 Σεπτεμβρίου 1853». Γ. Μεταλληνός, *Ἀρχεῖον...*, II, ἀρ. ἐγγράφου 674 (Κ8, 163), σ. 412.

— Δάμων καὶ Φιντίας, οἱ Πυθαγόρειοι.

(21) Χρυσοσφαιρίδης Κωνσταντῖνος (πρὶν ἀπὸ τὸ 1850-;).

Λόγιος καὶ ἔμπορος μὲ ἄξονα δράσης Ἰγκυρα - Κωνσταντινούπολη. Ὑποψήφιος χορηγὸς σὲ καραμανλίδικη μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Λέοντα Μελά «Χριστόφορος», ἐκδοση τὴν ὁποία σχεδίαζε ὁ Φ. Ἀριστόβουλος, στὴ δεκαετία τοῦ '70, ἀλλὰ δὲν πραγματοποιήθηκε.

— Ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ Φίλιππου Ἀριστόβουλου συνάγονται οἱ ἐξῆς παραλλαγές τοῦ ὀνόματος: Ὀκτώβριος 1871: «Κωνσταντῖνος Ἀλτιντοπ», Νοέμβριος 1871: «Κωστάκη Ἀγᾶ Ἀλτιντοπ», Ἰανουάριος 1872: «Κύριος Κωνσταντῖνος Χρυσοσφαιρίδης».

— Τὸ «Χρυσοσφαιρίδης» εἶναι ἀκριβὴς μετάφραση τοῦ Ἀλτιντοπ: στὰ τούρκι-
κα altin = χρυσός, καὶ top = τὸ τόπι, ἡ σφαῖρα. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι γίνεται ἐναλλασσόμενη, παράλληλη χρῆση ὄλων τῶν τύπων ἐπωνύμου, κατὰ περίπτω-
ση. Αὐτὸ σχετίζεται μὲ μιὰ ὑπὸ διαμόρφωση ἐθνικὴ συνείδηση ποὺ δὲν χρυ-
σταλλώνεται μεμιάς σὲ ἓνα σχῆμα· πολὺ περισσότερο, ὅταν ἡ συμβίωση μὲ τὸν
μουσουλμανικὸ κόσμο προτρέπει ἢ ὁδηγεῖ σὲ συμπεριφορά, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ
ἔχει πολιτισμικὰ ἀμιγῆ σύνθεση. Συγκρητισμός, ἀστάθειες, ἀργὲς διαδικασίες
ἐθνικῆς ἀφύπνισης: στὸ πλαίσιο αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ἐνταχθεῖ ὁ ἔμπορος Χρυ-
σοσφαιρίδης ἢ Ἀλτιντοπ. Τὸ ἐπίθετο Ἀλτιντοπ ὁμῶς ἐπέζησε: βλ. Περικλέ-
ους Κ. Ἀλτηντοπ, Γαλάτη, Νέον Ὅργανον ἐμμέτρως καὶ εἰς τὸ πεζόν. Καρκι-
νικοὶ στίχοι ἐπὶ τῆς μάχης τοῦ Σαγγαρίου, Ἀθήνα 1930.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Ἡ συναγωγή τῶν καππαδοκικῆς προέλευσης ὀνομάτων, σὲ συνδυασμὸ
μὲ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τῶν προσώπων ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν, ὁδηγοῦν,
ὅπως εἶδαμε, στὴ διαπίστωση ὅτι ἡ προτίμηση τῶν ἀρχαιοελληνικῶν ἢ
ἀπλῶς ἐλληνικῶν ὀνομάτων δὲν συνιστᾷ μιὰ μεμονωμένη ἐπιλογή ποὺ συν-
τελεῖται ἀποκλειστικὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς ὀνοματοδοσίας καὶ μόνο, ἀλλὰ συν-
αρτᾶται στενὰ μὲ τὴν ὅλη ἰδεολογικὴ συγκρότηση τῶν λογίων. Ἡ πράξη
τοὺς δὲν ἀποτελεῖ γραφικὴ ἐκδήλωση ἐπαρχιακῆς ἰδιαιτερότητας, ἀλλὰ ἐν-
τάσσεται στὸ πλατὺ ἐκεῖνο ρεῦμα τῆς ἐθνικῆς αὐτογνωσίας ποὺ ἐκπορεύεται
ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα: ἡ ἀρχαιολατρία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια συστατικὰ
της.

‘Ο Ιστορισμός που διέπει τὸν νεοελληνικὸ δέκατο ἑνατο αἰῶνα καθορίζει με ἐνάργεια καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀπομονωμένου τμήματος τῆς Ἀνατολῆς. Στὴν Πόλη, στὴ Σμύρνη, ἀλλὰ καὶ στὴν Καππαδοκία, οἱ διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς ἀκολουθοῦν τὴ συμπεριφορὰ, τὶς ἀξίες ποὺ ἡ ἴδια ἡ ἑλληνικὴ λογιόσυνη ἐκπέμπει καὶ καλλιιεργεῖ: ἡ στροφὴ στὸν εἰδωλολατρικὸ κόσμον, σὲ συνδυασμὸ με τὴ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν λαογραφικῶν ἐνδιαφερόντων ποὺ ἐνθαρρύνονται ἀπὸ ὀργανισμοὺς ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος στὴν Πόλη, ἔρχονται νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν τρισηχίλιετὴ ἐνότητα καὶ ἑλληνικότητα τοῦ μικρασιατικοῦ, αὐτὴ τὴ φορὰ, χώρου: ἀρχαιολογικὲς ἀναζητήσεις, μεταφράσεις καὶ ἐκδόσεις κλασικῶν κειμένων, συλλογὲς νομισματικές, σύνθεση ἐπιγράμμάτων σὲ ὁμηρικὴ διάλεκτο, συγγραφὴ τοπικῶν ἱστοριῶν βασισμένων στὰ ἀντίστοιχα ἰδεολογήματα —εἶναι μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐνασχολήσεις τοῦ κύκλου τῶν λογίων ποὺ ἀπεμπόλησαν τὰ ἀρχικά τους ὀνόματα γιὰ νὰ υἱοθετήσουν ἑλληνικὰ ἢ ἀρχαιοελληνικά³².

32. Οἱ λόγοι ποὺ μετονομάστηκαν προσανατολίζονται σὲ ἑλληνοκεντρικὲς κατευθύνσεις: ὁ Νικηφόρος Γλυκᾶς διατηρεῖ συλλογὴ νομισμάτων καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ ἀρχαῖες ἐπιγραφές, δημοσιεύοντας τὰ σχετικὰ πορίσματά του σὲ περιοδικὰ (*Πανδώρα*, 8, 1857, σσ. 3-12, «Ἀρχαιολογικά Ἱμβρου» καὶ «Περὶ τινων ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς νήσου Ἱμβρου», *Ε.Φ.Σ.Κ.*, 13, Κωνσταντινούπολη 1878-1879, σσ. 3-12 (Παράρτημα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς)). Ἐπίσης, ὁ Ἀβράμιος Κουζηνόπουλος μαζί με τὸν Σεραπίωνα Ἰωάννου ἀναζητοῦν ἑλληνικὲς ἐπιγραφές στὰ εἰρεῖπια ἀρχαίων καππαδοκικῶν πόλεων (βλ. *Πανδώρα*, 10³, φύλ. 452, Ἀθήνα 1869, σσ. 389-393, «Περὶ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ ἕως τοῦδε εὐρεθεισῶν ἐπιγραφῶν»). Ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης συντάσσει τὰ ἐπιτύμβια τοῦ Καίσαρεως Παῖσιου, τοῦ Εὐστάθιου Κλεόβουλου καὶ τοῦ Ἰω. Ἀναστασιάδου σὲ γλῶσσα ὁμηρικὴ (βλ. Πλάτων Λεβίδης, *Βιογραφία Ἀναστασίου Λεβίδου*, Ἀθήνα 1935, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ., ἀρ. 209). Ὁ Ἰορδάνης Καρολίδης συνθέτει ἀρχαῖα ἐπιγράμματα (βλ. Βασιλεῖον Σμύρνης, *Διάφορα Ἐπιγράμματα*, Σμύρνη 1906, σ. 27), ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο, κατὰ τὸ θάνατό του, θὰ τοῦ ἀφιερωθεῖ ἀρχαῖο ἐπίγραμμα: «Εἰς Ἰάδραν τὸν Καρολίδην» ([ὑπὸ Δ. Μοστράτου], *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, κστ³, ἀρ. 5, Κωνσταντινούπολη 1906, σ. 56). Ὁ Μαυροφρύδης στὰ ἐπιστημονικὰ του συγγράμματα ἀσχολήθηκε μετὰ τὴ ζήτημα τῆς ἐνότητας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἀποδεικτικὴ ἀποστολὴ ἔχει καὶ ἡ λεξικογραφικὴ ὕλη ποὺ συναθροίζει ὁ Π. Καρολίδης: ἐκδίδει τὸ 1885, στὴ Σμύρνη, τὸ «Γλωσσάριον Συγκριτικὸν ἑλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων, ἧτοι ἡ ἐν Καππαδοκίᾳ λαλούμενη ἑλληνικὴ διάλεκτος καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σωζόμενα ἴχνη τῆς ἀρχαίας καππαδοκικῆς γλώσσας ὑπὸ Παύλου Καρολίδου». Δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 1887, ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης θὰ ἐκδώσει καὶ αὐτὸς στὴν Κωνσταντινούπολη λεξικὸ ὀνομαστικὸ, «πρὸς χρῆσιν τῆς τουρκολόγου νεολαίας». Τὴν ἐπόμενη χρονίᾳ κυκλοφορεῖ στὴν Πόλιν ἀπὸ τὸν Λεβίδην ἓνα Ἑλληνοτουρκικὸ Λεξικόν, «Συνταχθέν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄχρι τοῦδε φανέντων τελειότερων ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν Λεξικῶν μετὰ παραρτήματος περιλαμβάνοντος τὰ τε ἑλληνικὰ καὶ τουρκικὰ ὀνόματα τῶν κυριωδესτέρων πόλεων, ὁρέων καὶ ποταμῶν». Ἀκόμα, ὁ Σεραπίων Ἰωάννου, τὸ 1872, ἀναζητᾷ ἑλληνοφώνους στὴν Καππαδοκία: «...Καὶ ὁ ἐν Ἀνδρονικίῳ τῆς Καίσαρεως κ. Σεραπίων Ἰωάννου ἀπαντᾷ τῇ 16 Ἀπριλίου εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν Ἐγκύκλιον, λέγει ὅτι ἐγγῶρια γλωσσικὰ παρὰ τῇ κώμῃ καὶ τοῖς περιχώροις ἐκεῖνοις ἀμυδρὸν ἢ οὐδὲν διασώζουσιν ἴχνος ἑλληνισμοῦ· μᾶλλον δὲ θὰ ἐξῆτει τοῦτο καὶ ὁ ὀξυδερκέστατος ὀφθαλμὸς τοῦλάχιστον ἐν αἷς ἐδίδαξε χώρας· συνιστῶν δ' ἡμῖν τὴν ἐν Καίσαρει ἰδρυθεῖσαν Λέσχην, πολλοὺς ἀριθμοῦσαν ἐν τοῖς μέλεσι νέους ἐπαιδευτούς, ἐπιλέγει ὅτι μόνον διὰ τούτων καὶ δι' ὕλικῶν μέσων ἡδύνατο νὰ πληρωθῇ ἡ πρόθεσις τοῦ Συλλόγου ἐν

Στην Καππαδοκία, το χώρο με την ιδιαιτερότητα της συνύπαρξης τουρκοφωνίας και ὀρθόδοξης παράδοσης, ἡ εἰσαγωγή προτύπων τοῦ παγανιστικοῦ κόσμου θὰ γίνεῖ σταδιακὰ καὶ θὰ σηµάνει μιὰ ἀλλαγὴ στὴ διάθεσιν τοῦ δέκτη ἀπέναντι στὸν ἀρχαῖο κόσµο. Τὸ 1803 στὴν Καισάρεια, κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς τῶν Φλαβιανῶν, ἓνα εὐρηµα ἀρχαιολογικὸ ἀντιµεταπίζεται ὡς «ἄλλο», εἰδωλολατρικὸ, κάτι ποὺ δὲν ἀνήκει στὴ χριστιανικὴ παιδεία, ἀλλὰ καὶ οὐτε µπορεῖ νὰ συμβιώσῃ ἰσόρροπα μαζί της³³. Ἐκεῖνο ὅµως ποὺ στίς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα στὴν Καππαδοκία θεωρεῖται ὀβελιστέο ἀπὸ τὴν ἐκκλήσια, γύρω στὰ μέσα τοῦ προβιβάζεται σὲ ἐπίζηλο πολιτισµικὸ

πολλὰς ἀποκέντρους κώµαις, ἔνθα ἡ μὲν ἑλληνικὴ γλῶσσα λαλεῖται ὅπωςδὴποτε, ἔχην δὲ πολλὰ ἑλληνισμοὺ διασώζονται». Βλ. 'Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, τ. Στ' (1871-1872), Κωνσταντινούπολις 1873, σ. 288. Ἡ ἐνασχόλησις πάλι µὲ τὰ ἀρχαῖα κείμενα συνιστᾷ μιὰ πτυχὴ τῶν ἐλληνοκεντρικῶν δραστηριοτήτων τῶν λογίων: Γνωρίζοµε ὅτι ὁ Εὐθυβούλης μεταφράζει στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ τὴ *Γεωγραφία* τοῦ Μελετίου, («συγγραφείσα μὲν ἑλληνιστί, ἐκδοθεῖσα δὲ χυδαίσι... ἤδη δευτέρον διασκευασθεῖσα ἐπὶ τὸ καθαρότερον ὕφος...», ὅπως δηλώνεται στὴ σελίδα τίτλου τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1853). Στὰ κατάλοιπά του ὁ ἴδιος ἀφήνει ἀνέκδοτα ἔργα περὶ ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας· ἐπίσης ὁ Πυλάδης, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὑποδεικνύει στὸν Ματθαῖο Παρανίκα «χειρόγραφα πρὸς σπουδὴν» (βλ. Μανουὴλ Γεδεών, *Μνεῖα...*, σ. 438), παροτρύνει τὸν Καρολίδην νὰ ἐκδώσῃ τὸν Στράβωνα, ἐπιχορηγώντας ὁ ἴδιος τὰ «Περὶ Μικρᾶς Ἀσίας» *Γεωγραφικά* του, ποὺ ἐκδόθηκαν τὸ 1889 στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος εἶναι παρὼν καὶ στὴν ἐργογραφία τοῦ Ἡ. Βασιάδου: πλὴι στὰ δνόματα τῶν Goethe, Schiller, Rousseau περιλαμβάνονται καὶ μελέτες τοῦ γιὰ ἀρχαίους ποιητῆς, φιλοσόφους, ρήτορες, ἀπὸ τὸν Ὅμηρον ὡς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Ἀκόμα ὁ Γ. Σοφοκλῆς μεταφράζει καὶ ἐκδίδει Δημοσθένην στὴν καθαρεύουσα ('*Υπὲρ Κτησιφῶντος περὶ τοῦ Στεφάνου*, Ἀθήνα 1858).

Ἡ εὐαίσθητοποίησις γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τῆς ἀρχαιότητος, ποὺ χαρακτηρίζει ὁλόκληρον τὸν αἰῶνα, δὲν ἄφησε ἀνεπηρέαστους καὶ τοὺς λογίους στοὺς ὁποίους ἀναφερθήκαµε. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀρχαιολογίας ὡς αὐτόνοµης ἐπιστήµης κινητοποιεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τους: ὁ Λάτρης ἀρθρογραφεῖ στὴν *Ἀμάλθεια* γιὰ τὴν προφύλαξιν τῶν ἀρχαιοτήτων στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '60, ἐνῶ ὁ Μυστακίδης, ὁ Κεραμεύς, ὁ Φήμιος· Ἀρνάκης συµµετέχουν οἱ ἴδιοι σὲ ἀνασκαφὲς μικρῆς ἢ μεγάλης ἐµβέλειας. Ὡς καὶ ὁ Κοπάσης ἐκδίδει *Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία*—ποὺ ἔχει ἐµµεση μόνον σχέση µὲ τὰ γράµµατα. Ἄλλος τοµεᾶς ἐκφρασεως ἀρχαιολατρικῶν τάσεων εἶναι ἡ συγγραφή τοπικῶν ιστοριῶν µὲ γνώµονα πάντοτε τὴ σύνδεσιν µὲ τὸ ἀπώτατο ἑλληνικὸ παρελθόν. Στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς ὁ Λεβίδης, ὁ Καρολίδης, ἀλλὰ καὶ ἄσµοι λόγοι, ὁ Φήμιος· Ἀρνάκης ('*Ι. Καλφόγλου, δ.π., σσ. 72, 98*) ἢ ὁ Ἀβραάµ Κουζηνόπουλος (*Πανδώρα*, τ. Η', φ. 172, Ἀθήνα 1857, σσ. 95-96), ἀσχολοῦνται µὲ καππαδοκικὰς μονογραφίας ποὺ σπονδylώνονται γύρω ἀπὸ τὸν ἰδεολογικὸ ἄξονα τῆς ἱστορικῆς συνέχειας.

33. «...βγήκε µέσα ἀπὸ τὴ γῆ μιὰ σαρκοφάγος (λάρνακα) καὶ ὅπως εἶνε γνωστὸ οἱ τέτοιες λάρνακες µόνον στοὺς εἰδωλόλατρους ἀνήκανε. Ἡ σαρκοφάγος ἐµέχρι σήµερα [1898] στὸ κελάρι χρησιμοποιεῖται ὡσαν σκαφίδι ψωµιοῦ (ἀρτοθήκη). Ἐπειδὴ βγήκε ἀπὸ τὴν Γῆ καὶ εἶχε στὴ μέση κάποιον συµπλέγµατος τὴν εἰκόνα ἐνὸς κοριτικοῦ, ὁ αἰµιγνιστὸς Γερµανὸς κινούμενος ἀπὸ φαντασµὸ, µὲ τὴν ἰδέα πὼς εἶνε εἰδωλο διάταξε καὶ τὴ σπάσανε καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν γινότανε χρῆσις τῆς στὸ νεροχυτό καὶ ἔπειτα μεταβλήθηκε σ' ἀρτοθήκη. Ὅσο γιὰ τὴ δουλειὰ τῆς φαίνεται πὼς εἶνε ἐργασία τοῦ 3ου ἢ 4ου π.Χ. αἰῶνα». *Ι. Κάλφωγλου, Μονὴ Φλαβιανῶν, Κωνσταντινούπολις 1898, σσ. 73-75* (μετάφρασις ἀπὸ τὸ καραµανλίδικο πρωτότυπο Χ. Τουργού-τη - Γ. Μαυροχαλυβίδου).

πρότυπο με τη σύζευξη έλληνισμού και χριστιανισμού, ενώ αργότερα θα γίνει δεκτό άνωδυνα.

Στό πλαίσιο αυτό, ή μεταβολή τών όνομάτων, για τόν περιορισμένο πάντοτε κύκλο τών Καππαδοκών λογίων πού καταλογραφούνται έδω, παρουσιάζει κάποια ειδικότερα χαρακτηριστικά. Πρώτα άπ' όλα, τά άρχικά τουρκογενή έπώνυμα ή βαφτιστικά τής Παλαιάς Διαθήκης δέν μετατρέπονται άπευθείας σέ είδωλολατρικά, αλλά άκολουθούν καθαρεύοντες τύπους σπάνια άμιγώς άρχαιοελληνικούς. Μιά άπό τις αίτίες θά μπορούσε νά είναι τό γεγονός ότι ή άπόσταση άπό τήν τουρκοφωνία στόν έξαρχαϊσμό είναι τεράστια, τό πολιτισμικό χάσμα ανάμεσα στόν όθωμανικό κόσμο, πού τούς περιβάλλει, και τόν άρχαίο γεφυρώνεται εύκολότερα άν μεσοστρατίς παρεμβληθεί ή νησίδα τής νεοελληνικής σύγχρονης —άλλωστε— γλώσσας, και μάλιστα οί καθαρεύοντες τύποι τής. Έτσι θά συντελεστεί προοδευτικά και ή χειραφέτηση άπό τά στοιχειά τά όθωμανικά. Άλλά και στά πρώτα χρόνια, όσο τά έπιβιώματα του διαφωτισμού είναι ακόμα παρόντα, οί άναφορές στόν άρχαίο κόσμο είναι άμεσες, τά δάνεια γίνονται άτόφια άπό τόν κόσμο τών ήρώων, τής μυθολογίας: Όμηρος, Αϊσωπος. Άργότερα, όταν στο νεοελληνικό κράτος οί γλωσσικές τάσεις τής έποχής —και όχι μόνον αυτές— παρουσιάζουν έναν όλοένα έντονότερο άρχαϊσμό, τά όνόματα τά καππαδοκικά συμμορφώνονται ή άπλώς έπηρεάζονται άπό τις κυρίαρχες αυτές τάσεις: τό φαινόμενο του έξελληνισμού διευρύνεται μέν, συγκρινόμενο με τήν έποχή του Όμηρόλη, αλλά στην ουσία ό άρχαίος κόσμος σιγά-σιγά άποκαθλώνεται: ή θέση τών προσώπων θά πάρουν γλωσσικά ύποκατάστατα, κατασκευασμένοι καθαρεύοντες τύποι, πράγμα πού ίσως ύπαγορεύεται και άπό μία άνάγκη νά δειχθούν «διακριτικοί» άπέναντι στην τουρκική έξουσία και τό φόβο τής. Έτσι, ό γιός του Ίωάννη Σεραφεϊμ Αϊσώπου θά μεταβληθεί σέ Σεραπίωνα Ίωάννου.

Οί λόγοι πού έξελληνίστηκαν άκολούθησαν μία διαδρομή ζωής περίπου τυπική: τά πρώτα γράμματα στη γενέτειρα, δίπλα σέ κάποιον δάσκαλο, κληρικό, και ύστερα έγκατάσταση σέ ένα μεγάλο άστικό κέντρο —ή πρώτη ρήξη με τήν παραδοσιακή κοινωνία πού τούς έξέθρεψε. Άκολουθεί για μερικούς και μία δεύτερη τομή, ή εκπαίδευση στην Άθήνα ή και στά εύρωπαϊκά πανεπιστήμια —τό βεληνεκές τους φθάνει ως τό Κίεβο και τό Έδιμβούργο. Όπως παρατηρούμε, οί λόγοι, στην πατρίδα τών τριών ιεραρχών, έπιζητούν τήν έπαφή με τό δυτικό πολιτισμό και δέν πρεσβεύουν δόγματα αυτοαπομόνωσης ή άνατολικής αυτάρκειας, πού εκ τών ύστέρων τούς άποδώσαμε έρήμην τους. Άντίθετα, ή δίψα για έπικοινωνία με τό δυτικό κόσμο, συμπεριλαμβανομένου και του έλλαδικού χώρου, είναι εκείνη πού τούς διακατέχει. Ό Georges Perrot μνημονεύει πώς «άφότος οί έν Καππαδοκία άπολαύουσι πλείονος ήσυχίας και αί συγκοινωνίαί κατέστησαν εύχερέστεραι, ή αύρα τής άναγεννήσεως τών γραμμάτων και ένταύθα γίνεται έπαισθητή, και

οί κάτοικοι μεταπέμπονται δασκάλους, ἡμερίδας, καὶ βιβλία ἐξ Ἀθηνῶν»³⁴.

Στὴν καππαδοκικὴ γῆ ἡ ἀρχαιολατρία μοιάζει νὰ ἀγγίζει καὶ συνήθειες τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ πληροφορίες εἶναι ἐλάχιστες. «Δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει κανεὶς τοὺς ἀρχαίους, ἂν δὲν τοὺς μιμηθεῖ». Ἡ παλαιὰ αὐτὴ γαλλικὴ ρῆση μᾶς θυμίζει ὅτι τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὴ δυτικὴ ἀναγέννηση καὶ στὸ διαφωτισμό: μέσα ἀπὸ τὴ μίμηση καλλιεργήθηκαν καὶ ἐπικράτησαν οἱ νέες μορφές. Μέσα ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν Εὐρώπῃ θὰ ἀναβιώσει τὸ δράμα ἐνὸς χαμένου κόσμου: ὁ Ἰκέσιος Λάτρης στὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνα ἀπαθανάτιζεται στὸ Παρίσι μὲ χλαμύδα ἀρχαίου Ἑλλήνα, ἐνῶ τὸ πατρικὸ σπῖτι τοῦ Ὁμηρόλη στὸ Ἐντιρλίκ φέρει στὴν πρόσωψη ἀρχαιοελληνικὰ κιονόκρανα. Αὐτὸς ποὺ ἐξαρχαίσε τὸ τουρκογενὲς ἐπιθετὸ τοῦ παίρνοντας τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ποιητῆ ἄφησε στοὺς μεταγενεστέρους τοῦ τὴν εἰκόνα κάποιου ποῦ ἦταν «ντυμένος πάντα σὰ βέρος ἀνατολίτης, ἀλλὰ μὲ κεφάλι δυτικοῦ»³⁵.

Συχνά, ἡ ἔμμονή στὴν ἑλληνολατρία ὁδήγησε σὲ μιὰν ἀναζήτηση «ἀνόθευτων» σχημάτων, ποῦ στηριζόταν στὴν ἀπόρριψη τοῦ ἐκάστοτε ὀριζόμενου ὡς «ξένου» στοιχείου, εἴτε αὐτὸ προερχόταν ἀπὸ τὴ μιὰ κατεύθυνση, τὸν πολιτισμὸ τῶν δυτικῶν³⁶, εἴτε ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴ χριστιανικὴ Ἀνατολή³⁷. Ὅσο προχωροῦμε πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19οῦ αἰῶνα καὶ ἀπομακρυνόμαστε καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ διαφωτιστικοῦ κινήματος, ἡ δευτέρη στάση γίνεται ὄλο καὶ σπανιότερη.

Τέλος, ἐπιφαινόμενο καὶ τοῦτο τῆς ἐξαρχαϊστικῆς ἐξαρσης συγγενικὸ μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων, εἶναι ἡ ὁμορπὴ γλωσσικὴ προσπάθεια ἀποκάθαρσης τῶν τοπωνυμίων: τὸ δίδυμο τοῦ ἐξελληνισμοῦ περιλαμβάνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαφτιστικὰ ὀνόματα ἢ ἐπώνυμα, καὶ τὴν ἐκστρατεία ἀποκατάστασης τῶν γεωγραφικῶν ὄρων, ἐγχείρημα ποῦ πῆρε διαστάσεις ἐθνικῆς ἐκστρατείας γιὰ

34. Georges Perrot, *Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*, Παρίσι 1867. Ἡ μετάφραση τῆς παραγράφου ὀφείλεται στὸν Παῦλο Καρολίδη: τὴν παραθέτει στὸ *Γλωσσάριον Συγκριτικῶν Ἑλληνοκαππαδοκικῶν Λέξεων*, σ. 5.

35. Ἐμμ. Τσαλίκोगλου, *Οἱ ἐν διασπορᾷ Καππαδόκες*, Ἀθήνα 1954, σ. 158 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 58).

36. Διάλεξη τοῦ Μ. Χουρμούζη ποῦ δόθηκε στὴ Λέσχη «Ὁμόνοια» τῆς Πόλης τὸ 1870, μὲ θέμα «Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν πατρῶν παρεκτροπῆς ἡμῶν καὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τῆς δῆθεν εὐρωπαϊκῆς προόδου», *Χρόνος*, περίοδος β', Ἑπτετρὶς Νεολόγου τοῦ ἔτους 1871, ἔτος Α', Κωνσταντινούπολη 1870, σσ. 142-153.

37. Ἐκφραστὴς τῆς ἀποψῆς αὐτῆς εἶναι ἕνας Σμυρναῖος λόγιος, ὁ Διονύσιος Μαρκόπουλος. Τὸ 1909 ἐκδίδει στὴ Σμύρνη τὸ ἔργο *Ἑλληνικὴ Ὀνοματολογία*, ὅπου, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ἐκφράζει τὴ δυσφορία τοῦ ἀπέναντι στὸ φαινόμενο τῆς ἐπικράτησης, κυρίως στὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὀνομάτων παρμένων ἀπὸ τίς γραφές, ποῦ εἰσχώρησαν στὸ ἑλληνικὸ ὀνοματολόγιο μὲ τὴν ἔλευση τοῦ χριστιανισμοῦ (βλ. ἐδῶ Ἐπίμετρο). Κρατάει τὸν μίτο ἐνὸς χαμένου σχεδὸν πιά διαφωτιστικοῦ ρεύματος.

τὸ νεοελληνικὸ κράτος. Ἡ ἔρευνα τοῦ ζητήματος βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐργασίας αὐτῆς· μᾶς ἐνδιαφέρει στὸ ποσοστὸ ποὺ τὸ φαινόμενο ἐπιχωριάζει στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ στὴν περίπτωση ποὺ οἱ φορεῖς τῶν ἐξελληνισμένων ὀνομάτων ταυτίζονται καὶ μὲ τὰ πρόσωπα ποὺ τὸ εἰσάγουν καὶ ἐργάζονται πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἐθνικῆς ἀποκατάστασης, δηλαδὴ τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν τοπωνυμίων. Ὁ Ὑπερίδης καὶ οἱ Λάτρηδες στὴ Σμύρνη, ὁ Ὁμηρόλης καὶ ὁ Λεβίδης στὴν Καπαδοκία³⁸ γνωρίζουμε ὅτι πρωτοστάτησαν στὴν κίνηση γιὰ τὴν ἐπιβολὴ ἢ ἐπαναφορὰ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ χαρακτήρα τῶν ὀνομάτων στὰ πολίσματα τοῦ ὀθωμανικοῦ χώρου*.

Ὅταν ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶχε στοιχειοθετηθεῖ, βρέθηκαν στοιχεῖα γιὰ δύο ἀκόμη περιπτώσεις: τοῦ Εὐστάθιου Κλεόβουλου, ποὺ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ στὸν πίνακα τῆς Κωνσταντινούπολης, καὶ τοῦ Σταύρου Ἡρωΐδη, ποὺ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ στοὺς λογίους τῆς Καπαδοκίας. Τὰ παραθέτω ἑδῶ ὡς προσθήκες:

38. Ὁ Λάτρης ἀρθρογραφεῖ στὴν *Ἀμάλθεια* τὸ 1874: «Ἀνάγκη ἐπιπόνως νὰ συλλέγωμεν τὰ σωζόμενα παλαιὰ τοπικὰ ὀνόματα πρὸς κοινὴν χρῆσιν» (βλ. Ἐπίμετρο). Ὁ Ὑπερίδης ἔγραφε ὅτι πρέπει νὰ ἐξοβελιστοῦν «τὰ βάρβαρα ὀνόματα» καὶ στὴ θέση τους νὰ μπουὺν ἀρχαῖα (βλ. Μ. Ἀργυρόπουλου, *Χρονικὰ τῆς Ἀνατολῆς*, τ. Α', σ. 71). Ὁ Λεβίδης ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε στὸ Ζιντζίντερ τὸ ὄνομα Φλαβιανὰ (βλ. Ἀ. Λεβίδης, *Αἰ ἐν Μονοιθίοις Μοναί*, Κωνσταντινούπολις 1899, σσ. 67-68). Ὁ Ὁμηρόλης βαφτίζει τὸ Ἐντιρλίκ, τὴν πατρίδα του, «Ἀνδρονίκιον», ὄνομα βυζαντινοπρεπές. Στὸν προφορικὸ ὁμιλῶν λόγῳ δὲν μπόρεσε νὰ ἐκτοπίσει τὸ κοινόχρηστο τουρκικὸ οὐτε ἕναν αἰῶνα ἀργότερα, σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν ἰδίων τῶν προσφύγων: «Ἀφοῦ μιλοῦσαμε τούρκικα, φυσικὰ καὶ τ' ὄνομα τοῦ χωριοῦ τούρκικα τὸ λέγαμε [...] Στὸ σχολεῖο βέβαια, ποὺ μαθαίναμε τὰ ἑλληνικὰ, ἔλεγαν καὶ ἔγραφαν Ἀνδρονίκιον. Στὰ ἐνδεικτικὰ τοῦ σχολεῖου ἔγραφε Ἀνδρονίκιον. Ἡ ἄδεια τοῦ γάμου ποὺ ἔδινε ὁ μητροπολίτης στὴν Καισαρεία, ἔγραφε Ἀνδρονίκιον. Ἡ σφραγίδα ποὺ εἶχε ἡ ἐπιτροπὴ στὴν ἐκκλῆσια μας ἔγραφε Ἀνδρονίκιον. Τὰ γράμματα ποὺ στέλναμε τὰ γράφαμε στὰ καραμανλίδικα, ἑλληνικὰ, δηλαδὴ, γράμματα καὶ τούρκικες λέξεις καὶ φυσικὰ γράφαμε *Endürlük*. Ἄν ἦτανε ὁμιλῶν δάσκαλος, ἕνας δηλαδὴ ποὺ ἤξερε πολὺ καλὰ τὰ ἑλληνικὰ, τότε ἔβαζε “Ἐν Ἀνδρονικίῳ”. Πάντως ὁμιλῶν Ἀνδρονίκιον καὶ Ἀνδρονίκι εἶναι ὀνομασίες ποὺ δὲν τίς μεταχειριζόμαστε ποτὲ ὅταν ζοῦσαμε ἐκεῖ στὰ μέρη μας. Ἐδῶ ποὺ ἤρθαμε καὶ μιλοῦμε ὅλο ἑλληνικὰ συνήθισαμε νὰ λέμε Ἀνδρονίκι». (Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο προφορικῆς παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Καπαδοκία, φάκ. ἀρ. 58/ Ἀνδρονίκι: συνέντευξη τῶν προσφύγων Πηνελόπης καὶ Ἰσαὰκ Καραμάνογλου, τὸ 1960, κατοίκων Γρεβενῶν, στὴν ἐπιστημονικὴ συνεργάτρια τοῦ Κέντρου Ἑλένη Γαζή.)

* Παραλείπονται ἑδῶ περιπτώσεις γιὰ τίς ὁποῖες στάθηκε ἀδύνατη ἡ ἱστορικὴ ταύτιση τοῦ προσώπου ἢ ὁ ἐμπλουτισμὸς τοῦ ὕλικου μὲ μνείες ἄλλων, συγκαιρινῶν ἢ μεταγενεστέρων τους. Θὰ εἶχαν τὴ θέση τους σὲ μιὰ διαφορετικὴ σύνθεση, μὲ ἔρισμα ἄλλες πηγές: ἐντύπου καταλόγους συνδρομητῶν, χειρόγραφους κώδικες, καταλόγους ἀποφοίτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Ἐκεῖ θὰ ἀρκοῦσε, γιὰ ξεκίνημα, ἡ μονάδα ὡς πληροφορία: τὸ ὀνοματεπώνυμο αὐτὸ καθ'αυτὸ. Ἡ ἄθροιση τῶν ὀνομάτων θὰ ἔδινε τὸ πανόραμα τῆς μεταβολῆς στοὺς μεγάλους ἀριθμούς, στὴ διαστολὴ τοῦ χρόνου. Ἡ ἐργασία ἐτοῦτῃ ἐπιχείρησε νὰ ἐστιάσει τὴν προσοχὴ τῆς στὴν ἴδια τὴ διαδικασία μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος καὶ στὴ συνειδητὴ ποὺ εἶχαν γι' αὐτὴν οἱ φορεῖς τῆς· γιὰ τὸ λόγῳ αὐτὸ κινεῖται ἀναγκαστικὰ στίς ἐξατομικευμένες, βιογραφησὶμες προσωπικότητες καί, στὴν καλύτερη περίπτωσι, στὴ συνολικὴ παράθεσίν τους.

Μνημονεύουμε ἀκόμη ἑδῶ, δειγματοληπτικά, κάποια ὀνόματα ποὺ δὲν ἐνσωματώθηκαν στὸν κατάλογο τῆς Καπαδοκίας, ἀπὸ ἑλλειψη ἐπαρκῶν στοιχείων: ὁ Ἀριστείδης Ἱεροκλῆς, ὁ

Ευστάθιος Κλεόβουλος μητροπολίτης Καισαρείας (1824-1876).

Γεννήθηκε στην Προύσα· σπούδασε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἀφοῦ δίδαξε στη Θεολογικὴ Σχολή τῆς Χάλκης καὶ στὴν Τραπεζούντα, συνέχισε τὶς σπουδές του στὴ Δύση (Λειψία, 1858, Παρίσι). Τὸ 1871 χειροτονήθηκε καὶ παρέμεινε μητροπολίτης Καισαρείας ὡς τὸ θάνατό του (1876). Ἡ πνευματικὴ του παραγωγὴ καλύπτει τὸ χάρο τῆς θεολογίας, τῆς ἱστορίας, τῆς φιλοσοφίας ἀλλὰ καὶ τῆς μαχητικῆς λιβελογραφίας στὸν κατὰ προτεσταντῶν ἀγώνα.

— «Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν [...] διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῇ Μ. τ. Γένους Σχολῇ διευθυνομένη τότε ὑπὸ τοῦ πολλοῦ Σαμουήλ τοῦ Κυπρίου· οὗτος πιθανὸν κατὰ τὴν κρατοῦσαν τότε συνήθειαν προσέθηκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Εὐστρατίου Χατζῆ Ἰωάννου τὸ Κλεόβουλος ὡς ἐγένετο καὶ εἰς [...] πολλοὺς ἄλλους στερουμένους οἰκογενειακῶν ἐπωνύμων». Ἰωακείμ Βαλαβάνη, † Ὁ Καισαρείας Εὐστάθιος, Βιογραφικὸν Δελτίον τοῦ Κήρυκος, *Κήρυξ*, περίοδος Β', τ. Γ', ἀρ. 4, Κωνσταντινούπολη 1892, σ. 61.

— «Τῷ 1840, ὁ τότε βιβλιοφύλαξ Εὐστράτιος Ἰωαννίδης ὁ ἐκ Προύσης (ὁ κατόπιν Εὐστάθιος Κλεόβουλος) τῆς σχολῆς ὧν τότε μαθητής...» (ἐνν. τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς). Μανουήλ Γεδεών, *Γράμματα Πατριαρχικὰ περὶ τῆς Μ. τ. Γένους Σχολῆς*, Κωνσταντινούπολη 1903, σ. 80.

— Ὁ Κλεόβουλος ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ θου αἰῶνα, τύραννος τῆς Αἰνδου καὶ ποιητής. Πολλὰ γνωμικὰ (ὅπως τὸ «πᾶν μέτρον ἄριστον») ἀποδίδονται σ' αὐτόν.

— Ὁ μητροπολίτης συνέβαλε καὶ ὁ ἴδιος στὴν ἀπόπειρα ἐξελληνισμοῦ τῶν τουρκόφωνων τοπωνυμίων. Τὸ 1874 ὑπογράφει ἓνα ἔργο του ποὺ συντάχθηκε στὴ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου: «Ἐν Ἀλυσιποτάμῳ (Ζιντζι δερέ)», εἰσάγοντας νεολογισμό ποὺ δὲν ἐπεκράτησε.

καθηγητής· ἡ οἰκογένεια Σουλτόγλου, στὸ Νέβσεχir, ποὺ στὶς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, μετὰ τὴν ἀποδημία της στὴν Πόλη, μεταβάλλει τὸ ὄνομά της σὲ Γαλακτίδου (Süt στὰ τουρκικὰ = γάλα). Μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1922 καὶ τὴ μετανάστευσή της στὴν Ἀμερικὴ τὸ ὄνομα ἐπιβιώνει ὡς «Milkson» —καθρέφτης τῆς νεοελληνικῆς περιπέτειας.

Τέλος, στὴν ἀγοραφὴ αὐτὴ ἀποκλείστηκε μιὰ περίπτωση σύνθετη καὶ γι' αὐτὸ ἐνδιαφέρουσα, τοῦ Σεραφεὶμ Ρίζου (1799-1879), γενάρχη τῆς γνωστῆς συναστικῆς οἰκογένειας, γιὰ τὸν ὁποῖο μᾶς παραδίδονται δύο ἐπίθετα: Ρίζος καὶ Καρατζεχεντέμης (τουρκικὰ: «μαῦρος καὶ «κόλαση» ἢ, πιὸ καλὰ, Μέλας Ἀδης, ὅπως τὸ ἀποδίδουν οἱ συντοπίτες του). Οἱ μνείες τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνα φέρουν τὸ πρῶτο ὡς ἐπίθετο ἀρχικὸ καὶ τὸ δεύτερο ὡς παρατσούκλι. Ἄν προσέξει ὁμῶς κανεὶς τὰ βιογραφικὰ του, μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξει καὶ τὴν ἀντίστροφη σειρά, ἀλλὰ δὲν διαθέτουμε μαρτυρία σύγχρονη μὲ τὴν περίοδο τῆς ἀποκατάστασης τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἀναιρέσει τὶς κατασκευασμένες βεβαιότητες, ἀντιμεταθέτοντας ἀπλῶς τὴ χρονολογικὴ τάξη τῶν ὀνομάτων καί, γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, ἀντιστρέφοντας τὴν τάξη τῶν πραγμάτων.

Σταῦρος Ἡρωΐδης τοῦ Γεωργίου.

Γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὸ Νέβσεχिर· ἐκεῖ διδάχτηκε τὰ πρῶτα γράμματα — μαθήτευσε κοντὰ στὸν Φίλιππο Ἀριστόβουλο. Σπούδασε ἰατρικὴ στὴν Αὐτοκρατορικὴ Σχολὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου καὶ ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα. Τὸ 1881 τύπωσε ἕνα ἐκλαϊκευτικὸ ἐγχειρίδιο «Ἵγιεινῆς» στὰ καραμανλίδικα (Dalleggio-Salaville, ἀρ. 208).

— Τὸ 1882 ὁ Φ. Ἀριστόβουλος, σὲ ἐπιστολὴ τοῦ (ἀρ. 1167), τὸν προσφωνεῖ «Σταῦρο Καπαδαῖογλου (Ἡρωΐδη)».

— Τὸ ἐπίθετο Ἡρωΐδης ἀποτελεῖ ἐξιδανικευτικὴ μεταφορὰ τοῦ ἀρχικοῦ τουρκογενοῦς Καπαδαῖογλου (= ὁ γιὸς τοῦ καπάνταη, δηλαδὴ τοῦ μόρτη, τοῦ νταή).

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

1798*

«...Those of Fanar have particularly lately, affected to keep great names in their families, which were only Christian names or names which they have taken of themselves or were afterwards given them by their parents, relations or friends. The same may be said of some names in the Archipelago, particularly where the family has preserved for some generations more property than their neighbours; but their names do not add to their respect among the other Greeks who all know the origin of them and have not the least notion that there in any lineal descent to be traced of their ancient imperial or noble families notwithstanding the pretensions often of some of them who bear their names when they come to Europe.

In Europe we are apt to think that those who bear the names of Comnenos, Paleologos, etc. are descendants of the imperial family. The Greeks however themselves have no such notions. They are either Christian names given them at their baptism or that they have taken afterwards, and they only descend to the second generations. A man is called Nicolaos Papadopulo; the former is his name received in baptism and the latter a surname, because he was the son of a priest; his sons take the surname of Nicolopulo (son of Nicolaos) added to their christian name and their children the father's Christian name as a surname».

Eton, William, *A survey of the Turkish Empire*, Λονδίνο 1798 [α' ἔκδοσις] [1809, σσ. 353-354 (δ' ἔκδοσις)].

* Χρόνος συγγραφῆς τοῦ κειμένου.

1817

«...ἀπόχτισα πεδί εδὸ κε πενίντα ἡμέρες ἂν μπορέσο θὰ τὸ ὀνομάσω Ἀρμόδιον, κὲ ας σιγγισθῇ ὁ φίλος μου Βιλαράς. ἂν κάμο κε αλο θὰ βάλο τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστογίτονα ἀν γένι κορίτζι, θὰ τὸ βαφτίσω Λέενα κτλ. ὅταν ἀκούω τὸν Ἀριστίδη τ. ὁ φίλου κιν Θεοχαράκι, τὸν Τιμολέοντα τὸν βαπτιστικόν μου, κὲ τὴν Ξανθίπιν τιν ἀναδεκσιμιά μου, μου φένετε, πὸς δεν ἰμε μοναχὸς στὴν Εἰλάδα, πὸς γ.νιόντε ενας ενας ἐκίνι...».

Γεώργιος Καλαρᾶ (Κόρθος) πρὸς Χριστόδουλο Κονομάτη (Ζητούνη) (2 Ἀπριλίου 1817).

Ἰωάννης Οἰκονόμος Λαρισσαῖος, *Ἐπιστολαὶ διαφορῶν*, Ἀθήνα 1964, σ. 319.

1851

[Ἡ Νίκαια] σήμερον, ἂν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἑρειπίων τῆς μαρτυρεῖ ἀρκούντως τί ἦν ἄλλοτε, αἱ ἄθλια ὅμως καλύβαι, αἱ περὶ τοὺς περιβόλους τῆς σποράδην ὑψούμεναι, πληροφοροῦσι τ' ἄστατον τῆς τύχης τῶν ἐθνῶν. Οὕτε τὸ ὄνομά τῆς τουλάχιστον διετήρησε μετονομασθεῖσα ὑπὸ τῶν τούρκων Γκεμλέκ. Οἱ Γραικοὶ τὴν ὀνομάζουσι Κιόν.

1. Καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ παρετήρησαν τὴν σύμπτωσιν ταύτην, ὅτι οἱ Τοῦρκοι φυλάττωσιν ὡς ἔγγιστα ἢ τὴν ρίζαν ἢ τὴν σημασίαν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ ὀνόματος. Καὶ τοιαῦτα εἶναι πλεῖστα τότε διατὶ καὶ τὸ Σταμπόλ νὰ μὴν εἶναι τὸ βυζαντινὸν εἰς τὴν πόλιν ἐκλαμβανομένης τῆς πόλεως εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἄστεως τῶν Ἀθηναίων;

Δ.Σ.Β. [;], «Ὁ Ἑλλήσποντος καὶ ἡ Προποντίς», *Εὐτέρπη*, Ε', φυλλάδ. 98, Ἀθήνα 15 Σεπτ. 1851, σσ. 47-48.

1874

«ΤΟΠΙΚΑ ΠΕΡΙ ΣΜΥΡΝΗΝ ΟΝΟΜΑΤΑ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ»

Ἐν τῷ Α' τόμῳ συλλογῆς τινος αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων καὶ ἄλλων μεσαιωνικῶν ἐγγράφων, ἀντιπροπέρουσιν ἐκδοθείσης ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης:

Acta et Diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis Fr. Miclosich, ... Müller 1871, εὑρισκομένη δ' ἐν τῇ δημοσίᾳ τῶν Ἀθηνῶν βιβλιοθήκῃ, ἀπαντῶνται πρὸς τοῖς ἄλλοις τ' ἀκόλουθα περὶ Σμύρνην τοπικὰ ὀνόματα ἐντὸς τινῶν χρυσοβούλλων τῶν αὐτοκρατόρων Ἰωάννου Βατάτση καὶ Μιχαὴλ καὶ Ἀνδρονίκου τῶν Παλαιολόγων, καὶ ἐντὸς ἐτι ἄλλων τινῶν ἐγγράφων καὶ πρακτικῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Τὰ τοπικὰ ταῦτα ὀνόματα σημειώσαντες ἐπίτηδες, κοινοποιοῦμεν νῦν πρὸς γνῶσιν τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Σμύρνης, πόλεως ἀρχαίας, ἱστορικῆς καὶ διὰ πολλοὺς λόγους περισπουδάστου παρ' ἡμῖν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι, ὥς ἐν τῷ προλόγῳ ἀναφέρουσιν οἱ ἐκδόται, τὰ χρυσό-βουλλα καὶ ἔγγραφα ταῦτα ἦσαν πολὺ δυσανάγνωστα καί, ὥς ὑποθέτομεν, ἐνδέχεται τινὰ τῶν ἀναγνωσθέντων ὀνομάτων νὰ εἶναι ὀλίγον λανθασμένα κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν.

Ὅσοι συμρναῖοι περιχωρεῖται καὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς γινώσκουσιν, ἡ μάθωσι τυχὸν σωζόμενα ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν ἐντοπίων τινὰ τῶν παλαιότερων τούτων ὀνομάτων, εἴτε μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν καὶ παρεκκλησιῶν καὶ μετοχιῶν, εἴτε θέσεων, χωρίων, ρυάκων, πηγῶν, βουνῶν, λόφων κλπ. κατὰ τὰ περίχωρα τῆς Σμύρνης καὶ ἐντὸς αὐτῆς, παρακαλοῦνται νὰ κοινοποιῶσιν ὅ, τι γινώσκουσιν ἤδη ἢ ἐξηκρίβωσαν περὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, περιγράφοντες καλῶς τὴν θέσιν διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ἀφοῦ δυστυχῶς ἀπωλέσθησαν ὑπὸ τῶν κακῶν τοῦ χρόνου περιπετειῶν τόσαι τοπογραφίαι καὶ μονογραφίαι τῶν παλαιῶν περὶ Ἰωνίας καὶ ἄλλων μερῶν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν περιφερείας, ἀνάγκη ἐπιπόνως νὰ συλλέγωμεν τὰ σωζόμενα παλαιὰ τοπικὰ ὀνόματα πρὸς κοινὴν χρῆσιν».

Ἰ. Γ. Α[άτρης], *Ἀμάθεια*, ἀρ. φύλλου 2058-2077, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1874.

Ἀναδημοσιεύει ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος (Ρήγας Ραγιᾶς), *Χρονικά τῆς Ἀνατολῆς*, σσ. 69-71.

1878

...Ἄν σήμερον αἱ Ἀθηναὶ εἰσὶν ὁ φάρος, πρὸς ὃν ἀτενίζει πᾶς Ἕλληνα, εἶναι ὅμως καὶ τυφλῶ δῆλον ὅτι ἡ Σμύρνη δύναται, πρέπει καὶ ὀφείλει νὰ ἐπιδράσῃ ἐφ' ἀπάσης τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας· τοῦτο δὲ πῶς ἄλλως δύναται νὰ γίνη εἰμὴ διὰ τῆς πολλαπλασιάσεως τῶν σχολειῶν καὶ τῆς ὁσημέρας ἀναπτύξεως τοῦ προγράμματος αὐτοῦ; Ἀλλὰ ταῦτα δὲν συνεπάγονται λογικῶς τὴν σύστασιν σπουδαίας βιβλιοθήκης, δὲν προαπαιτοῦσι τὴν ὑποδαύλυσιν πρὸς ἀγάπην, ἀνίχνευσιν καὶ περισύναξιν τῶν πατρίων ἀρχαιοτήτων; Οὐδὲν λοιπὸν σφαλερώτερον ἢ τὸ νομίζειν ὅτι ἐν Ἀθήναις μόνον πρέπει νὰ ἐναποταμιεύωνται τὰ πάντα»

Διονύσιου Μαρκόπουλου, Διάλεξι στὸν Φιλολογικὸ Σύλλογο «Ὅμηρο» τῆς Σμύρνης (1878).

Ἀναδημοσιεύει ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος (Ρήγας Ραγιᾶς), *Χρονικά τῆς Ἀνατολῆς*, σσ. 201-202.

1878

«Εἶναι ἀξία τῆς μεγίστης σπουδῆς ἢ ἔρευνα τῆς ἱστορίας πάσης πόλεως τῆς ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἑλλάδος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς καθόλου ἱστορίας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Καὶ εἶναι λυπηρὸν τῇ ἀληθείᾳ, διότι μέχρι σήμερον οἱ μὲν δυνάμενοι τῶν λογίων δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἐρευνήσωσι τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ταύτης, αἱ δὲ κατὰ καιρὸν κυβερνήσεις τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος οὐδ' ἀνελογίσαντό ποτε ἴσως ὅτι, ἐκτὸς τῆς ὀρεινῆς ταύτης χερσονήσου, ὑφίστα-

ται και ἑτέρα μεγαλειτέρα Ἑλλάς, καλουμένη σήμερον κοινῶς Ἀνατολὴ ἢ Μικρὰ Ἀσία, κατοικουμένη δὲ ὑπὸ ἀριθμοῦ Ἑλλήνων τριπλασίων τῶν ἐλευθέρων. (;) Ἑλλάς δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐλευθέρᾳ ἔστω καὶ μετὰ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται μακρὰν, ἀπώτατα, μέχρι τῶν δυτικῶν ὁρίων τῆς Ἀρμενίας, περιλαμβάνουσα ἅπασαν τὴν ἀσιατικὴν χερσόνησον μετὰ τῶν περικυκλουσῶν αὐτὴν νήσων. Καίτοι δὲ τὸ μέγα τοῦτο τμήμα τῆς καθόλου Ἑλλάδος εἶναι εἰσέτι κατὰ κακὴν μοῖραν δεδουλωμένον, ἐν τούτοις τὰ αὐτὰ αἰσθάνεται, τὰ αὐτὰ ποθεῖ, τὰ αὐτὰ ἐλπίζει, οἷα καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάς». Αὐτὰ σαλπίζονται ἀπὸ τὴν σκλαβωμένην Σμύρνην, πρὸς τὴν ἄλλην ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου τὸ 1878. (Βλ. Παρνασσόν, Τόμ. Β' 1878, σελ. 361).

Ἀθανασίου Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Παρνασσός*, τ. Β', 1878, σ. 361.

Ἀναδημοσιεύει ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος (Ρήγας Ραγιάς), *Χρονικά τῆς Ἀνατολῆς*, σ. 201.

1909

Ἄλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι οὗτοι, παρ' οἷς συχνότατ' ἀπαντῶσι τὰ ὀνόματα Ἀλέξανδρος, Ἰππόλυτος, Φίλιππος, Λέων, Ἡρακλῆς, Ἀχιλλεύς, Ἐκτωρ, Αἰνείας καὶ ἄλλα, δὲν εἶνε τάχα ἄδικοι, ὅταν μυκτηρίζωσιν ἡμᾶς, διότι θέλομεν νὰ γενικεύσωμεν παρ' ἡμῖν τὰ ἐθνικὰ ὀνόματα ἡμῶν τ' ἀναπολοῦντα δόξαν ἢ σοφίαν ἢ ἀρετὴν; Ἀντ' αὐτῶν ποῖα τάχα θέλουσι νὰ ἔχωμεν, τὰ ἰδικὰ τῶν, λατινικῆς ἢ γερμανικῆς καταγωγῆς; [...] Ἄλλ' αὐτὰ εἶνε ἡμῖν ὅλως ξένα, μάλιστα ἀπορῶ πῶς καὶ τὰ προμνησθέντα καὶ ἄλλα τινὰ εἰσῆλθον εἰς τὴν χρῆσιν καὶ ἀπαντῶσιν ἐνίοτε, πρὸ πάντων τὸ Φραγκίσκος. Ἀρκετὴν χρῆσιν κάνομεν τῶν γνησίων Ἑλληνικῶν, τῶν διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰσαχθέντων ἢ καὶ πολλῶν ἕνεκα τοῦ Χριστιανισμοῦ πλασθέντων, οἷον Θεοφάνης, Ἀναστάσιος, Φωτεινὴ, Εὐδοκία, Δέσποινα καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ πλὴν τούτων εἶνε πολλὰ ἐβραϊκά, καίτοι δὲ ταῦτα, κατὰ τὴν γνώμην ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ, περιβάλλει πολλὴ ἀγιότης, ἐγὼ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, χωρίζω τὴν θρησκείαν ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς καλαισθησίας, ἀκούω μετὰ στενοχωρίας Ἑλλήνας ἀποκαλουμένους Ζαχαρίας, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ, Ἰωσήφ, Ἐσθὴρ, Γεθσημανῇ καὶ διὰ τῶν ὠχροτέρων Μιχαὴλ, Γαβριήλ, Σεραφεῖμ, εἰσχωρησάντων διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὀνοματολόγιον, καὶ ἂν δὲν ἀπατῶμαι εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους, κυρίως δὲ κατὰ τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Διονύσιου Μαρκόπουλου, *Ἑλληνικὴ Ὀνοματολογία*, Σμύρνη 1909, σσ. 12-13.

1934

Εἰς ὅσα χωρία καὶ κωμοπόλεις μετέβαινον, κυρίως ἐξήταζον δύο τινά: «Φυραίνομεν —αὐτολεξεῖ— ἢ πληθυνόμεθα;» καὶ «Υπάρχει συνειδήσις ἑλληνικὴ παρ' ὑμῖν τοῖς χωριάταις;» Ἡ ἐξέτασις ἀπεδείκνυε, καὶ ὅτι ἐντὸς ἑκατὸν ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐλλήνων ἠῤῥξησε πολὺ, καὶ ὅτι συνειδήσις

έλληνική διεσφύζετο, μεθ' ὅλας τὰς ποικιλομόρφους ἐπηρείας. Πρὸ διακοσίων πενήντα καὶ πρὸ τριακοσίων ἐτῶν ἐσφύζετο μᾶλλον ζωντανή ἢ ἐκ βυζαντινῶν ἐλλήνων καταγωγή. Ἐξήτασα μετὰ προσοχῆς παλαιὸν κωδίκιον ἐλεημοσυνῶν ὑπὲρ τῆς μονῆς τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Λαύρας. Τὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα ἔζων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος· καὶ εὐρέθησαν εἰς μὲν τὴν *Μυτιλήνην*· Βρανάς, Δούκαινα καὶ Δούκας, Κατακουζηνός, Κομνηνὴ καὶ Κομνηνός, Λασκαρίνα, Παλαιολογίνα καὶ Παλαιολόγος. — εἰς τὴν *Τραπεζοῦντα*· Γαβράς, Διγενής, Θαλασσηνός, Καλογιάννης, Μελίκης, Παλαιολογίνα, Φωκάς καὶ Χρυσοκόκκης. — εἰς τὴν *Καλλίπολιν*· Ἀγαλλιανή, Θεοδηγίνα, Κατακουζηνή, Καλόθετος, Κομνηνός, Κανάκης, Λάσκαρις, καὶ Λασκαρίνα, Λογοθέτης, Μουζάκης, Παντευγενίνα, Σγουροπουλίνα, Συνοδινός. — εἰς τὴν *Ῥαιδεστόν*· Ἀσάνης, Δούκας, Λασκαρίνα, Μουζαλοῦ (βεβαίως ἐκ τοῦ ἄρσενικοῦ Μουζάλων τῶν βυζαντινῶν), Σοφινὴ, Συναδηνή, Σφράντζενα. — εἰς τὴν ἐν *Βιθυνίᾳ Κίον*· Βατατζίνα, Βριονὺ (Βρυεννοῦ), Διγενής, Δούκαινα, Μονοβασιώτης, Παλαιολογίνα, Ῥήγαινα, Χορτάτζαινα, Χρυσοκεφαλίνα. Ἐκπληξιν προξενεῖ τὸ κύριον ὄνομα *Λούκαρις* ἐν Κίῳ, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1613-20!!! — εἰς τὴν *Αἴνον*· μεταξὺ 50 μόνον ὀνομάτων ἐλεοδοτῶν, κατὰ τὴν αὐτὴν «ζητειανικὴν» περίδον, εὕρισκω 12 βυζαντινά, ταῦτα· Ἀσανίναν, Ἀπόκαυχον, Βατάτζην, Δούκαινα, Κομνηνόν, Μαγγαφάν, Παλαιολογίναν, Ῥήγαιναν, Σπανόπουλον, Φιλομάτην, Φραγγόπουλον· εἰς τοῦτους προσθετέον καὶ Χρυσόσκουλον.

Εἶχον δὲ συνείδωσιν καταγωγῆς ἐλληνικῆς οἱ Ἕλληνες καὶ μικρῶν χωρίων, πρὸ διακοσίων πενήντα ἐτῶν. Ἡμεῖς καθ' ὅλην τὴν ΙΘ' ἑκατονταετηρίδα ἐγινώσκομεν καὶ ὠνομάζομεν Κιουτζοῦκ Τσεκμετζὲν τὸ Ῥήγιον· ἐν τοῦτοις, εἰς τὴν πρώτην λειτουργικοῦ βιβλίου σελίδα, ἀνέγνων κατὰ τὸ 1892 σημείωσιν διδασκτικωτάτην δι' ἡμᾶς· ὅτι τὸ παρὸν βιβλίον «εἶναι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τοῦ Ῥηγίου». Ἡ δὴλῶσις ἦτο γεγραμμένη τῷ 1700. Τότε καὶ ἐγίνωσκον καὶ ἔλεγον οἱ «ἀγράμματοι» Ἕλληνες τὸ χωρίον αὐτῶν Ῥήγιον, καὶ ὅχι Κιουτζοῦκ Τσεκμετζὲν, ὥς οἱ μετὰ ἑκατὸν πενήντα ἔτη ζήσαντες «γραμματιζόμενοι» καὶ λογιώτατοι. Ταῦτα καὶ τὰ ἐκτεθέντα ἄνω συμπεράσματα συνήγαγον ἀπὸ τῶν εἰς πολλὰ χωρία καὶ κωμοπόλεις ἐπισκέψεων.

Μανουὴλ Γεδεών, *Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ*, Ἀθήνα 1934, σσ. 84-85.

1952 [1908*]

Οἱ κοινοτικοὶ ἄρχοντες ἔφερον ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀνόματα τουρκόηχα ἢ καὶ μικτά, δηλαδὴ ἑλληνο-τουρκόφωνα (Παῦλος Μαϊόγλου, Χατζηποτὸς Λούκογλου, Χρηστάκι Ἀντίρογλου, Ἀνάργιος Πογιατζής, Ἀνέστης Κεσίσογλου κ.λ.π.). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ,

* Ἡ χρονολογία μέσα στὴν ἀγκύλη παραπέμπει στὴν ἐποχὴ πού συμβαίνουν τὰ γεγονότα.

δηλαδή μετά το 1908, οί περισσότεροι εξελλήνισαν τὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν καί κυρίως τὰς καταλήξεις ('Ανδρεάδης, Καπλανίδης, Λουκίδης, Μαΐδης, Δοπρίδης, Κατσανίδης κ.λ.π.).

Δοπρίδη Γεωργίου, *Γκέλβερι*, Καβάλα 1952, σ. 5 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 310).

[β' μισό 19ου αἰ.] 1964

Σχετικά μὲ τὸ ζήτημα τῶν ὀνομάτων θ' ἀναφέρουμε τὸν ἐξαιρετικὸ ζήλο πού εἶχεν ἐκδηλωθῇ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα γιὰ τὴν ἐξελλήνιση ὅχι μονάχα τῶν βαφτιστικῶν ὀνομάτων ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπωνύμων. Μερικὰ Τούρκικα ὀνόματα πού συνηθίζονταν παλαιότερα ἀντικαταστάθηκαν μὲ τ' ἀντίστοιχα κατὰ μετάφραση Ἑλληνικά. Μερικὰ παραδείγματα. 1) Οὐγουλρὸν (ἀπὸ τὸ οὐ-γούρ = τύχη) στὸ ἀντίστοιχο ἑλληνικὸ Εὐτύχιος. 2) Μουράτ (σκοπός, εὐδοκία) στὸ Εὐδόκιμος, 3) Νουρλοῦ (νουρ = φῶς) σὲ Φῶτιος, 4) Ὁμουρλοῦ (ἀπὸ τὸ omür = ζωὴ, omürli = μὲ ζωὴ πολλή) σὲ Πολυχρόνης καὶ 5) ἓνα γυναικεῖο ὄνομα Κηϊμέτ (kiymet = τιμὴ) σὲ Τιμόκλεια. Μερικοὶ μάλιστα ἐπιστήμονες σὲ προχωρημένη ἡλικία χωρὶς παπᾶ καὶ δεσπότη ἄλλαξαν τὰ βαφτιστικά τους ὀνόματα, πού ὡς τόσο δὲν ἦσαν Τούρκικα, γιὰ νὰ πάρουν μορφή Ἑλληνική. Ἐτσι ὁ Ἀβραάμ ἔγινεν Ἀβράμιος, ὁ Σεραφεϊμ Σεραπίων καὶ ὁ Ἰορδάνης Ἰάρδανος. Γενικώτερη ἦταν ἡ ἐξελλήνιση τῶν ἐπωνύμων. Στὴν περίπτωσι αὕτῃ χρησιμοποιοῦσαν συνήθως τ' ὄνομα τοῦ παπποῦ μὲ τὴν κατάληξιν ἰδης ἢ ἀδης, Γιῶργος ὁ παπποῦς, Γεωργιάδης ὁ ἐγγονὸς καὶ συνέχεια ὅλοι οἱ ἀπόγονοι.

* Ἄλλοτε ἡ μετατροπὴ γινόταν μὲ τὴν ἀντίστοιχὴν μετάφραση: π.χ. 1) Καρακάσογλου (kara = μαῦρος, kas = φρῦδι) σὲ Μαυροφρύδης ὅπως στὸν γνωστὸν παλαιὸν καθηγητὴν τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιον Δημήτριον Μαυροφρύδην. 2) Τσομπάνογλου σὲ Ποιμενίδης ὅπως στὸν γνωστὸ συνεργάτη τοῦ Κ.Μ.Σ. Μενέλαο Ποιμενίδην, πού αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ δρᾶστης τῆς μετατροπῆς ἀλλὰ τὴν κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του.

Σπανιότερη περίπτωση περιορισμένη στὸν κύκλο τῶν λογίων ἦταν ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἡχητικῆς ὁμοιότητος στὴ μετατροπὴ τῶν ἐπωνύμων: π.χ. 1) ὁ καθηγητὴς Καρολίδης δὲν εἶχε σχέση μὲ κανένα Κάρολο, ὄνομα ἄγνωστο στὸ χωριὸ μας, ἀλλὰ λέγονταν Καρλόγλου (kar = χιόνι), πού ἂν μεταφράζονταν ἔπρεπε νὰ γίνῃ Χιονᾶτος. Ὁ μεγαλύτερός του ἀδελφὸς εἶχεν ἀλλάξει καὶ τ' ὄνομά του ἀπὸ Ἰορδάνης σὲ Ἰάρδανος. 2) Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀβράμιος (ἀπὸ Ἀβραάμ) Ὁμηρόλης δὲν εἶχε σχέση μὲ κανένα Ὅμηρο, ἀλλὰ λεγόταν Ὁμουρλόγλου (Ömürloglu = νιὸς Ömürlü), πού μεταφρασμένον θὰ ἦταν Πολυχρονίδης. Ἐλάχιστοι τέλος ἀπὸ κείνους, πού ἐμαθήτευσαν στὸ μοναστήρι τοῦ Ζιντζίδερν κοντὰ στὸν περίφημον Γερμανὸ (ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα) ἢ τὸν μητροπολίτη Ἀγαθάγγελον (μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα), εἶχαν προσθέσει στὸ κανονικὸν τὸς ἐπώνυμον κι' ἓνα χτυπητὸ ἀρχαῖον, πού ἔμεινε σὰν παρατσούκλι δίχως νὰ κληροδοτηθῇ στοὺς ἀπογόνους

Π.χ., 1) Ὁ Φήμιος (μαθητὴς τοῦ Ἀγαθαγγέλου), τὸν ὁποῖον ἀναφέραμε στοὺς ψάλτες τῆς Ἐκκλησίας, 2) ὁ πατέρας τοῦ καθηγητῆ Σεραπίωνος (ἀπὸ Σεραφεῖμ) Ἰωαννίδη (μαθητὴς τοῦ Γερμανοῦ), ποὺ εἶχε πάρει τὸ πρόσθετο ἐπώνυμο Αἰσωπος! Ὁ υἱὸς του ὅμως, σοφώτερος ἀπὸ τὸν πατέρα, δὲν ἐφιλοδόξησε τὴ συνωνυμία μὲ τὸν ἀρχαῖο μυθοπλάστη καὶ περιορίσθηκε στὸ ἐπώνυμο Ἰωαννίδης.

Γιάννη Τσουρουκτσῆ, *Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Ἀνδρονίκιο*, Ἀθήνα 1964, σσ. 175-177, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ., ἀρ. 252.

1983 [3ος αἰ. π.Χ.]

«Ἀφοῦ πιά εἶχαν δεχτεῖ τὴν ξένη γλῶσσα οἱ Ποσειδωνιάτες ἐκράτησαν ζωντανή τὴν συνείδηση τῆς καταγωγῆς τους. Συνταραχτική εἶναι ἡ σχετική ἱστορία ποὺ ἔδωσε ἓνας μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη ὁ Ἀριστόξενος ἀπὸ τὸν Τάραντα γύρω στὰ 280 π.Χ. Λέει ὅτι στίς μέρες του εἶχαν πιά ἀλλάξει οἱ Ποσειδωνιάτες “τὴν φωνήν” εἰς ὅλα τὰ ἔθιμά τους. Ὅμως μιὰ φορὰ τὸν χρόνο μαζεύονταν ἔξω ἀπὸ τοὺς ναοὺς γιὰ νὰ ἐορτάσουν ἓνα ἀπὸ τὰ παλαιὰ πανηγύρια τους. Τότε *ξανάφερναν στὴν ἐνθύμησή τους τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα* καὶ τὰ “νόμιμα”, τὶς συνήθειές τους. Καί, καθὼς ἦταν συγκεντρωμένοι ὅλοι μαζί, αὐτοὶ ποὺ ὑπῆρξαν κάποτε Ἕλληνες, ἄρχιζαν νὰ κλαῖνε [...] Καὶ ἀφοῦ χόρταιναν ἀπὸ δάκρυα, γύριζαν στὰ σπίτια τους».

Σέμνη Καρούζου, *Περίπατοι στὴν Ἰταλία*, «Ἡ κόρη τῆς Νιόβης», Ἀθήνα 1983, σ. 36.